

**R. Patris, Francisci Svarez, E Societate Iesv,
Metaphysicarvm Disputationvm, In Qvibvs Et Vniversa
Natvralis Theologia Ordinate Traditvr, Et Qvæstiones Ad
omnes duodecim Aristotelis Libros ...**

Suárez, Francisco

Mogvntiæ ; [Coloniæ Agrippinæ], 1630

Disp. XLIV. De habitibus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94179](https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:hbz:466:1-94179)

est esse sub illo actu, quam omnino carere actu. Licit talis actus comparatus ad contrarium sit deterior, habeatque rationem priuationis, comparatus tamen ad potentiam nudam, semper habet rationem maioris perfectionis. Et confirmatur, quia alias materia prima censenda esset in deteriori statu existere sub formalis lapidis, quam si carere omni forma: quia hoc posteriori modo esset indifferens ad formam imperfectam, & perfectam: in illo autem statu iam est definita sub forma imperfecta, quae habet repugniam, & aliquam oppositionem cum perfectiori forma.

XXIII. *Respondeatur primò, intelligi posse hanc assertiōnem Aristotelis de bono & malo moraliter, sicut enim inclusus est non operari, quam male operari: & sic vera est propōsitiō. potissimum de actu potentia agentis ut sic. Nam bonum & malum morale, non attribuitur alicui formaliter ut patiens est, sed ut est, agens: quod si passio interdum mala denominatur, solum est, quatenus per actionem malam est voluntaria. Et ita cessat difficultas tacta, nam illa solum procedit de perfectione physica, & entitatiua, quae additur potentia receptiū per quenlibet realem actum. Sed licet doctrina huius responsoris vera sit, Aristoteles tamen & loquitur de actu potentia passiū ut sic, & latius de actu bono, & malo naturali, ut patet ex exemplis, quibus veitur, scilicet posse esse solum, & agrotare, &c.*

XXIV. Quare secundo dici potest, in actu imperfecto duo considerari posse, scilicet positivam perfectionem, secundum quam actuat potentiam, & priuationem aliquam ratione cuius habet rationem mali: ex priori capite concedi potest argumento factō, melius esse habere talem actum, quam omnino carere actu: quia ille actu ut sic non habet rationem mali, sed boni, scilicet vero sub posteriori ratione, quia ut sic, non ponit perfectionem, sed tollit. Addo vero ad hoc magis explicandum, duplice posse receptiū potentiam comparari ad reliquos actus contrarios seu repugnantes. Primo, ut omnino indifferenter se habens ad utrumque illorum, ut pote quae ex se neutrū definitū postulat, ut comparatur materia ad omnes formas substantiales, & consequenter etiam ad accidentiales contrarias, vel repugnantes: & hoc modo concludit argumentum, talem potentiam melius esse sub quolibet actu, etiam imperfectissimo, quam sine illo, quia ille actu non habet rationem mali, sed minoris boni. Alia vero est potentia, quae licet possit recipere actus contrarios, tamen vel unus est connaturalis, vel alter violentus, vel unus est simpliciter debitus ad perfectionem talis potentia, alius vero licet ad mitti seu recipi possit in tali potentia, repugnat tamen perfectioni illi debitus, sive hoc proueniat ex actu coniuncto tali potentia, sive ex aliqua intrinseca inclinatione illius. Ut in lapide est potentia passiva ad motum sursum & deorsum, ratione tamen formæ unus est illi debitus, & alter repugnans. Voluntas etiam est in potentia ad recipiendum actus virtutis vel viti, ex quibus prior est debitus, & alter repugnans perfectissimam inclinationem ipsiusmet voluntatis ut sic. Igitur respectu talis potentia melius est carere utroque actu quam esse sub actu sibi repugnante, qui propriè habet rationem mali: nam hoc modo perfectio actu non attendit ut sola entitatis perfectione illius formæ, quae est actu, sed maxime ex proportione inter actu & potentiam. Unde licet calor sit simpliciter perfectior quam frigus: & aqua possit esse sub utroque actu, nihilominus non est illi melius esse sub calore quam sub frigore, quia non est ita illi debitus & proportionatus. Atque hoc potissimum modo locutus est Aristoteles citato loco.

XXV. Ultimo dicendum est, potentiam passiū esse posteriorē cognitione & definitione suo actu: non passiū ad solum quoad nos, sed etiam secundum se & natura

sua. Hæc conclusio intelligitur de potentia passiū per se primo instituta propter actu, qualis est in substantialibus materia prima: de cuius cognitione per formam dictum est in disput. 13 & 15. In accidentibus vero sunt huiusmodi potentia illa, quae ad inseparabiles immanentes recipiendos ordinantur, ut ex aliis perioribus constat: hæc autem potentia sunt proprie animalium, vel superiorum viventium: quare demonstratio huius conclusio potissimum pertinet ad scientiam de anima, vbi ostenditur potentias specificari ab actibus. Ex quo principio probanda est dicta assertio, quia principia sunt aliqui modo cognitione priora, quam ea: quae sunt ex principiis, sed actu est aliqui modo principium potentia in quantum est specificans ipsam, & in quantum est proper quod talis potentia primario instituta est: ergo actu ut sic est prior cognitione. Rursus id per quod aliquid definitur, est prius definitione quam ipsum definitum: sed potentia huiusmodi definitur per actu tamquam sumens ab illo speciem: ergo est actu prior definitione quam potentia. Principium autem illud, quod huiusmodi potentia sumens ex actibus, nunc supponitur ex nobis ut communiter recepimus: nam fuis disputandum est in libro de anima. Nunc solum dicimus, intelligendum esse specificari potentiam per actu, non ut per invenientiam differentiam, sed ut per terminum intrinsecum habitudinis potentia ad actu: intelligendum etiam esse de actu ad quatuor, vel secundum rem, vel secundum aliquam rationem communem respectu potentia. Et sic est res carentis difficultate: nam eadem est ratio, quoad hoc de potentia, quae est de qualibet re inducere respectum transcendentalē ad aliam, ut supra diximus de materia & forma: & infra dicimus de habitibus, vbi hoc magis explicabimus: & aliquid dicimus tractantes de, Ad aliquid, & de Actione, & passione.

Sed dices, Potentia & actu sunt correlativa, & si ut potentia non potest cognosciri per actu, ita potentia neque actu nisi per potentiam: ergo non magis potest, tamen est prior definitione, quam actu, sed ad summum simul cognitione. Respondeatur, actu & potentiam, prout nunc de illis loquimur, non esse relativa prædicamentalia, sed transcendentalia: in relativa autem transcendentalibus, non repugnat terminum habitudinis esse simpliciter priore cognitione, quam ipsum relatum, transcendentalē. Deinde concedo actu & potentiam de quibus nunc sermo, habere inter se mutuam dependentiam in cognitione & definitione: & ea ratione vel illa est, quae modo simul cognitione, vel potius invenit comparari ut prius & posterior in diuersis generibus causarum, simpliciter tamen actu censeri priorem, quia ille est, qui determinat, & quafidat, ultimam speciem. Loquimur autem de actu actuanti, nam si sermo de actu simpliciter, sic dari potest actu abstrahens ab omni potentia, qui per idem nullo modo definiri. vide Caiet. 1. p. quæst. 13. artic. 7. ad 1. Scotti. Et hæc sufficiunt de potentia & actu, nam cetera quae de his disputari possent, propria sunt scientie de anima.

DISPUTATIO XLIV.

De habitibus.

Significatio huius nominis habitus in superioribus, explicando species qualitatis, satis declarata est, & exhibita dicitur. sumo sermonem in presenti esse de habitu, prout est propria quædam species qualitatis, proximè ordinata ad iuuandum potentiam in operatione sua, & consequenter quatenus est secundum rem & essentiam species distincta, & à potentia.

renia, & ab actu, & à duabus ultimis speciebus qualitatis. Nam licet quædam qualitates, bene & permanentia sufficientes, ac disponentes subiectum secundum aliquid esse accidentale, soleant appellari habitus, tamen illæ qualitates secundum propriam essentiam potius spectant ad tertiam speciem passibilium qualitatum: & ideo propriam disputationem non requirunt, illasq; prætermittere necesse est, ne ambiguitate vocis cursus disputationis impediatur. De habitu vero prout vestimentum significat aut esse vestitum, infra erit specialis disputatione. De his igitur habitibus primum videndum erit, quæ sit eorum necessitas, quæ essentia, & quæ causa, vel proprietates, postea de eorum distinctione, unitate, vel multitudine nonnulla attingemus, specificam ac particularem considerationem eorum ad propria loca remittentes.

SECTIO I.

An sit, & quid sit, & in quo subiecto sint habitus.

Dux primæ partes in titulo propositæ facillime expediti possunt ex dictis in superioribus: quod enim aliqui sint habitus, extra controversiam est, ex communione omnium Philosophorum cōsen-
su, & in Theologia habet peculiarem certitudinem exhibitis infusis.

Quibus modis constet dari habitus.

Prima vero cognitione horum habituum sumpta est ex experientia humanorum actuum: experimur enim visu & cōsuetudine actuum aquirere nos facultatem in operando: quæ facilitas, cum realis quidam effectus in nobis sit, ac permaneat transactis actibus, aliquam formam realem & permanentem requirit, quæ in nobis sit, cum antea non esset: hanc autem vocamus habitum: constat ergo experientia esse in nobis habitus.

Vtram procedamus distinctius, & disputationem magis coarctemus, distinguamus duo genera qualitatum, quæ nostris potentias adduntur, ut illis ad operationes suas iuuentur, quædam sunt ad coniungendum obiectum potentia, quæ dicuntur requiri ex parte obiecti, & solum sunt necessaria in potentis cognoscientibus: aliae sunt, quæ adduntur potentia ad augendam virtutem eius in operando, ex quo habent, ut dent facultatem in operatione, ut in fridam, quod in voluntate evidenter constat: illa enim non indiget qualitatibus ex parte obiecti, & tamen visu acquirit facultatem in operando. Vtrumq; ergo genus harum qualitatum, sub specie habitus continetur, ut in superioribus dixi: ex diuerso tamen principio probanda est vtriusque existentia, vel necessitas. Nam priores qualitates simpliciter loquendo supponuntur ad actus tanquam omnino necessaria, ut ad illos ex natura rei: posteriores vero consequuntur ex actibus, nunc enim non agimus de habitibus per se infusis. In præsentis ergo solum intendimus agere de habitibus posteriori modo sumptis, nā priores, qui propriæ vocantur species intentionales, in scientia de anima considerantur. Vnde ad probandum esse habitus in illo sensu videntur nobis esse illis mediis, quibus Philosophi contra Durandum, & alios probant dari species intentionales, quæ partim sumuntur ex iis, quæ experimur in sensibus externis, præterim in visu & speculo: partim & maxime ex memoria & abstractiua rerum cognitione, partim ex modo cognoscendi talium potentiarum per representationem, ad quam non possunt determinari, nisi ab obiectis, medianibus speciebus. Itaque in hoc sensu satis constat, & habitus esse, & ybi sint, nimi-

rum in quacunque potentia cognoscitua iuxta proportionem & capacitatem eius: & quid etiam sint: sunt enim qualitates quædam, quæ sunt veluti semina, ac instrumenta obiectorum, quibus mediatis virtutem suam coniungunt potentias cognoscitivis, ut eas determinent, & in actu primo constuant ad sui cognitionem efficiendam. Neque de his habitibus in hoc tractatu plura nobis dicenda sunt.

Aliud ergo genus habituum, de quo in præsenti agimus, sola experientia supra dicta cognitum est: quia talis habitus, per se loquendo, & in ordine naturali, nunquam supponitur ad actus. Vnde Aristoteles. Metaphysicorum capite quinto & octavo ait, quasdam esse potentias, id est, principia activa operationum, quæ haberi non possunt, nisi per actus: & exemplum adhibet in arte. Adeo, ut etiam habitus per se infusi, quatenus per se supponuntur ad actus, vt cōnaturali modo fiant, magis censeantur habere rationem potentiarum, quam habitum. Quod ergo huiusmodi habitus sint, à nobis solum cognosci potest ex actibus, quatenus aliquam facultatem, & consequenter nouam aliquam facultatem operandi in potentia relinquent. Ex quo etiam obiter constat, necessitatem horum habituum non esse necessitatem simpliciter, sed ad melius esse, seu ex suppositione, vel in ordine ad talen effectum. Nam absolute potentia est sufficiens ad efficiendum actum sine tali habitu: alioqui nunquam posset actus præcedere habitum, tamen ut facilis & promptius operetur, necessarius est habitus, quæ potius est utilitas quædam, quæ votatur etiam necessitas ad melius esse: & id est, quod dici solet, hos habitus non esse necessarios ad substatiam actuum, sed ad facultatem: ad hunc ergo peculiarem effectum, scil. promptitudinem in operando, necessarij sunt. Quo item fit, ut ex suppositione actuum, talis habitus sine necessarij, quia necessaria sequela, & naturali actiuitate (qualisunque illa sit) consequuntur. Quæ omnia ex Aristotele defumuntur. Ethic c. 5.

Vnde etiam colligi potest ratio, ob quam natura dederit, & potentias ipsi capacitatem ad hos habitus, & actibus ipsis vim & efficacitatem aliquam, ut quid potest ex eis sequuntur hi habitus, quia nimis potentia ex se potest est, & indifferens ad varios actus, & in tertium etiam ad repugnantes, vel ob aliquam imperfectionem non habet totam determinationem & propensionem, quam habere potest ad aliquem actum. Quia ergo natura intendit optimum operandi modum, iuxta yniuersusque rei capacitate, & hæ potest non possunt habere ex natura sua innatam totam virtutem necessariam ad operandum singulos actus suos cum tota promptitudine & facilitate, ideo aptitudinem & vim aliquam à natura habent, ut saltem visu & exercitio actum possint huiusmodi facultatem acquirere. Et hæ sufficiunt de quaestione, an sint huiusmodi habitus: nam si quæ obiectiones fieri possunt, faciles sunt, & ex hac ultima animaduersione solvuntur, & magis ex iis, quæ statim dicimus de subiecto horum habituum.

Essentia & diffinizio habitus.

Secundo dicendum est, quid sit habitus, quod etiam est facillimum ex dictis: est enim qualitas quædam permanens, & de se stabilis in subiecto, per se primo ordinata ad operationem, non tribuens primam facultatem operandi, sed adiuuans & facilitans illam. Hæ tota descripicio constat ex nominis interpretatione iam tradita, & ex dictis supra de speciebus qualitatis. Itaque, quod forma illa quam actus relinquent, & dat promptitudinem in operando, sit qualitas, evidens est, tum ex communi definitione qualitatis supra posita, tum etiam quia in nullo alio prædicamento collocari potest. Dicitur autem hæ qualitas permanens, & stabilis, ut distinguatur

ab ipsis actibus, qui dicuntur esse quasi in continuo fieri, quia ab actuali influxu potentiarum pendent: & ideo non solum qualitates sunt, sed etiam actuales operationes potentiarum vitalium: habitus vero non habet hanc dependetiam, sed permanet cesseante actuali influxu anima, in qua est, non ut actus secundus, sed ut actus primus: nam ad hoc causatur in anima, ut eam prouptam reddat ad actus secundos elicendos. Vnde eadem experientia, quae probat esse huiusmodi habitus, probat esse hoc modo qualitates res permanentes: quia ex actibus relinquitur in homine haec facilitas etiam postquam cessat ab operatione: nam cum postea ad operandum redit, maiori promptitudine & facilitate operatur: permanet ergo in eo qualitas, dans huiusmodi promptitudinem. Atque in hoc sensu intelligendum est, cum dicatur habitus difficile mobilis, si per illam particulam id quod est essentiale & generale habitui, & non aliquis status accidentalis, vel specialis aliqua proprietas alii cuius habitus, seu virtutis, significanda est, ut clarus constat ex dictis, disputando de qualitate in communione, & speciebus eius.

VII.

Addimus vero, huiusmodi qualitatem debere esse per se primo ordinatam ad operationem, quia ut in initio disputationis rotavi, agimus de propriis habitibus, re ipsa & essentia distinctis a ceteris speciebus qualitatibus: huiusmodi autem nulli sunt, nisi illi qui propter operationem sunt. Nam si aliquae qualitates vocantur habitus, eo quod bene vel male, ac statim disponant subiectum in ordine ad esse, illae secundum propriam essentiam magis pertinent ad passimiles qualitates. Denique dicta experientia per quam hos habitus probamus, simul declarat primarium finem horum habituum esse dare facilitatem in operando: hac ergo ratione dicimus per se primo ordinari ad operationem.

VIII.

Quia vero commune hoc est ipsis potentias, in quibus habitus resident, addimus in definitione, habitum non ordinari ad operationem, ut primam facultatem operandi. Vbi per primam facultatem non intelligimus solum principium principale, seu radicale operationis, quod est anima, sed proximam facultatem, quae absolute confert primam potentiam operandi: hanc enim supponit habitus, ut diximus, & illam iuuat, & promovet ut facilius operetur. Atque ita satis constat, quid sit habitus in communione. Et quamvis in explicanda descriptione, ad habitus acquisitos praeceps respexerimus: tamen ex se communis est etiam insuffis, nam etiam per se primo ordinantur ad operationem: & quamvis non dent solum facultatem, sed simul aliquo modo facultatem, & connaturalitatem operationis, tamen absolute praequirunt priorem potentiam proximam, eamque eleuant ad tale genus operationis. Denique addi solet, habitum esse quo bene, vel male disponit potentiam ad operationem. Quod sumi potest ex Aristotele, in praedicamentis: & septimo Physic. c. 3. Verumtamen in illa disputatione non tantum definitio, sed etiam diuinitus habitus comprehenditur: inter habitus enim sunt virtutes & vicia, seu quidam sunt contentane in natura, alii repugnantes: & ideo quidam boni, alii mali dicuntur, omnibus tamen communis est, ut ad suas operationes per se tendant, & facilitatem praebant. Hanc ergo communem rationem satis fuit in definitione ponere.

Subiectum habitus.

IX.

Tercio loco potest ex dictis facile definiri, in quo subiecto sint huiusmodi habitus. Dicendum est enim, solum esse in viuentibus intellectualibus, & proxime tantum esse in potentias elicitiis actuum immanentium, & quae rationales sunt, vel aliquo modo rationem participant. Prior pars ex posteriori co-

stat, nam cum praedictae potentias sint proprie viuentium rationalium, si habitus solum esse possunt in huiusmodi potentias, tantum etiam esse poterunt in praedictis viuentibus. Hic vero dubitari poterat, an hoc sit intelligendum de solis hominibus, vel etiam de angelis. Sed quia hoc pendet ex proprio modo operandi Angelorum, eiusque cogitatione, ideo illam partem Theologis omittimus: solumque de hominibus dicemus. Posterior ergo pars de subiecto proximo, quod solum esse possit potentia elicitiua actuum immanentium, probatur, quia de ratione habitus est, ut inclinet potentiam ipsam ad operandum, & hoc modo eam facilem & promptam reddat: ergo necesse est, ut habitus sit proxime in ipsam potentiam quae est principium elicitiuum operationis: quia nisi eam informet, nec potest eam inclinare, neque in vietiori actu primo constitueri. Item, quia unumquodque accidens debe: esse in subiecto huiusmodi proportionato. sed finis proximus habitus est operatio & promptitudo ad illam: ergo subiectum eius est ipsam potentiam, quae est principium proximum operationis: nam illa sola habet debitam proportionem ad illum finem.

Hinc ergo necesse est, ut potentia, in qua proxime resideret habitus, & activa sit, & passiva: non enim potest esse proximum principium elicendi actus, nisi sit activa, nec potest in se recipere habitus nisi passiva sit. At vero tantum illa potentia est similia activa & passiva, quae est actus immanentibus elicere potest: ergo. Et confirmatur: nam actus in illa potentia relinquit habitum, in qua ipse est: quia illammet potentiam, & non aliam reddit facilem ad operandum. Sed habitus manet in illa potentia, quae est principium proximum talis actus: ergo in eadem manet ipsa actus: ergo & ipse est actus immanentibus, & potentia quae est principium eius, est elicitiua actuum immanentium. Vnde haec actus, per quos producuntur habitus, tales sunt, ut per se loquendo, nihil extra proprias potentias efficiant: quod est proprium actuum immanentium. Potest etiam haec pars inductione confirmari: sed haec inducitio facile constabit ex sequenti puncto.

Igitur probandum supererit, hanc potentiam debere esse rationalem, vel aliquo modo rationis participantem, ut est intellectus, vel voluntas, vel etiam appetitus sensitivus humanus, & phantasia, seu cogitativa. Et quidem, quod in potentia possint esse habitus praeter experientiam, constat ex verae Philosophia naturali, & morali: nam in intellectu sunt virtutes intellectualibus, & in voluntate morales, quae ex parte consequentur etiam esse in appetitu sensitivo: & consequenter eis respondet aliquid proportionale in phantasia. Ratio autem a priori est, quia haec potentia habent natura sua aliquam indifferenciam, seu incertitudinem in operando: determinant autem persuasos actus: ergo etiam sunt capaces habitus a determinationis, seu inclinationis ex actibus relicta. Assumptum manifestum est in voluntate, nam est potentia ex se libera, & consequenter indifferens ad operandum & non operandum, & ad actus, seu obiecta contraria. Vnde & ex parte sua non est ad alterutram partem satis determinata, & ex parte obiectorum pati solet difficultates, eo quod cum aliqua ratione boni sit alia ratio mali coniuncta. Habet etiam voluntas, eo quod vniuersalis hominis appetitus, varias inclinationes, tum ad ea quae sunt per se bona, & honesta, tum etiam ad ea quae sunt commoda homini, inter quas inclinationes est interdum repugnatio, ex qua oritur difficultas operandi, quae difficultas est, & consuetudine actuum superatur: quod non fit nisi per generationem habitus: est ergo haec potest, nam licet non sit adeo indifferens potentia, seu voluntas, tamen aliquo modo indifferenti participat.

Atque eadem ferunt ratio locum habet in intellectu, participantem, nam licet non sit adeo indifferens potentia, seu voluntas, tamen aliquo modo indifferenti participat.

primum in ferendo iudicio de his rebus, quarum eidem cognitionem non sequitur, ut sunt illae, quae sub fidem, vel opinionem cadunt: vnde constat experientia difficulter remoueri hominem ab his rebus, quarum habet inueteratam fidem, vel opinionem. Deinde quamquam ex parte obiectorum, quando euidenter ostenditur eorum veritas, naturaliter determinetur ad iudicium, tamen sive magna difficultatem patitur intellectus noster in demonstranda veritate, & ideo vnu & exercitatione auctu, facilitatem in hoc acquirit, quia non confert nisi habitus, ut etiam de habitu primorum principiorum in prima disputatione huius operis declarauimus.

Deinde facile probari potest eadem pars de appetitu sensitivo hominis ex sententia Aristotelis. Ethicorum capit. ultimo, & 3. Ethicorum, cap. 3. & D. Thomae 1.2. quæst. 50. articul. 3. Et ratio est, quia licet appetitus hominis non sit simpliciter potentia libera, habet tamen aliquem modum indifferentiæ, ratione cuius potest per rationem & voluntatem in officio contineri: quanquam, ut Aristoteles dixit, non despoticè, sed polite obediatur. Quod sit, ut etiam in hoc appetitu varie sint inclinationes, & quodammodo repugnantibus: nam ex vi sui generis naturaliter inclinatur ad sensibilia, & delectabilia tamen ex vi cōiunctionis & emanationis ex anima rationali habet inclinationem ad obediendum rationis, & ad appetendum ipsam bona sensibilia, non tantum quatenus delectabilia, aut corpori comoda, sed maximè quatenus simpliciter bona homini existimantur. Ex qua duplice inclinatione nascitur, ut etiam hic appetitus habeat à natura omnem determinationem ad suos actus, quam potest habere, & ideo potest acquirere habitum, quo magis ad altera ratione inclinatur. Quod maxime necessarium est respectu eorum actuum, qui delectationibus sensibilibus, aut commodis corporis sunt aliquo modo contraria: non quia inclinatio naturalis ad hos actus in hoc appetitu minor sit, sed quia obiecta sensibilia, quae sunt magis propria & proportionata, vehementius mouent. Propter quod quædam etiam virtutes morales in appetitu sensitivo collocari solent, ut tradit D. Thomae 1.2. quæst. 56. articul. 4. Quod quomodo intelligendum sit, non spectat ad hunc locum: satis nunc erit afferre necessarium esse habitus in appetitu quibus redditur promptus, & facilis ad obediendum rationi in materia harum virtutum scilicet, cōperantia & fortitudinis, & aliarum, quae sub eis continentur. Et hoc modo dicimus, vel etiam experimur mortificari, seu ad mediocritatem redigi passiones huius appetitus exerci in virtutum, quod non sit nisi per acquisitionem habitus. Et simili ratione per contrarios actus acquiruntur habitus augentes impenitum passionum: nam licet inclinatio ad obiecta sensibilia videatur in maxime naturalis: & faciliter prodire in opus, si non contineatur, nihilominus experimur confusus: utine augeri, & vires acquirere ad resistendum rationi, quæ vix potest repugnare appetitu, quando nimia consuetudine ad hæc sensibilia trahitur non est ergo dubium, quin in hac potentia sit aptitudo ad generandos, & recipiendos in se habitus.

Denique idem esse consequenter sentiendum de hominis phantasia, seu cogitativa, docet etiam D. Thom. dicta quæst. 50. articul. 4. Quomodo autem id intelligendum sit, inferius ex solutione obiectio- num explicabitur.

Vltimo loco probanda est altera pars exclusiva, nemirum has solas potentias esse capaces habituum

Tom. II. Metaphys.

Ratio autem est, quia omnes alia potentia præter has mere naturaliter operantur, per operationes autem mere naturales non acquiritur habitus, quia potentia determinata ad unum simpliciter ex natura sua non sunt capaces habituum: ut enim dixit Philosophus 2. Ethicorum, cap. 1. Nihil eorum, quae sunt natura, aliter assuet, ut lapis ferri sifsum, aut ignis deorsum: & similiter nec lapis velocius fertur deorsum, etiam si millies ante defunderit. Inductione etiam ostendit potest: nam alia potentia, aut agit tantum actione transiente: & hec non sunt capaces habituum, ut ostendimus, aut immanente, & haec aut sunt sensus exteriori, de quibus satis constat experientia non acquirere habitum operando: vel sunt phantasia & appetitus brutorum, & in his est nonnulla maior dubitatio, ut statim in obiectiōibus attingemus: nūc vero etiam de illis supponimus, cum sunt potentia omnino determinata ad unum, non esse capaces habituum. Vnde D. Thom. 1.2. quæst. 59 articulo 4. ait, potentiam non esse capacem habitus, nisi aliquo modo se habeat indifferenter ad multa: ideo enim virtus naturales non agunt operationes suas mediatis aliis habitibus, quia secundum seipsums sunt determinatae ad unum. Et ita declarat omnem habitum esse dispositionem, cum tamen dispositio (teste Aristotele) sit ordo habentis partes: quia licet non sit necessarium, ut ipsa potentia recepta habitus in se habeat partes, necesse est tamen, ut habeat ordinem & aliquam indifferentiā ad multa, ut ita possit per habitum ad unum potius, quam ad aliud determinari.

S E C T I O II.

An in potentia secundum locum motuā acquiratur habitus.

I.

Sed circa dicta, & præsertim circa ultimam partem, super sunt nonnullæ obiectiones: Prima est, quia potentia secundum locum motuā non est activa actione immanente, sed transiente, & tamen illa est capax habitus: ergo. Maior patet, quia licet motus localis progressus, seu animalis soleat dici immanens, quatenus manet in eodem supposito: proprie tamē, & prout nunc loquimur, non est immanens, quia non manet in eadem potentia, immē in eadem parte subiecti, teste Arist. quia animal non se mouet per se primo, sed per unam partem mouet aliam. Præsertim quia argumentum non tantum procedit de potentia qua homo se, vel partes corporis sui mouet, sed etiam de illa, qua mouet aliquid extrinsecum corpus, ut chordas cytharae, aut penicillum. Probatur ergo minor, quia experimur per unum artis acquiri facilitatem & determinationem quandam, non solum in mente, sed etiam in membris corporis. Cuius etiam signum est, quia licet quis optime discat regulas artis, si non exercet ipfas exteras actiones artis, nūquā acqueret promptitudinem & facilitatem in eis exercendis: immo vix poterit aliquam actionem earum artificiose exercere. Rursum est aliud signum, nam qui diu exercuit huiusmodi actiones, postea vero sine vila attentione mentis illas exercet exteriori artificiose, & summa facilitate ergo signum est illas actiones immediate fieri ex habitu, qui in ipso membro acquiritur. Quod si quis fortasse respondet, etiam facilitatem non prouenire ex habitu, sed ex aliqua alia qualitate, primum enerat omnem experientiam & rationem, qua probamus habitus esse. Deinde oportet, ut explicet, qualis sit illa qualitas, quod non facile fieri.

Vnde propter hanc rationem nonnulli Theologi concedunt in huiusmodi etiam membris acquiri habitum, ut Scotus in 3. distinct. 33. q. vnicas. Ad primum, in solut. ad 3. Gabriel. in 3. dist. 23. quæst. 1. ar. 1.

N n 3 dub. 1.

II.

cub. 1. Ocham quodlib. 3. q. 17. Qui consequenter a-
iunt, ut potentia ex& activa sit causa habitus, satis es-
se, quod sit indifferens ad efficiendos varios motus,
ita ut possit ipso vsu ad unum motum determininari
per qualitatem acquisitam.

Questionis resolutio.

III. **N**ihilominus dicendum censeo, in huiusmodi po-
tentia & in membris externis non acquiri pro-
prie habitum. Ita docet D. Thom. 1. 2. quæst. 50. artic.
3. ad tertium, & id sequuntur Thomistæ, Almain.
in 3. dist. 23. q. 1. & in moralibus tract. 1. cap. 17. Et pro-
batur ex principio posito, quod habitus solum reci-
pitur in potentia eliciti auctus immanentis, quod
videtur a nobis sufficienter probatum. Et declaratur
amplius in praesenti: nam si in externis membris
acquiritur habitus, vel ille recipiatur immediate in
ipsam potentia aucta motus, quæ est in membris,
vel non. Primum dici non potest, quia illa potentia
non est receptiva, sed mere aucta. Item quia illa est
instrumentum ad nutum, & necessitate naturæ obe-
diens appetit: & ita quantum est ex se, est omnino
determinata, si applicetur ad agendum a superiori
potentia, solumq; habet indifferentiam quasi passi-
um, ut in unam partem potius quam in aliam inclin-
te, neq; est capax eius.

IV. Si vero ille habitus non recipitur in ipsam potentia, sed in eodem subiecto, in quo est ipsa potentia vel illa qualitas est virtus activa, vel solum dispositione passiva, primum dici non potest. Primo, quia illa qua-
litas non erit habitus, sed potentia quædam, quia non
inest potentia, neq; illam inclinat, aut reddit in se fa-
cilem ad operandum: unde nec per se cum illa com-
ponit unum principium operationis. Secundo, quia illa qualitas ad summum erit per modum cuiuscum-
impetus, qui non diu durat transacto motu, neque
unquam inuenietur in natura, quod ex vi solum mo-
tus localis possit causari virtus activa similis motus,
quæ si qualitas permanens, & stabilis per modum habi-
tus. Si vero dicatur secundum, aperte sequitur, illa
qualitatem non esse habitum operativum, de quo
nunc loquimur, sed esse quandam dispositionem ma-
teriam, quam acquiri in his membris per usum artis.
probabile est, & consentaneum D. Thomæ dist.
q. 50. ar. 1. vbiait: *Dispositiones ad operationes principi-
ales esse in anima, secundario vero esse possit in corpore, in quan-
tum corpus disponitur & habilitatur ad prompte deferendum
operationibus animæ. Hæc autem dispositio non videtur esse alia præter eas, quæ vel ad modos quanti-
tatis, aut ad primas qualitates, vel alias, quæ ex illis
consequuntur, pertinent. Vnde etiam in ipsis exter-
nis instrumentis artis experimur, interdum fieri ipso
usu & exercitio aptiora, vel quia persicuntur quoad
figuram, aut quia efficiuntur magis levia, aut molliora.* Ad hunc ergo modum intelligi potest membra
corporis usum reddi aptiora ad motum: quia per uiri-
p; vellaxantur, vel contrahuntur magis, vel alia simili
causa. Sicut etiam ipse vires nutritiæ confu-
tudine affluunt ad abstinentiam, vel moderationem,
solum quia vel qualitates primæ remittuntur,
vel ipsæ met partes corporis exsiccantur, & ita etiam
magis resistunt.

Satisfractioni dubitandi.

V. **N**equæ obiectio facta aliquid amplius probat, fa-
temur enim per usum harum actionum acquiri

habitum, non tamen in organo corporis, sed in po-
tentia animæ imperantibus & dirigentibus motione
corporis. Quod vero hic habitus non acquiratur per se in linea vsu externalium actionum, duplex
est causa. Prior est: quæ diximus de dispositione pas-
siva, membra exterius operantur, interuenient actus
interior, vel voluntatis, qui dicitur usus actus, vel
intellectus, qui est practica directio talis usus, quia
actus generant internum habitum practicum, ad tam
actionem externalm accomodatum: hi autem
actus non exergentur solo discurrere, aut disciplina cir-
ca regulas artis: immo nec per usum alterius solum at-
tentare inspectum & consideratum, & ideo licet hæc
possint conferre ad acquirendum aliquam habitu
internum, non tamen ita perfectum, ut det facilita-
tem in usu externo. Quod autem obiectebatur, has ac-
tiones externas interdum exerceri artificiosè sine
internis actibus, ex habitu relicto in ipsi membris,
falsum esse cœso: immo probabile est in Philosophia,
etiam quod substantiam non possit fieri hunc motu
animalem sine actu usum phantasie, & appetitus,
nec quod modum artificiosum. Semper ergo in-
teruenient directio artis, quamvis interdum, vel pro-
pter magnam facilitatem, vel quia sit sine villa refe-
xione, experimento non percipiatur.

S E C T I O III.

An in brutorum sint habitus.

Ecunda obiectio est de internis sensi-
bus brutorum, videtur enim acqui-
rere habitus, saltæ illa animalia, que tam
memoriæ & experientiæ participi-
at. Arist. docuit lib. 1. huius operis, c. 1.
Experiencia enim non sit sine acquisitione alienius
habitum. Dicit fortasse aliquis, in his brutorum esse spe-
cies & phantasmatæ, quæ manent in absentia obie-
ctorum, eaq; satis esse ad memoriam, & experientiæ.
Quod si illa vocentur habitus, erit aequivocatio in
voce: nam iam supra diximus, nos hic non loqui de
speciebus intentionalibus. Hoc vero non satis facit,
quia sepe species obiectorum sensibilium non suffi-
cientur ad prædictam experientiam. Quod ita declaro,
nam quando brutor ex naturali instinctu appre-
hendo obiecto sensibili, statim illud existimat esse no-
cium, & fugiendum iudicat, ad eam actum præter
speciem obiecti, necessaria est virtus innata ipsi poti-
tæ, quæ illud iudicium nascatur: sed interdum bru-
tum usum plurium actuum acquirit facilitatem, seu vir-
tutem ita iudicandi de aliquo obiecto, circa quod non
habebat illam virtutem innatam, seu instinctum
naturæ: ergo acquirit non solum species obiectorum,
sed etiam habitum, qui ex parte potentie supplet illam
viri iudicandi, seu existimandi. Nam species
sensibilis obiecti per se sola indifferens est, & in-
sufficiens ut determinet phantasiam ad tale iudicium,
seu existimationem.

Et hoc modo ait Augustin. lib. 83. quæstion. 36. ani-
malia bruta confutudine fieri domita & mansueta.
Idem autem est dicere confutudine, quod habitus. Et
D. Thom. 1. 2. quæst. 50. articul. 3. ad secundum, in-
quit, quod licet bruta animalia secundum se non sint
capacia habituum operativorum, propter natura-
lem determinationem, quam habent in suis operi-
bus, nihilominus quatenus hæc eadem animalia à
ratione hominis per quandam confutudinem dis-
ponuntur ad operandum, sic vel aliter, hoc modo in
brutorum animalibus habitus quodammodo ponit posse. Cur
autem dicat, quodam modo, explicat inferior, dicas de-
ficere à ratione habitus, quia habitus est, quo vivunt, cum
voluntate, ex Commentatore 3. de anima, comm. 18. At
vero animalia bruta non possunt vivi his qualitatibus,
cum voluerint, quia non habent dominium
suarum actionum. Sed hoc magis videtur pertinere
ad mo-

ad moralem rationem habitus, quam ad Physicā natūram quā subdivoluti extrinsecum est qualitati operatiꝝ.

Questionis resolutio.

III. **N**ihilominus tamen dicendum censeo, in his bruti nulloſeſſe habitus diſtinctos ab ſpeciebus ſenſibilibus, ſeu phantasmatis. Et ratio generalis eſt, quia in omnibus ſuis actibus determinantur ad vnu ex vi obiectorum, prout eis repræſentantur. Quod ſigillatim declaro in singulis potentiis interioribus illorum: nam de ſenſibus externis nulla eſt dubitatio: in appetitu ergo non indigent, quia appetere non poſſunt aliquid, donec iudicium phantazia determinate proponat obiectum, vt proſequendū, vel fugiendū, & poſto tali iudicio ex neceſſitate appetunt, vel fugiunt. Vnde non magis indigent habitu ad huiusmodi motus quam graue ad deſcendendum deorsum.

IV. **R**urſus per phantazia ſemper etiam naturaliter apprehendunt aut iudicant, iuxta modum & qualitatem ſpeciei per quā eis proponitur obiectum. Quod quidem maniſtum eſt, quando exiſtimatio vel iudicium fit in praefentia obiecti, & praefertum ſi nulla conſuetudo preeceſſit. Et ratio eſt clara, quia minore indiſſerentiā habeat potentia apprehenſiꝝ, quam appetituꝝ: ſi ergo in appetitu habent naturalem determinationem, à fortiori in phantazia. Vnde fit, ſi contingat aliquando, ut concurrantr bruto variæ ſpecieſ obiectorum, quorum nulla ſufficit ad determiṇandam apprehenſionem, vel exiſtimationem quafi practicam, de fugiendo aut proſequendo obiecto, noꝝ poſſe determinari, donec ſpecies repræſentativa aliquo modo immutetur: vnde ſi in itinere prius brutuꝝ hæret & timer progredi, ſi vero fortius pungitur, ſatim moquetur, ideo eſt, quia ſpecie doloris vchemenſius excitarur, & determinatur. Igitur in praefentia obiectorum ſemper fit hæc apprehenſio mere natura liter ex parte potentie, polita ſuſtientie ſpecie ex parte obiecti.

V. **E**x quo facile intelligitur, eodem modo determiṇari in abſentia obiectorum, etiam ex conſuetudine, quia non minorem efficiaciam requirunt ex parte phantazmati in abſentia, quam in praefentia obiecti tam poſt conſuetudinem, quam in principio eius: ergo ſemper naturaliter determinantur poſto tali phantazmati: ergo non requirunt alium habitum, nec ſunt capacieiꝝ. Conſuetudo ergo in his anima- libus non deſeruit ad acquirendum habitum, qui inclineri potentiam, ſed ut phantazia ſie, vel ſicre- præſentans firmius adhæreat. Atque ita fit, ut ſine alia conſuetudine ex vi ſolus phantazmati aliquid obiecti ſenſati, non apprehendant aliquid inſenſatū, nec iudicent eſſe fugiendum aut ſectandum. Inte- ueniente autem conſuetudine, quia ſe pioſerit bruto in praefentia talis obiecti ſe pati dolorem, vel aliquid ſimile, ſpecies obiecti illius ſenſibilis retine- tur in memoria, tanquam repræſentans illud obiectum ut doloriferum. Atque ita ex vi phantazmatum quæ per repetitionem actuum ſirmius hæret memoria, contingunt omnia quæ per conſuetudinem, vel experientiam bruta videntur acquirere: ergo non eſt neceſſarius illius aliud habitus. Nam licet ſingamus habitum in phantazia bruti, ſi ſpecies non repræſentet obiectum cum omnibus circumſtantiis requiſiti ad determinationem actus, non poterit determi- nari. Si vero ſpecies repræſentet obiectum cum omni- bus circumſtantiis, naturaliter determinabitur etiam non habeat habitum: eſt ergo impertinens talis habitus, & conſuetudo ſolum efficit, ut ſpecies repræſentet obiectum ſub his, vel illis circumſtantiis. Et hoc opinor ſenſisse D. Thom. cum dixit, quodammodo eſſe habitus in his bruti, ut ex ſolutione ad tertium à fortiori conſtare poterit. Et addere etiam

poſſimus, hanc ipsam imperfectam habitatatem, vel conſuetudinem nō habere proprie in eis locum, niſi quatenus aliquo modo ſunt capacia disciplina per ſubordinationem ad rationem humana: nam in ſola experientia mere naturali minuſ imitantur modum, aut uſum habitus: ſed ſolum ex memoria re- petita naturali inſinuūt operantur.

De hominis cogitativa & eius habitu.

V. **D**icēs, ergo idem dici poterit de cogitativa hominis quod nullum acquirat habitum, præter ſpecies conſeruatas in memoria, & repræſentantes hoc, vel illo modo. Respondeſt, ita videtur docere Diuus Thomas dicto articulo ad tertium, ubi de homine loquens, ſolum ait: *In interioribus viribus ſenſitivis apprehenſiūt eius poſſe ponit habitus, ſecundum quos fit bene memoratiuſ, vel cogitatiuſ, vel imaginatiuſ.* Et aſſert Philoſophum de memor. & reminiſc. capite tertio, dicentem, quod conſuetudo multum operatur ad bene memorandum. Non videtur ergo Diuus Thomas ponere aliud ſenſum in nostro ſenſu interiori, niſi eura, qui deſeruit memoriz: qui non videtur diſtinguiſt ab ſpeciebus magis vel minus per- fectis.

VI. **N**ihilominus veriſimilius videtur, in cogitativa hominis acquiri habitum diſtinctum ab ſpeciebus, dan- tem faciliter, & inclinantem potentiam ad aliquos actus determine. Ratio eſt, quia cogitativa hominis non eſt ita ſimpliciter determine ad vnu, ſicut phantazia bruti, nam poſt aliquo modo ex im- perio rationis moueri & determine ad operandū, ut ibidem Diuus Thomas docet: & ideo ſicut appetitus ſenſitivus hac ratione eſt capax proprii habitus, ita & cogitativa, ut promptius & faciliter obſequatur ratione in ſuis apprehenſionibus, & cogitatio- nibus, & iudiciis ſuoi proportionatiſ de ſenſibilibus fugiendis, vel appetendis. Et hoc totum exiſti- mo comprehendit Diuus Thomam ſub illis verbiſ: *ut homo fit bene memoratiuſ, cogitatiuſ, & imagina- tiuſ.*

VII.

SECTIO IV.

An in intellectu ſint proprii habitus.

VIII. **L**etima obiectio occurrit de intellectu hominis, nam cum ſi potentia natu- raliter operans, non videtur indigere alio habitu, præter ſpecies intelligibili- les. Nam ſi illæ ſuſtienter repræ- ſentant obiectum, intellectus naturaliter aſſentit: ſi ve- ro inſufficienter repræſentant, vel non poſt eſ- pere aſſenſum, vel non niſi iuxta ſuſtienter ſpecies. Et declaratur in hunc modū in habitu ſcien- tia, aut primorum principiorum: nam ſi intellectus exac- te apprehendat rationes terminorum, quibus conſtar propoſitio immediata, naturali neceſſitate præbebit aſſenſum: ſi minus præbere non poſterit: ergo ad talem aſſenſum non eſt neceſſarius habitus præter ſpecies exac- te repræſentantes extrema pro- poſitionis. Similiter, ſi quis euidenter cognoscat me- dium ſcientificum, & illud applicet aſſentiendo ma- jori & minori propoſitioni, neceſſitate naturali eli- ciet aſſenſum ſcientificum coſclusionis, & ita non in- diget habitu: Si vero non conſiderer medium ſcienti- ficum, vel illud ſuſtienter non applicet, non po- terit habere aſſenſum ſcientificum coſclusionis: ergo impertinens eſt talis habitus, præter ſpecies ter- minorum ſuſtienter & reſete coordinatas.

Proprietate hanc obiectione ita ſentient de habi- tibus intellectus non nulli Thomista, ſonc. y. Metap. Quorundam quæſitione 9. Et videtur ſuisse ſententia Diuui Thomæ opinio. quæſitione 24. de veritat. articul. 4. ad nonum, ubi ait,

Nn 4 habi-

habitu intellectus esse aliqualem ordinationem specierum. Idem sentit in quast. 10. artic. 2. vbi postquam probavit, in intellectu possibili remanere species intelligibiles post actualem considerationem, subdit, & harum ordinatio est habitus scientie: idem significat 1. 2. quast. 67. artic. 2. vbi ait, formale in scientia esse species intelligibiles, materialiter esse phantasmatum, & 3. parte quastione 12. articulo 2. sentit augmentum habitus scientie proprium & secundum est sentiam eius confidere in augmentatione, seu additione specierum.

Quastioneis resolutio.

III.

Nihilominus tamen prior est sententia quam proposuimus, nimur, generari in intellectu propriis habitus distinctos ab species intelligibilibus inclinantes ipsum ad proprios actus, & ad conuenientem vsum specierum. Et haec est opinio magis recepta in schola Diuini Thomae. Quam tenet Capreolus in Prologo Sententiarum quastione tertia, & Caietanus 1.2. quastione 54. articulo 4. Ferrar. libr. 1. cont. Gentes cap. 56. & sumitur etiam ex Diuino Thoma aliis locis. Nam 1.2. quastione 51. articulo 2. & 3 dicit, habitus intellectuales acquiri per actus intellectus: & quastione 14. articulo 4. ad tertium dicit, habitum scientie perfici per actum, cum ad nouas conclusiones extenditur, & non generari tunc alium habitum: at vero species intelligibiles non sunt per actus, sed potius ipse species sunt principia actuum, & quando scientia extenditur ad nouas conclusiones, certum est acquiri nouas species intelligibiles. Denique dicta quastione 54. articulo 4. expresse dicit habitum esse simplicem qualitatem, & non collectionem pruriunt: Ratione vero probatur, quia species intelligibiles non requiruntur ex parte potentie, sed ex parte obiecti, unde est simpliciter necessaria ad operationem & non tantum ad melius esse, sicut habitus, de quibus nunc agimus: ergo praeferit species intelligibiles necessarii sunt habitus in intellectu, qui inservit ipsam potentiam ex parte eius, & ad assentendum, & iudicandum facilem & promptam reddunt. Patet consequentia, quia intellectus in ferendo iudicio difficultatem patitur, etiam post acquisitas species obiectorum: & ideo in principio magna inquisitione, & consideratione indiget: post consuetudinem vero, vel frequentiam actuum magnam experitum facilitatem: ergo signum est, acquiri habitum.

IV.

Secundo idem declaratur inductione, nam in intellectu quidam sunt habitus qui dicuntur virtutes, & alii qui non sunt virtutes, ut infra dicemus. Et similiter quidam dicuntur practici, alii vero speculatori: haec autem distinctiones vix, aut nullo modo possunt applicari ad species intelligibiles. Rursum, de habitibus, qui non sunt virtutes, negari non potest, quia sunt distincti ab species, quia etiam post acquisitas species, imo & post actualem considerationem medi, seu rationis assentendi, adhuc intellectus est indeterminatus: ergo est capax habitus, qui in ea determinatione facilitatem, & promptitudinem acquirat. Dices eam determinationem esse a voluntate mouente intellectum, & ideo non esse necessarium habitum in intellectu, quia posita motione voluntatis, intellectus ex necessitate assentit. Respondetur etiam in his actibus voluntas aliquo modo moueat intellectum, etiam ex parte eius postulare optimam dispositionem, ut prompte & faciliter obediatur, maxime cum intellectus non moueat a voluntate ad assensum his rationali modo. Atque ita in assentu fidei diuina praeferit habitum per affectionem, qui est in voluntate, ponunt Theologi in intellectu habitum fidei diuinum, & proportionali modo datur habitus intellectualis fidei humanae, vel opinionis.

V.

Praterea habitus intellectuales, qui sunt virtutes,

ponuntur ab Aristotele libro 1. Ethicorum, capite 13. & libro 2. capite 1. & quinque numerantur lib. 6. capite 3. quarum duae sunt practice, scilicet, ars, & prudentialia: quas certe non constat confidere in foliis species, quae facile acquiruntur, & memoria etiam mandatur, sed in alio habitu, magno vnu, & habitudine acquisitio. Vnde saepe Aristoteles, quod hoc sequitur, duos habitus virtutum moralibus, ut patet ex 9. Metaphysicorum & 2. Ethicorum, capite 1. Tandem de aliis virtutibus speculatoriis, quoniam minor appareat necessitas propter naturalem modum assentendi: nihilominus tamen propter imperfectionem nostri intellectus, qui in his veritatis esse quendam difficultatem patitur, necessarius est habitus facilitatem praebens: quod supra disputationem, in ipso habitu principiorum, & in habitu Metaphysicae, quae est naturalis sapientia, declarauimus. Est autem eadem, vel maior ratio de habitu scientie: quod magis perspicuum fiet inferius soluendo argumenta.

Tertio probatur haec sententia, quia species intelligibiles secundum se sumptuose solum representant res simplices, & incomplexas: ergo ex foliis illis, vel ex quacunque collectione earum non sit homo sciens aut prudens, sed ex facilitate, & promptitudine videnti conuenienter his species, & compendiendi, ac discurrendi, & praesertim iudicandi de rebus apprehensis, seu representatis per illas: Dices propterea, dictum non est ab authoribus prioris sententiae, habitum esse species, vel collectionem specierum, sed species recte ordinatas, seu ordinacionem specierum. Sed inquirio, quidnam sit haec specierum ordinatio, nam species solum sunt qualitates quaedam inherentes intellectui in actu primo, inter quas secundum se nullus potest intelligi ordo, nec secundum situm, cum sint in subiecto indistibili, nec secundum inherendi modum, quia una non habet mediante alia, neque secundum aliquod aliud genus causalitatis, aut successionis, ut per se constat. Igitur ordinatio specierum nihil esse potest, nisi habitus, quam intellectus acquirit ad ordinatum videntem his species, & recte iudicandum secundum illas.

Exponitur D. Thomas sententia.

ET in hunc modum existimo interpretandum esse Diuum Thomam, quotiescumque habitum scientie appellat ordinacionem specierum. Non enim solas species posuit in intellectu, ut ex aliis locis constat: nec intelligere potuit illam ordinacionem esse aliquid reale additum species, & intrinseco seu formaliter in eis existens, quia talis ordinatio intelligibilis non est, ut ostendit. Debet ergo intelligi de ordinacione quasi effectiva, seu extrinseca, quam habent species ex vi habitus scientie, cuius sunt veluti instrumenta, nec refert quod in priori loco de veritate ait Diuus Thomas, quod specierum aliquis ordinatio habitum efficit. Imo si haec verba in rigore sumantur potius nobis fauunt, quia distinguunt habitum ab species. Vnde per ordinacionem specierum ibi intelligere possumus non habitualem ordinacionem sed actualem, id est, ordinatum vsum earum, quo habitum acquirimus. Atque eodem modo vocat species formale scientie, quo modo loquendi maxime videntur comparando species ad phantasmatum, nam haec remote, & quasi per accidentem comparantur ad scientiam, ob coniunctionem animi ad corpus: species autem intelligibiles immediate ac per se propter coniunctionem obiectum. Vnde, quia obiectum ipsum est quasi formale respectu cognitionis, & scientie, ideo haec etiam ratione possunt species appellari formale in scientia: non vero quia formaliter sint ipsi habitus scientie. Quod vero ait D. Thomas scientie habitum augeri acquirendo nouas species, non est intel-

Sect. V. Vtrum habitus dentur ad effectum.

intelligendum formaliter, sed causaliter, quia nimirum acquisitis nouis speciebus sicut actus, quibus habitus augeatur. Non est autem inconveniens admittere, interdum nomine scientia significari ipsum habitum cum suis speciebus, & hoc modo aliquas denominations accipereratione specierum, non tam propterea excluditur habitus iudicatiuum, ab speciebus distinctus.

Satis fit rationi dubitandi.

VIII. Ad difficultatem ergo positam responderetur, quāvis intellectus sit potentia naturaliter agens, ex parte tamen obiectorum, & mediorum, quibus virtutad ferendum de rebus iudicium, sāpē non satis determinari, nēq̄ necessitati: & tunc esse vtilem habitum ad inclinandum intellectum in vnam partem potius quam in aliam. Deinde, etiam quando ratio seu mediū asterendi est evidens, non semper actus & formaliter applicatur, seu consideratur: habitus autem deseruit, vt feratur iudicium absq̄ expressa, & formalis applicatione mediū: Vt in exemplo illo de actu scientia, quamvis ante habitum acquisitum non possit quis præbere assensum evidenter conclusio- ni, nisi exhibita formalis & expressa demonstratione, tamen post acquisitum habitum non semper indiger illo formalis discursus, sed proposita tali veritate, statim ex habitu illi præbet assensum evidenter. Et si quis postea velis demonstrationem applicare, etiam ad hoc erit vtilis habitus, vt multo promptius & faciliter possit vti speciebus ad applicandum propriū medium, quo talis veritas demonstranda est. Sicut etiam ad assensum scientificum, necessaria est evidētia, non tantum præmissarum, sed etiam illationis: & tamen nos est necesse, vt quotiescumq; assensus scientia eliciendus est, feratur expressum ac formale iudicium de bonitate illationis, sed sufficit vt ex habitu faciat intellectus, tanquam quipiam certum & evidens: & ad hoc multum deseruit habitus Dialectica. Deniq̄ eadem ratione, etiā circa prima principia potest acquiri habitus, quia licet in se sint per se nota, nos vero in eis agnoscendis sāpē difficultatem patimur. Vnde talis habitus deseruit, vt debite comprehendendo ipsos terminos per species apprehensos, faciliter veritatem intueamur in immediata eorum connexione.

SECTIO V.

Vtrum habitus sit propter efficiendum actum.

Hac dubitatione explicanda est causalitatis habitus, vnde magis cōtabit eius necessitas, vel vtilitas. Et quia in iis rebus, quae sunt veluti instrumenta per se primo ordinata ad operationē finis & effectus in idem coincidunt, sūmū explicabimus effectum & efficiētia in habitus. Ac deniq̄ quia hæc principia per se primo ordinata ad operationē suam, essentiam habent ē habitudine transcendentali, ad id, ad quod ordinantur, & inde sumunt suam rationem, vel speciem suam, ideo consequenter videndum erit, quomodo habitus possit hac ratione comparari ad actum, si è conuerso actus est effectus eius: & quo modo in hoc habitus & actus sibi adequate, & viciſſim respondeant.

Primo igitur supposita significacione huius vocis habitus superiorius tradita, & quod hic solum agimus de propriis habitibus potentiarum animæ, dubitari non potest, quin aliquo modo sint propter operationē: nam ad hoc relinquuntur in potentia ex vi precedentium actū, vt illam facilem reddant ad similes actus: alias superuacanei essent habitus, vt exha-

stenus dictis satis constat. Ex quo colligitur duplex ^{quo modo} causalitas habitus, vna est formalis, quatenus per se ipsum immediate afficit potentia inclinando eam in actus, seu obiecta: alia est circa ipsos actus, nam inclinando potentiam ad illos, causa est ut illi promptius, facilius, & delectabilius sicut. Et in iis quæ hæc tenus diximus non est (quod ego sciam) diuersitas opinio- num. Sed tota versatur in explicando modo huius causalitatis.

Prima sententia negans efficacitatem habitus.

Et ergo prima sententia, quæ negat habitum ef- facere proprie & per se actum, sed solum remote, & per modum cuiusdam dispositionis esse conditio- nem quandam, quæ posita sola potentia faciliter ex- ercit actum. Hæc fuit opinio Aureoli, vt refert Caprolus in 1. distinctione 17. quæst. 1. artic. 2. in prin- cipio: & in eam inclinat Scotus, ibi quæst. 2. & latius eam defendit Durand. in 3. distinct. 23. quæst. 2. & 4. Palud. ibi q. 2. Fundamentum eorum est, quia nihil est in a- ctu quod per se possit fieri ab habitu: ergo habitus nō est principium per se effectuum actus. Antecedens patet, quia in actu considerare possumus, aut substa- tiam eius, aut intentionem, aut bonitatem, aut faci- litatem, seu promptitudinem, vel delectationem quæ sit: nihil autem horum potest esse ex efficientia habitus, ergo. Probatur minor quoad singulas par- tes, nam substantia actus per se sit à sola potentia, tū quia ipsa habet ad hoc sufficiētē virtutem, vt satis constat ex actibus qui habitum præcedunt, qui sunt eiusdem substantiæ: tum etiam quia hi habitus non ponuntur propter substantiam actus: agimus enim de acquisitis, qui in hoc differunt à per se infinitis. At- que eadem fere ratio est de intentione, tum quia in- tensio qualitatis non est aliquid distinctum à substâ- tia, seu entitate qualitatis intensæ & in individuo sumptræ, vt infra dicemus: actus autem in individuo fit vt constans ex tot gradibus intentionis. Tum ma- xime quia potentia ex vi habitus nō potest facere a- ctum intensorem, quin potius sicut habitus supponit actum à quo fiat, ita habitus intensus supponit a- ctum intensum à quo intendatur, & non potest esse principium actus intensioris se ipso: ergo potentia est sufficiens principium totius intentionis actus. Rur- sus bonitas, si sit moralis, neq; est communis omnibus actibus qui sunt ex habitu, neque habet specialē rationem: si vero sit bonitas transcendentalis, non addit aliquid rei ultra substantiam vniuersitatis entitatis; ergo non magis potest fieri per se ab habitu, quam entitas, vel substantia ipsius actus. Facilitas ve- ro, vel promptitudo, quod idem est, non est aliquæ entitas vel modus realis in ipsomet habitu, sed est de nominatio quadam prouenientis ex parte operantis, quatenus ob aliquam conditionem, vel dispositio- nem expeditior est ad operandum; ergo ratione facilitatis non potest habitus per se influere in actu. Quin potius, ex eo quod hi habitus solum sunt propter fa- cilitatem, plane collit gitur, non concurrere vt prin- cipia per se effectiva actuum, sed solum vt dispositio- nes ipsius operantis, iuxta illud Philosophi 2. Ethicorum capite 5. Habitus est, quo bene vel male nos habemus, ad actus. Atque idem evidenter constat de delectabilitate, nam hæc est aliquid additum actui, sed prouenit ex diuersa apprehensione, vel dispositione ipsius operantis.

Secundo, principaliter argumentari possumus, quia actus non est inclinatio potentia ad actum: ergo neque est principium agendi actum. Patet conse- quentia, quia principium per se actus inclinatur in illum, & consequenter inclinat subiectum, seu pot- entiam in qua residet. Antecedens autem patet, nam illa inclinatio vel est actus elicitus ab ipso habi- tu; & hoc non, vt est per se notum, tum quia inqui- ritur

III.

^{Primum}
gumenum
pro senten-
tia propo-
ſitio

IV.

rimus de inclinatione ad actum: si autem illa esset actus, ad illam etiam esset inclinatio, & sic in infinitum etiam quia inclinatio haec est a solo habitu: aet vero elicitus non potest esse ab habitu sine potentia. Vel illa inclinatio est solum per modum actus primi, & hoc etiam non potest dici, quia inclinare plus significat, quam informare, vel efficiere; alias omnis forma inclinare suum subiectum: unde grauitas non inclinat nisi efficiendo aliquem actum secundum: ergo.

V. Tertium ac principium argumentum est, quia actus efficit habitum, cum habitus ex frequentia actuum generetur: ergo non potest habitus efficiere actum. Pater consequentia, nam in causis aequiuos non potest esse reciprocatio: quia cum causa & effectus specie differant, necesse est causam esse perfectiorē effectū: ergo effectus non potest efficiere rem eiusdem rationis cum sua causa: quia non potest efficiere aliquid perfectius se. Sic ergo in praesenti, cum actus & habitus specie differant, & actus efficiat habitum, signum est esse perfectiorē illo: ergo non potest habitus vicissim efficiere actum.

Vera sententia ac resolutione.

VI. Nihilominus dicendum est, habitus simul cum potentia efficiere actum, & hunc esse proprium finem eius. Hac est sententia Diu Thomz. i. 2. q. 49. art. 3. in corp. adiuncta solutione ad i. & q. 51. art. 2. ad 3. tenet Caietanus ibi, & Capreolus supra. Heruillus quodlib. i. qu. 13. Idem Ocham quodlib. 3. qu. 20. Gabriei, Maior, & alii in distinctione 23. Almai. us tractat. i. Morali. c. 11. & sumitur ex Aristotele 3. Ethicorum, c. 1. vbi sic ait: *Onus habitus ex operationibus similibus sunt: quapropter tales quasdam operationes reddere oportet: & capit. 6. virutem, ait: esse habitum, a quo bonus efficiatur homo: & quo bene suum opus ipse reddet: efficietque: & 6. Ethicorum, c. 4. distinguere habitum in actuum & effectuum, in eo sensu quo distinguuntur: & soler: actio ab effectione, ut infra suo loco videbimus. Et ita artem vocat: habitum factum, prudentiam actuum: & 5. Metaphys. cap. 12. & lib. 9. in principio, artem numerat inter potentias, id est, inter principia agendi, ut ibi notauimus.*

VII. Et probatur ratione, quia habitus confert potentiam, ut facilis, promptius, & maiori propensione efficiat actum: sed non potest hoc præstare, nisi quia iuuat potentiam ad actum efficiendum: ergo simul cum ipsa potentia vere per se efficit actum. Maior ab omnibus admittitur, & experientia constat: & quia illa est unica ratio ponendi hos habitus. Minor cum consequentia probatur, quia nec potest intelligi quo modo habitus iuuerent potentiam, nisi cum illa efficiendo, neque etiam, quo modo illi conferat facilitatem in agendo, nisi illam iuando. Quod præterea ita ostendo, nam quæcum modis intelligi potest iuari a gens ab alio ad facilius operandum. Primo, auerterendo impedimenta: secundo ex parte passi illud melius disponendo, ut applicando: tertio, augendo virtutem eius actuum: quarto, eo efficiendo illi. Habitus autem non potest solum primo modo iuare potentiam: quia sœpe nullum est impedimentum quod auferat: ut scientia, verbi gratia, non iuaret tollendo errorem, vel aliquid simile, sed tollendo ignorantia priuatiuam, quod non est tollere, sed potius ponere formam, quae per se coferat ad opus, nam si ipsa forma per se non confert, priuatio eius ut sic nullum erit impedimentum. Idem argumentum est de arte, opinione, & aliis habitibus intellectus, in habitibus autem appetitus, videtur magis habere locum illa ablatio impedimenti, quatenus per habitus contrarii effectus, seu passiones reprimuntur. Veruntamen etiam in illis non potest intelligi ablatio impedimenti, nisi prius intelligatur collatio virtutis per se conferrens ad proprios actus seu effectus. Quia habitus

appetitus formaliter ac per se non moderantur effectus quantum ad ipsos corporis motus; quia tales habitus non sunt in membris corporis, neque alicuius aut dilponunt ipsos humores, quibus tales motus perficiuntur: moderantur ergo habitus proxime ipsum appetitum, & effectus eius, & in illo ut in radice moderantur motus, qui ab illo excitantur. At vero in ipso appetitu non semper est impedimentum positum: quod per habitum auferendum sit: quia sœpe acquiritur habitus virtutis verbi gratia, ubi nullum erat contrarium virtutum: vel è couerso acquiritur virtutum, ubi nulla erat virtus: tunc ergo habitus acquiritus non iuuat auferendo aliquid. Nec potest dici, quod iuuat impediendo actus contrarios, quia habitus per se ac formaliter non repugnat actui: sunt enim diversi rationum: si ergo repugnat seu impedit, est, quia aliquid per se confert ad actus contrarios: ergo causitas habitus in actu non potest intelligi per solam ablationem impedimenti, sed quia per se ac positiue disponit potentiam ad actum.

Quod vero haec dispositio non possit esse tantum passiva, seu ex parte passi ut sic, ut Scotus contedit: probatur in primis, quia ibi passiva non fit propinquius agenti, cum actus & potentia intime per se levantur, & ita huiusmodi potest in se ipsa operetur, cum hos actus eliciunt. Deinde non est ibi necessaria dispositio, remouens contrarias dispositiones, aut repugnantes, quia, per se loquendo, nulli sunt huiusmodi in tali potentia: & ideo per se loquendo, efficit suas operationes in instanti, teste Aristotele. 10. Ethicorum, ca. 4. Denique, neque interuenit ibi dispositio per se vniens actum cum potentia, nam ipsa potentia per se nude considerata, vniuit actu, anque quam habeat habitum: & quatenus passiva est per se aptissima ad illam vniem. Neque ad hoc confert vnum impedimentum vel difficultatem. Vnde proper hanc solam dispositionem nulla est necessaria talium habituum. Sed ait Durandus, habitum, etiam si tantum materialiter disponit, ex parte obiecti conferre ad facilitatem actus, quia ratione talis dispositionis actus apprehenditur ut magis conueniens & connaturalis. Sed hoc in primis non habet locum in habitibus intellectus, qui non tendunt in obiectum sub ratione boni, vel conueniens, sed sub ratione veri, ad quam patrum referunt connaturalitas actus, præseruit in veritatis speculatiis, & eidem.

Deinde repugnancia inuoluitur in ea responsione, nam si habitus alioquin non confert per se ad actu, non est cur ratione illius actus sit magis connaturalis, nam connaturalitas prouenit aut ex naturali potentia passiva, aut ex naturali virtute activa: sed ipse Durandus negat esse in habitu vim connaturalem effectiū actus: & ostensum est per se non habere causitatem passiū, quod maxime verum est, si non habet actum: ergo non habet vnde sit magis connaturalis. Vnde conuerso retorqueri potest argumentum: actus efficit magis connaturalis ratione habitus, & non propter solam vim passiū, ergo proper actiū naturale. Et confirmatur, quia si habitus non est principium actus, & alioquin non disponit Physice ad illum, ut ostensum est: ergo nullo modo inclinat ad illum: ergo neque habet ordinem per se ad illum: quo modo ergo potest esse causa, vel occasio, ut ratione ipsius, actus apprehendatur ut conuenientior & connaturalior? Eo vel maxime, quod illa connaturalitas debet obiectu apprehendi, ut moueat ad promptius, vel delectabilis operandum: ergo oportet ut aliquo experimento cognoscatur, seu quod aliquid præcedat mouens ad illum apprehensionem: hoc autem non potest esse aliud, nisi ipsa facilitas in operando, quam habitus natura sua confert: ergo non potest haec omnino fundari in sola illa apprehensione.

Relinquitur ergo, non posse habitum iuare & faciliter.

Sect. VI. Quid efficiat habitus in actu.

431

facilitate potentiam ad actum, nisi augendo virtutem per se effectuans talis actus. Non auger autem ipsam virtutem potentia quasi intendendo illam, quia potentia in se est indiuisibilis, & intrinsece intendi, vel augeri non potest, si talis intentio est possibilis, non est neccesarius aliud actus: sicut virtutes per se infusa, que participant quendam modum potentiae, quia intentionem recipere possunt, per eandem recipiunt augmentum virtutis, & conseqenter facilitatem ad priores actus. Potentiae autem animae non possunt hoc modo augeri, vt constat: ergo habitus auger per se virtutem effectuam actus per additionem, seu multiplicationem virtutis, quia numerum ipsam actum a potentiam ut virtus influens per se in actu. Et ex hoc discursu multa alia argumenta concipi possunt, partim ex inductione, partim ex formalis effectu ipsius habitus, partim ex proportione inter potentiam & habitum, tam inter se, quam respectu actus: nam in ordine ad actu, utrumque comparatur ut actus primus, inter se vero ut perfectio & perfectibile: habitus ergo perfectit potentiam secundum habitudinem quam habet ad suum actu, magis inclinando illam, & aliquam virtutem agendi prae-stando.

SECTIO VI.

Quid efficiat habitus in actu.

Vpereft vero explicandum (quod etiam in argumentis contrarii sententiae petitur) quid efficiat habitus in actu. Multorum enim sententia est efficiere modum eius, non substantiam: Illum autem modum quidam putant esse maiorem intentionem ipsius actus: citaturque pro hac sententia Gofredus quodlib. 9. questione 4. Alii dicunt modum illum esse facilitatem actus: que sententia tribuitur Henrico quodlib. 4. questione 22. sed ibi nihil aliud dicit, quam quod hi habitus conferant facilitatem in operando, & quod ad eum finem praecepit acquirantur. Citatur etiam Diuus Thomas in 4. distinctione 46. questione 1. articulo 1. capite 2. questione 2. ad secundum, ubi sic inquit. In actu duo consideranda sunt, scilicet substantia actus, & forma ipsius, à qua perfectionem habet actus: ergo secundum substantiam principium est naturalis potentia, sed secundum formam suam principium eius est habitus. Quae autem sit illa forma actus, D. Th. non amplius declarat.

Dicendum vero est in primis, habitus non conferunt se, per se loquendo, potentias in quibus insunt, vim ad efficiendos actus intensiores quam per se possent ipsa potentia efficiere, nec posse concurrere effectu ad intentionem, vel modum actus, quin eius quoque substantiam efficiant. Priorem partem huius conclusionis probat late Durandus supra, argumenta enim, quibus probat habitus non efficiere ad intentionem actus, in hoc sensu possent admitti, quamquam soluantur à Cajetano 1. 2. questione 49. articulo tertio, & à Capreolo in 3. distinctione 23. articulo 3. non longe à principio. Vbi interdum significat, potentiam habituam posse intensiorem actum elicer, quam non habituam. Ego vero oppositum censeo esse verum, per se loquendo, quod probo, quia habitus sicut generatur per actus, ita etiam intenditur: non intenditur autem nisi per actus intensiores, ut infra dicimus: ergo sicut in potentia sola est virtus ad efficiendos actus per quos in se generat habitum, ita est etiam virtus ad efficiendos actus intensiores, per quos intendit habitum: ergo habitus per se non confert potentia, ut intensiores actus possit efficiere.

Responderi potest, potentiam sine habitu solum posse efficiere actu, usque ad certum gradum intentionis, verbi gratia ut quatuor, & per similes a-

ctus comparare sibi habitum, etiam usque ad quartum gradum: potentiam vero iam perfectam habitu ut quatuor posse efficiere actu ut quinque, que se sola non posset efficiere. Sed hic modus dicendi non est verus: qui potentia ex vi habitus non potest efficiere in intensiore actu, quam sit ipse habitus: quia nulla forma remissa potest per se conferre, ad effectum intensorem, ut supra disputatione 18. fuis tractatum est. Et quamvis sit probabile aliquando id posse accidere, si agens tantum partialiter concurrit, id solum est, quando in altero agente partiali est virtus ad illam maiorem intentionem. At vero in praesente supponitur in ipsa potentia, quae est veluti alterum agens partiale, non esse vim ad intentionem actu, ergo habitus remissus cum tali potentia non poterit efficiere in intensorem actu. Vnde etiam sumitur confirmatio, nam ex duabus remissis non fit aliquid intensius, sed potentia ex se ponitur quasi virtus remissa definita ad talum actu, & habitus etiam per se consideratus, est remissus comparatione talis actus: ergo ex tali potentia & habitu, non potest fieri una virtus potens in intensiore actu.

Dicetur aliquis, in formis vniuersis esse id verum, quod forma remissa non potest per se efficiere intensam, in sequi uocis vero interdum posse habitum vero comparari ad actu, ut principium sequi uocum. Sed contra, nam quidquid sit de veritate illius limitationis, ad summum habet locum quando forma sequi uocis est essentia literis perfectior: at in praesenti probabilis est, habitum acquisitum esse minus perfectum ipso actu, ut infra videbimus. Deinde non solum propter inaequitatem perfectionis, sed etiam proprietas necessariam proportionem inter habitum & actu, non potest habitus remissus per se efficiere actu intensorem se, quia habitus non inclinat nisi ad actus similes illis à quibus fuit genitus, teste Aristotele 2. Ethicorum, capite 1. & teste etiam experientia: ita enim facile operamur, sicut cōsuevimus, tam in specie operum, quam in modo. Et ratio est, quia habitus non est nisi veluti impulsus quidam, seu pondus relictum in potentia ex vi precedentium actu: actu autem precedentibus non habent vim inclinandi potentiam ad actus perfectiores, sed ad summum ad similes. Alias si iidem actus efficerent inclinationem in potentia ad actus intensiores, ratione dici posset, & quales actus intendere ipsum habitum, neque ylla superesset ratio ad oppositum probandum.

Rursus etiam sequitur, virtutem ad efficiendos actus intensiores posse in infinitum crescere in potentia, ex virtute propria, quod per se incredibile est. Sequela patet, qui per actus ut quatuor, qui supponuntur esse adequati virtuti potentia nude sumpta, acquiritur habitus ut quatuor: quo comparato iam habet potentia vim ad actu ut quinque: sed per illos potest ille habitus fieri ut quinque: ergo per habitum ut quinque, sicut potens ad actu ut sex: & eadem proportione potest ultra progredi absque ullo termino, qui probabiliter posse designari. Denique etiam in habitibus infusis docent communiter Theologi, ex vi illorum non posse potentiam efficiere actus intensiores ipsis habitibus, quamquam in eis posset esse maior ratio dubitandi, vel quia tales habitus sunt perfectiores suis actibus, vel quia non solum dant facilitatem, sed etiam potestatem. Nihilominus, quia re vera sunt habitus, & dantur cum debita proportione ad actu, ut ex vi illorum sicut actu connaturali modo, ideo, quantum est ex intrinseca virtute talium habituum, non valet potentia efficiere intensiores actus in ipsis habitibus, sed si eos interdum elicet, est ratione alterius auxiliis diuinis, de quo alias. Ergo multo maiori ratione id dicendum est de habitibus acquisitis, tum propter rationes factas sumpras ex debita proportione, & ex minori perfectione, tum etiam quia hi habitus

non

non sunt per se quasi propriæ facultates operæ, sed natura sua sunt affectiones quædam facultatis operandi: & ideo per se non augent substantialiter (vt ita dicam) vim agendi effectum nobiliorē, sed tantū perficiunt eandem vim, quæ anteā erat in potentia eo modo quo statim explicabimus.

VI.

Habitus (cū *currit* *habet* *habet* *negandū* *potentia* *actus* *intensionem* *habitus* *efficit* *actum* *intensum*, *habitus* *efficiat* *illam* *intensionem*, *saltem* *quantum* *ad* *gradū* *proportionatum* *habitu*: quia in illa habet talis actus similitudinem cū p̄cedentibus à quibus *habitus* *genitus* ē. Tunc vero non potest *habitus* *efficiere* *solam* *intensionem*, nisi etiam *efficiat* *substantiam* *ipius* *actus*: quia int̄sio est in factō esse, non est aliquid distinctū à *substantia* *actus*, vt in *infra* ostendam. Et declaratur breuiter, quia si *potentia* *cum* *habitu* *vt* *quatuor*, *elicet* *actum* *vt* *quatuor*, ille *habitus* *et* *que* *concurrit* *effectuē* *ad* *primum* *sicut* *ad* *quartum* *gradum* *talis* *actus*: quia *que* *est* *proportionatus* *omnibus*, & *quia* à *similibus* *actibus* *secundum* *similes* *gradus* *generatus* *est*, *sed* *substantia* & *entitas* *talism* *actus* *tota* *conficit* *in* *illis* *gradibus* *intensionis*: ergo non potest *habitus* *efficiere* *cum* *potentia* *intensionem* *actus*, nisi *efficiendo* *similis* *substantiam* *ei* *us*.

VII.

habitus *ne* *tentia* *habitu* *effectuē* *elicit* *actum* *intensionem* *ipso* *concurrit*, *habitus* *concurrit* *effectuē* *ad* *actum* *se-
cundū* *que* *cundum* *totam* *intensionem* *eius*, *id est*, *secundum* *efficiē* *et p̄se-
cū* *in* *ipsi*. *actus* *et* *difficile* *ita* *dividere* *effectuē* *eiudem* *actus* *vt* *secundum* *quodam* *gradus* *hac* *à* *sola* *potentia*, *se-
cundum* *alios* *vero* à *potentia* *cum* *habitu*. *Sicut* *è* *contrario* *fieri* *non* *potest*, *vt* *quidam* *gradus* *hant* à *potentia* *cum* *habitu*, *& alia* à *solo* *habitu*. *Nihilominus* *dicendum* *est*, *tunc* *habitus* *non* *concurrit* *ad* *illum* *gradum* *intensionis* *in* *quo* *excedit* *ab* *actu*, *per se* & *directe* *efficiendo* *illum*, *ob* *rationes* *factas*, *scilicet*, *quia* *habitus* *non* *habet* *proportionem* *cum* *actu* *sic* *intenso*, & *quia* *tantum* *potuit* *efficiere* *actus* *similis* *illis* *à* *quibus* *fuit* *productus*. *Fit* *ergo* *ille* *gra-
duis* *majoris* *intensionis* *ex* *virtute* & *efficacia* *soli* *potentia*. *Neque* *est* *hoc* *singularē* *in* *hac* *actione*, *idē* *enim* *accidit* *quotiescumque* *remissum* *agens* *cum* *fortiori* *concurrit* *ad* *intensiorē* *effectum*. *Et ideo* *non* *est* *similis* *ratio* *de* *habitu*, *ac* *de* *potentia*, *tum* *quia* *potentia* *est* *virtus* *forior* *quam* *habitus*, *pra-
fertim* *remissus*, *tum* *etiam* *quia* *potentia* *habet* *vir-
tutem* *integrā* *ad* *totum* *actum*, & *ad* *quemlibet* *gradum* *eiūs*, *habitus* *vero* *ad* *nullum* *actum* *habet* *integrā* *efficacitatem*, *vt* *statim* *dicam*. *Quamuis* *autem* *habitus* *directe* *non* *efficiat* *illum* *maiorē* *gradum* *intensionis*, *indirecte* *tamen* *iuuat* *vt* *potē-
tia* *commodius* & *facilius* *valeat* *illum* *efficiere*, *nam* *cum* *potētia* *iuuetur* *ab* *habitu* *circa* *inferiores* *gra-
duis* *efficiendos*, *expeditior* *manet* *vt* *efficiam* *suam* *ad* *intensius* *operandum* *applicare* *possit*, *eo* *quod* *virtus* *eiūs* *circa* *inferiores* *gradus* *minus* *oc-
cupetur*.

Quomodo *habitus* *ad* *substantiam* *actus* *con-
currit*.

VIII.

A Tque ex his tandem satis confirmata manet *se-
cunda pars conclusionis*: scilicet, *habitum* *effici-*
re substantiam *actus*, *quam tenet* *Caietanus*, &
Capreolus *supra*: & *fere* *ali* *authores* *supra* *citati* *in*
secunda *sententia*, & *aperte* *Scotus* *in* *4. distinctione*
49. quæstio. 1. & secunda, *in* *solutionibus* *argumen-
ti*. *Et probatur*, *quia* *si* *habitus* *non* *efficiat* *substanti-
am* *actus*, *nihil* *est* *quod* *in* *actu* *possit* *efficiere*: *nam* *si*
quid *est*, *maxime* *intenso*: *sed* *hanc* *vel* *non* *efficit*:
vel *si* *ad* *illam* *concurrit*, *solum* *est* *efficiendo* *substanti-*

am *actus* *quoad* *aliquos* *gradus*. *Nec* *vero* *ex cogita-
ri* *pōt* *in* *actu* *aliquis* *altus* *modus*, *qui* *ab* *habitu* *hāt*
sine *influxu* *in* *substantiam* *actus*. *Nam* *facilitas* *vel*
proprietudo *non* *est* *modus* *intrinsecus* & *Physicus*
ipius *actus*, *sed* *est* *tantum* *denominatio* *quædam* *ab*
agente *sic* *disposito*, *vel* *habente* *maiorem* *virtutem*
ad *operandum*.

Dices: *In* *motibus* *Physicis* & *successivis* *intelligi*
potest *hæc* *maior* *facilitas* *consistere* *in* *majori* *velo*. *Ob* *di-
citat*: *illud* *enim* *agens* *dici* *pōt* *est* *facilius* *mouere*,
quod *cæteris* *partibus* *velocius* *mouer*: *Vnde* *cum* *ve-
locitas* *fit* *aliquid* *intrinsecum* *motu*, *et* *iam* *illa* *fa-
cilitas* *erit* *aliquid* *intrinsecum*. *Respondeatur* *primo*
etiam *ibi* *fieri* *non* *pōt*, *vt* *aliqua* *causa* *per se* *efficiat*
velocitatem *motus*, *nisi* *efficiendo* *simul* *plani* *sub-
stantiam* *motus*: *quia* *ille* *modus*, *qui* *est* *velocitas*, *ita*
est *intrinsecus* *tali* *motu*, *&* *indistinctus* *ab illo*, *vt*
non *pōssint* *in* *effectu* *separari*. *Vnde* *istargumen-
tum*, *idem* *fore* *dicendum* *in* *presente*, *etiam* *facili-
tas* *efficit* *aliquid* *intrinsecum* *ab* *ipso* *actu*. *Deinde* *di-
citur* *non* *esse* *simile*, *quia* *hæc* *facilitas* *non* *consistit*
in *velocitate*, *nam* *hi* *actus*, *sive* *cum* *habitu*, *sive* *in*
illo, *in* *instanti* *fiunt*, *vt* *supra* *dictum* *est* *cum* *Aristo-
tele* *io*. *Ethicorum*, *capite* *quarto*, *non* *ergo* *fiunt* *ve-
locius* *quando* *facilius* *fiunt*. *Neque* *etiam* *se recipi-
unt* *aut* *meliorem* *entitatem* *aut* *meliorem* *aliquæ*
modum *Physicum* & *reale*: *nullus* *enim* *aliquæ* *intelli-
gi* *pōt*. *Dicitur* *ergo* *actus* *facilius* *fieri* *solum* *per*
denominationem *ab* *agente*, *nimirum* *quia* *fit* *à* *po-
tentia* *que* *iam* *habet* *maiorem* *vim* *agendi*, & *con-
sequenter* *maiorem* *propensionem* *in* *actum*, & *mi-
norem* *ad* *contrarium*: *ergo* *ne* *cal* *modus* *per se*
pōt *fieri* *ab* *habitu*, *cum* *re* *vera* *nil* *fit* *inactu*, *ne*
habitus *pōt* *conferre* *illam* *facilitatem*, *nisi* *aug-
do* *effectuam* *vim* *ipius* *actus* *secundum* *substanti-
am* *eiūs*.

Atque *idem* *est* *de* *quacunque* *proprietate*, *quæ*
tribuatur *his* *actibus*, & *censeatur* *esse* *tangam* *mo-
dus* *eorum*, *vt* *est* *bonitas*, *vel* *aliquid* *simile*. *Nam* *fi-*
lit *bonitas* *intrinseca* & *realis*, *hæc* *non* *est* *in* *re* *di-
stincta* *à* *entitate* & *substantia* *ipius* *actus*: & *ideo*
fieri *non* *potest*, *nisi* *ab eo*, *qui* *efficit* *substantiam* *actus*. *Si* *vero* *fit* *bonitas* *extrinseca*, *seu* *denominatio*
aliunde *desumpta*, *hæc* *à* *nullo* *principio* *per se* *fieri*
actu, *sed* *ex* *mutatione* *alterius* *refulsa* *potest*, *vt* *v. g.*
dicitur *actus* *ex* *habitu* *factus* *esse* *delectabilior*, *no-*
certe *quia* *in se* *habeat* *vnde* *magis* *delecter*, *si* *aliquis* *supponatur* *esse* *que* *intensus*, *sed* *quia* *dispositio*
operantis *diuersa* *est*, *dum* *enim* *facilius* *operatur*,
facilius *etiam* *apprehendit* *sibi* *conueniens* & *con-
sentaneum* *ita* *operari*: & *ideo* *magis* *in* *eo* *opere* *de-
lectatur*. *Nullo* *ergo* *modo* *pōt* *efficiencia* *habitus*
consistere, *nisi* *in* *ipsam* *entitatem* & *substantiam*
actus *per se* *fiunt*. *Estque* *hoc* *per se* *faci-
taneum* *naturæ* *ipius* *habitus*: *nam* *genitus* *est* *ab*
actibus *secundum* *substantiam* *eorum*, & *ad* *simili-
es* *eiūdem* *substantia* & *entitas* *is inclinat*: *ad* *autem*
efficit, *ad* *quod inclinat*, & *simile* *illi* *à* *quo* *genitus**est*.

Sed *autem*, *si* *habitus* *efficit* *actum* *quoad* *substan-
tiam*, *ergo* *est* *vera* *potentia*, *cum* *sit* *principium* *a-
gendi* *rem* *quoad* *substantiam* *eiūs*. *Item* *vel* *aliquis* *ha-
bitus* *est* *simpliciter* *necessarius*, *vel* *est* *superflus*:
quia *si* *in* *potentia* *est* *virtus* *sufficiens* *ad* *totam* *sub-
stantiam* *actus*, *superflus* *est* *habitus* *qui* *fit* *effici-
ens* *eiūdem* *actus*, *si* *vero* *potentia* *indiget* *com-
principio* *ad* *substantiam* *actus*: *erit* *talis* *habitus* *simpli-
citer* *necessarius*: *quod* *est* *contra* *dicta*. *Vnde* *etiam*
argumentatur *Durandus*, *quia* *vel* *potentia* & *ha-
bitus* *concurrunt* *vt* *causa* *totales*, *vel* *vt* *partiales*: &
utramq; partem *impugnat*. *Tandem* *hoc modo* *nul-
la* *est* *differentia* *inter* *habitus* *acquisitos*, & *per se*
infusos.

Respondeatur, *habitus*, *licet* *infusus* *in* *substan-
tiam* *actus*, *habere* *proprium* *modum* *virtutis*, &
infus

influxus, in quo deficit à ratione potentia, nam potentia, ut supra diximus, in ratione principii proximi est prima facultas ad operandum, habitus vero in trinsec & natura sua supponit priorem facultatem, quam afficiat, & à qua suo modo applicetur ad agendum. Vnde habitus talis virtus est, talemq; modum efficiendi habet, ut per se solus nihil possit efficiere absq; potentia; nec etiam anima possit illo immediate virtuti ad operandum, sed tantum mediante potentia. Hac ergo ratione non est potentia, etiam si cū illa aliquo modo conueniat in eo, quod est, habere virtutem agendi. Ad alteram vero partem respondetur negando utrumq; membrum: non est enim habitus necessarius simpliciter, per se loquendo, quia in potentia est virtus integra necessaria ad actum, ut superius probatum est, nec tamen propterea est superflua efficacitas habitus, quia confert ut possit potentia facilius operari. Vnde quando potentia operatur cum habitu, licet ipsa alioqui habeat sufficientē virtutem totalem ad efficiendum talem actum, tamen tunc non virtutilla adaequata (ut sic dicam) quia non sola ipsa totaliter influit in actum, sed coadiuante habitu.

IV. Vnde ad argumentum Dur. licet Capr. & Caiet. respondant, potentiam & habitum non concurrens ut causas partiales, intelligendum est, de causis partialibus omnino conditum, & quæ non habent in se talem subordinationem actus & potentia, ut ex eis possit confundere unum totale principium perfectius. At vero subintelligendo hunc modū subordinationis, vere dici potest, potentiam & habitum concurrens ut principia partialia: quia quando actio ab eis procedit, etiā tota sit à singulis, à neutra tamen sit totaliter, quia ita sit ab una ut omnino necessario pendeat ab alia, & è conuerso. Addo v. aliquādo habitum acquisitum, præsertim in intellectu, esse necessarium principium ut potentia eliciat actum absq; alio principio. Ut v. g. intellectus per se non potest elicere assensum cōclusionis scīentificæ, nisi habeat assensum principiorum, vel actualiter vel saltē virtutiter ratione habitus acquisiti. Sic ergo quamvis ad elicendum assensum scīentia non sit necessarius habitus, tamen ad elicendum sine formalis discursu, & expresso assensu præmissarum, est necessarius habitus. Neq; hoc est contra naturam habitus acquisiti, quia simpliciter hic habitus non est necessarius potentia ad substantiam actus, sed ad modū eius: posset enim potentia efficiere eundem actū sine habitu: sed alio modo, scīentia modo. Atq; ad hunc modū censetur ars simpliciter necessaria, non solum propter species, sed etiam propter talem modum operādi. De habitibus vero infusis longe diuersa ratio est, nam sine illis non habet potentia ullum principium intrinsecum, con-naturale, & proportionatum propriis actibus talium habitum.

SECTIO VII.

Quos actus efficiat habitus.

Statim vero occurrit quæstio, quos nā actus possit habitus efficiere, & præsertim, an possit efficiere actus diuersarū specierū: ex quo illa etiam quæstio pēdet, an & quomodo habitus sumat speciem suam & unitatē ex actibus. Sed quia hę quæstiones multum pēdet ex duabus proxime sequentibus, ideo nunc duo tantum breuiter dicenda occurunt.

Resolutio questionis.

Primum est, habitum non posse per se efficiere nisi actus eius potentia quam informat. Ratio est, quia solus habitus non est sufficiens principium a-

Tom. II. Metaphys.

ctus sine potentia, ut supra dictum est: nulla autem potentia uti potest habitu alterius potentia ad elicendos suos actus: quia non constituitur in actū primo per habitum alterius potentia: ergo. Et confirmatur primo, quia habitus formaliter ac per se solum reddit facilem ad operandum eam potentiam quā efficit: ergo solū illi dat virtutem ad efficiēdos actus suos: oftensum est n. catenus dare facilitatem, quatenus dat virtutem agendi: ergo non potest per se efficiere nisi actus talis potentia. Consequentia clara est, & antecedens patet, quia habitus non reddit facilem ad operandum potentiam, nisi simul inclinando illam ad opus: non inclinat autem nisi affiendō & informantō: ergo illam tantum potentiam reddit facilem ad operandum, quam informat. Confirmatur secundo, quia actus non efficit habitum nisi in ea potentia à qua elicetur: ergo neque habitus efficit actū nisi in ea potentia quam formaliter perficit. Consequentia probatur, quia habitus non agit nisi actus similes illis à quibus genitus est, ut statim dicemus. Et antecedens patet, quia ut supra oftensum est, actus nō efficit habitum nisi quatenus immānēs est, quod etiam docuit D. Tho. q. i. de verit. art. i. ergo tantum in ea potētia in qua manet, habitum efficit. Et tam antecedens quam consequēs, possint facile inductione ostendi.

Scio aliquos Philosophos morales ita loqui, ut dicant, virtutem unius potentia elicere actum in aliā, ut temperantiam existentem in appetitu sensitivo eliri temperatam electionem in voluntate. Et virtutem religionis existentem in voluntate elicere in intellectu actum orationis, aut voti. Sed, ut hę sint aliquo modo vera, moralia ratione intellectuenda sunt, non de propria ac per se efficientia Physica. Nam hoc modo neque habitus materialis appetitus sensitivus potest per se influere in actum spiritualem voluntatis: neque habitus voluntatis potest similiiter influere in actū intellectus, qui suo etiā modo est alterius ordinis & sub diuersa ratione formalis in obiectum tendit. Vnde sumitur noua ratio, quia sicut potentia, ita etiam habitus, non potest transcendere & operari extra suum obiectum: obiectum autem habitus clauditur sub obiecto illius potentia, cui habitus inest, eique proportionatur, ut in dicto exemplo, sicut voluntatis obiectum est bonum, ita & obiectum religionis est quoddam bonum: omnis ergo actus proprius elicitus à religione tendit proximè in obiectum sub aliqua ratione boni: ergo non potest esse actus elicitus ab intellectu. Deniq; quando homo orat absque habitu religionis, voluntas sola tunc efficit quidquid cum habitu religionis faceret si illum haberet: sed tunc voluntas sola non elicit actum intellectus: ergo nec dum operatur cum habitu religionis, habitus ipse elicit actum intellectus. Et ratio utriusque est, quia voluntas, siue absque habitu siue cum habitu, non efficit immediate intellectum, sed mediante suo actu: quo modo enim voluntas faciet intellectum orare, aut volere nisi volēdō: actus ergo qui proprius ac per se sit à voluntate & habitu eius, est ipsum velle per quod mouet aliam potentiam. Quæ motio, proprie loquendo, dicenda est imperium, vel applicatio alterius potentia ad opus, non vero proprie ac per se efficit actus unius potentia in actū alterius: ergo neq; etiam habitus: quia habitus non operatur in actum alterius potentia nisi mediante proprio actu: vnde etiam in illo modo efficientia, habitus ipse remote solum concurrit ad actū alterius potentia.

Propter hoc autem genus motionis dicetur aliando virtus unius potentia elicere moralis modo & cum alterius potentia, præsertim quando in actua alterius potentia nulla est moralis bonitas, nisi quæ ad talem virtutem pertinet. Quomodo comparatur actus orationis ad virtutem religionis. Qui modus loquēdī præcipue habet locum in virtutibus voluntatis

III.
*Virtus u-
niuropoten-
tia qualiter
dicatur eli-
cere actū
alterius.*

IV.

tatis, quia ex actu voluntatis, & alterius potentiae illi proportionatae componitur unus actus moralis, habens unam tantum bonitatem moralis: & ideo talis actus dicitur moraliter eligi a tali habitu: Quapropter illa locutio etiam moraliter modo exposita imprimitissime applicari potest ad habitum appetitus respectu actus voluntatis: quia appetitus non mouet directe voluntatem, sed solum potest indirecte iuare vel impeditre opus eius. Et eodem tantum modo possunt eius habitus deseruire voluntati.

V. Secundo dicendum est habitum non efficere omnes actus eius potentiae, in qua est, sed tantum actus similes illis a quibus genitus est, vel qui in illis virtute continentur. Prima pars est certa, quia in una potentia sunt plures habitus, ut supponimus, qui propterea distinguuntur, quia ad diversos actus ordinantur. Secunda vero est Aristoteles 2. Eth. ca. 1. & communis, quam late tractat Almainus tract. 1. Moral. ca. 21. Sed est res facilis ex dictis, quia habitus habet a actu suum esse: ergo & suam inclinationem & virtutem agendi: ergo ab illo solum potest habere vim efficiendi similes actus. Et confirmatur a contrario, nam actus solum potest efficere habitum sibi proportionatum, ergo & e converso. Tertia vero pars maiori indiget explicatione, quam infra trademus tractando de virtutate habitus.

VI. Nunc breuiter adierto, interdum unum actum virtute continere alium, ut intentio finis electione medii: tunc ergo (si aliud non obstat) verisimile est habitum per priorem actum aquisitum, posse efficerre posteriorem actum contentum virtualiter in priori. Quomodo autem hoc intelligendum sit, aut ampliandum seu limitandum, infra dicemus: & inde etiam constabit an possit habitus extendi ad actus specie distinctos, & ad quos. Similiter intelligetur, quanta & qualis sit unitas habitus.

Responsio ad argumenta ex precedentibus sectione.

VII. Ad primum argumentum primae sententiae iam explicatum est, quid eorum, quae ibi numerantur, habitus efficiat in actu, scilicet substantiam eius, & intentionem habitu proportionatam, & hanc agendo conferre facilitatem. Et quae in contrarium obiciuntur, soluta etiam sunt, nam quod potentia sola habeat sufficientem virtutem ad substantiam, vel intentionem actus, non obstat quo minus addi possit virtus ad melius esse seu ad faciliter operandum. Unde cum dicitur, habitus acquisitos non ponit propter substantiam actus, sensus est, non ponit tanquam necessarios, ut possint similiiter actus elicere, nihilominus tamen verum est, deseruire hos habitus ut viles ad ipsam substantiam actus efficiendam.

VIII. Ad secundum negatur assumptum, nam habitus formaliter efficiendo potentiam, inclinat illam ad solum actu, nam sicut ipsa potentia, eo quod sit naturalis virtus effectiva suorum actuum, habet naturalem inclinationem ad illos, ita habitus augendo illam vim, auget inclinationem. Quod satis etiam docet experientia, quanquam ad eam inclinationem multum etiam iuuet frequentior memoria earum rerum ad quas sumus assuefacti, & interdum etiam dispositio corporis ex tali consuetudine proueniens. Cum autem inquiritur, quid sit illa inclinatio habitus: respondetur, proprio loquendo, non esse aliquid praeter informationem habitus, ut recte respondet Capr. in 1. d. 17. q. 1. a. 3. ad arg. Aure. con. 1. conc. nam hanc inclinatio non est per appetitum elicium, sed per naturale pondus, quod unumquodque principium agendi habet in actu suum actum. Vnde huiusmodi inclinatio re vera non sentitur a nobis in actu secundo, nisi quando ratione illius de obiecto talis inclinatio cogitamus, aut illud ut conuenientius apprehen-

dimus, vel quando in ipso opere facilitatem quandam experimur: Sicut grauitas lapidis per se ipsam formaliter sine efficiencia inclinat: homo vero sustinens lapidem non sentit pondus, nisi quatenus ratione illius laborat, & lassatur sustinendo lapidem.

Tertium argumentum postulat sequentem disputationem.

SECTIO VIII.

Verum actus sine per se causa efficiens habitus.

Ratio dubitandi constat ex precedentibus factis, nam si habitus efficiat actu, quomodo potest actus vicius non efficiere habitum? Huc accedit, quod si habitus sit effectus ab actibus, quae fuerint actus ciuiusdam rationum, tot generabuntur habitus, & ita innumerari multiplicabitur habitus.

In hac re suppono non esse sermonem de habitibus, de quibus peculiariter est consideratio ad Theologos spectans. Suppono item non esse sermonem de praeceptis speciebus intelligibiliibus, aut phantasmatibus, sed de propriis habitibus, ut supra dixi, nam species ex suo genere non sunt per actus, sed antecedunt actus, quia similes sunt simpliciter necessaria ad ipsos actus efficiendos. Sunt prius. Fiunt ergo per se primo ab obiectis, vel ab intellectu agente: an vero per priores actus interdum hanc aliam species ad actus subsequentes, in materia de anima disputandum.

Suppono deinde, id quod experientia satis notum est, hos habitus vnu & consuetudine actuum comparari. Non enim sunt a natura, ut Plato existimat, praesertim de virtutib. intellectus, ut Aristoteles innotuit in principio libri primi Posteriorum: quod esse falsum ipsa experientia docet, ex qua cognoscimus hominum habitum acquisitionem, quia nimur exercitio actuum faciliore reddimur ad similes efficiendos. Habitum autem a natura datum, & a potentia distinctum, nullo experimento cognoscere possumus, neque ad aliquem effectum eum vniuersum inuenimus, quia facilis in operando non est a natura: facultas vero per solam potentiam sufficienter datur. Inquit interdum facilitas etiam naturalis est, nunquam est per habitum additum potentiae, sed per intrinsecam conditionem talis potentiae, ut patet in facultatibus mere naturaliter operantibus quantum possunt. Cu ergo illi habitus non sunt a natura, non possunt nisi ex consuetudine actuum generari. Ut recte etiam docuit Aristoteles lib. 9. Metap. c. 5. lib. 1. Ethic. c. 1. & lib. 3. c. 5. Habit ergo actus aliquod genus causalitatis in habitum, cum ad presentiam eius generetur, & non alias.

Punctus difficultatis & varia opiniones.

Difficultas autem est, quodnam sit illud causality genus. Quidam enim existimant, illam non esse causalitatem effectuum, sed dispositum, quia nimur postea actu in potentia ab ipsam potentiam naturaliter manari habitus, qui tamen non diminaret, nisi potentia esset disposita. Ita opinatur Durandus in 3. distinctione 33. quæstione secunda, qui non mouet ex ratione dubitandi superioris potest, cum ipse alias etiam nege: habitum efficer actu. Sed monetur ex eo, quod ad habitum non potest esse per se motus seu mutatio: ut Aristoteles probat 7. Physicor. capite 3. Ex quo principio sic colligit, si actus efficit habitum, vel mediate, vel immediate: non mediate, tum quia sibi non potest tale medium, nec intelligi: tum etiam, quia eadem

eadem manet de illo difficultas. Non immediate, quia alius actus efficeret habitum per propriam actionem, & ita ad habitum esset per se actio contra Aristotelem.

V. Secunda sententia est, actum non causare proprium habitum, sed esse viam ad habitum, ita ut principium efficiens habitum sit ipsa potentia: actio vero per quam efficit habitum sit ipsa actus. Ita tenet Buridanus 2. Ethic. q. 3. Probat, quia principium efficiens non efficit aliquid nisi media actione distincta ab ipso principio agente, sed actus non facit habitum media actione distincta ab ipso actu, quia ipsis actus est quaedam actio; & ab actione non est actio: ergo habitus solum sit per habitum tanquam per actionem. Et confirmatur, quia eorum quae sunt in eodem subiecto, unum non est proprius causa efficiens alterius: sed habitus & actus sunt in eadem potentia: ergo.

Vera questionis resolutio.

Nilominus dicendum est, actum esse causam habitus in genere causae efficiens, tanquam principium proximum eius. Hec est communior sententia Theologorum in 2. distinctione 32. & 33. Quam etiam indicat Diuus Thomas 1. 2. questione 51. art. 2. & quæst. 63. artic. 2. Probat, quia positus actibus generatur habitus, & non alias: nulla autem ratio insufficiens reddi potest huius effectus, nisi ex causitate effectiva, quæ potest sine ullo inconveniente attribuiri actu: ergo. Minor probanda est, partim improbadæ citatas sententias; partim responderendo præcipue difficultati in principio poterat.

Argumentor igitur contra Durandum, quia illa causalitas dispositiva non est sufficiens, immo fortasse nulla est, phylace loquendo. Nam causa dispositiva Physica, aut est per se & positive necessaria propter unionem formæ cum subiecto, & talis dispositio non solum necessaria est ut forma in subiecto introducatur, sed etiam ut in eo conserueretur, ut constat inductione in omnibus dispositionibus Physicis. Et ratio est, quia non est alia via, quæ in primo instanti, ab ea quæ postea perseverat: ergo si dispositio est per se necessaria propter unionem, erit necessaria quantum durat viuio: nec est maior ratio de primo instanti, quam de ceteris. Constat autem, actum non esse necessariam dispositionem, ut habitus in potentia conserueretur: ergo non est Physica dispositio per se necessaria propter unionem habitus cum potentia.

Dices: Interdum causa efficiens est per se necessaria ut effectus fiat, quamvis non sit necessaria ad conseruationem effectus, sed tatum ad fieri, ut in causa viuocis: ergo idem accidere poterit in aliqua causa dispositiva. Respondeatur non esse simile, tum quia causa efficiens est magis extrinseca: dispositio vero, præteritum quando est per se requisita, est suo modo intrinseca, quatenus ex naturali & intrinseca coniunctione cum forma necessaria est. Tum etiam quia quando causa efficiens viuocia non requiritur ad conseruationem effectus, semper intercedit aliqua causa superior & aquiuocia quæ effectum conseruat: quod in naturali & intrinseca dispositione locum non habet. Quotiescumque ergo aliqua dispositio preparans subiectum ad formam, est necessaria ad introductionem formæ, & non ad conseruationem, non est per se necessaria propter solam unionem formæ cum subiecto, sed propter remouendum aliquod impedimentum, vel dispositiōem repugnantem in introductioni formæ. Sed neque hoc modo est necessarius actus ad introductionem habitus, quia sacerdotem potest poterit acquirere habitum, quando in se non habet ullam contrariam dispositionem: ergo si potentia ex se haberet totam virtutem effectuam habitus, nulla sufficiens ratio reddi posset, cur actus sit

Tom. II. Metaphys.

dispositio necessaria ad efficiendum habitum.

Video dici posse, potentiam ex se esse indifferente ad recipiendum hunc habitum, vel oppositum, & ad utrumque habere sufficientem vim actiuan, per actum vero determinari positiue & materialiter, ut sit proprie capax huius habitus potius quam alterius, & ideo etiam potentiam, ut effectuam habitus determinari potius ad hunc, quam ad alium efficiendum, quod ex se non poterat propter indifferentiam. Quia ad hanc effectiōem habitus non determinatur potentia ut causa libera, sed ut naturaliter agens, & ut causa viuocis, quia sacerdotem determinatur ex dispositione ipsius: in hac autem dispositione determinante (ut sic dicam) sacerdotem contingit dispositionem esse necessariam ad introductionem formæ, & non ad conseruationem.

IX.
Eusio.

Quæ usus est apparet, non tamen satis facit. Primo, quia in omnibus effectibus naturalibus dispositio determinans causam viuocalem & indifferente, semper est aut per se & intrinseca requisita ad unionem formæ cum materia, aut remouens aliam dispositionem repugnantem: vel si neutrum horum habet, est aliquo modo actiue cooperans cum viuocali causa, quia alias non intelligitur qualis sit illa determinatio, neque quo modo ibi habeat locum causalitas materialis. Secundo, quia si potentia est de se actiue indifferens ad agendum & recipiendum habitum, omnino gratis dicitur determinari passiu per actum, & non etiam actiue, cum actus sit perfecta qualitas, & possit esse accommodatum principium ad illam actionem. Tertio, quia aliqui sunt habitus, qui non habent alios repugnantes vel contrarios in potentia, ut est habitus principiorum, vel etiam habitus scientiarum: ergo ad hos est potentia de se satis determinata tam passiu quam actiue: ergo efficit illos in se nullo expectato actu. Similiter inter habitus repugnantes potentia natura sua habet multo maiorem propensionem ad viuum, quam ad alium, ut voluntas ad virtutem, quam ad vitium: ergo hoc satis est ad determinandam efficiemtiam eius, si talis determinatio solum materialiter esset necessaria.

X.
Improbatur.

Tandem ratio Durandi nullius est momenti. Primo, quia ut vel magis procedit contra ipsum: nam si potentia sola efficit habitum materialiter disposita per actum, ergo efficit illum per propriam actionem distinctam ab ea, quia efficit actum: ergo multo magis hoc modo datur actio per se ad habitum, quam si fiat mediante actu. Secundo, quia Aristoteles dicit in loco non negat esse per se actionem ad productionem habitus, sed alterationem, quæ proprie dicit sensibile mutationem & successuam, neutrum autem per se requiritur ad acquisitionem habitus: quia fit per actionem perfectiū internum ac de se momentaneam: sicut fit etiam ipse actus. Vide Diuum Thomam questione prima de virtutibus articulo 9. & 20. Quod si nomen alterationis extendatur ad quilibet effectiōem & receptionem qualitatis, sic etiam dici potest, habitum non per se primo fieri: quia semper supponit aliam actionem, ex cuius termino quodammodo resulteret. Vide D. Thom. 1. 2. questione 52. articul. 1. ad tertium & Capreol. in 3. d. 23. ad arg. Durandi. Sunt etiam qui existimant, Aristotelem ibi non loqui ex propria sententia: quod sentit Scot. quodammodo quia Aristoteles ibi non probat ad habitum non esse per se motum, nisi quia sunt ad aliquid: ergo vel non loquitur ex propria sententia, vel certe solum probat de relationibus ipsorum habituum, non de ipsis quantum ad substantiam eorum. Veritas ergo est, quod licet ad habitum non sit alteratio sensibilis & successiva, de qua ibi Aristoteles loquitur, est tamen aliquo modo per se actio, ut magis ex sequente puncto constabit.

XII.

Secundo ergo improbatur sententia Buridani,

Oo 2 nam

Satisfactio dubitandi initio posita.

Svpereft ut respodeamus ad difficultatem in principio positam, de mutua efficientia inter habitum & actum. In quasuppono habitum & actum esse qualitates specie distinctas, nam si essent eiusdem speciei, facilis esset solutio illius difficultatis, nam inter se eiusdem speciei nullus esset incommode, ut una res efficientia aliam simile illi, à qua ipsa facta est, quia inter illas est emanata o & quivoqua. Non possunt autem habitus & actus censeri eiusdem speciei, quia actus est qualitas natura sua pendens in habere & conservari ab actuali influxu potentia vitali: habitus vero est qualitas permanens sine tali dependencia. Vnde etiam habent haec qualitates formales effectus specie diuersos: nam actus constituit potentiam in ultima perfectione vitali, & non relinquit potentiam ad vltiorum actum: habitus vero solum constituit eam in actu primo, & tenuit in potentia ad actum secundum & vitalem. Vnde Aristoteles eum, qui tantum habet habitum, comparat dormienti, cum vero qui actum exerceat, vigilanti.

Dices: Actus & habitus versantur circa idem obiectum: ergo sunt eiusdem speciei, nam sumpnum speciem ab obiecto. Propter hoc Caietan. 1. 2. quæli. 49. articulo 3. ait habitum & actum, immo etiam potentiam secundum quendam rationem esse eiusdem speciei, licet simpliciter differant specie. Sed non oportet distinctionibus vri, quæ satis explicari non possunt. Respondeatur ergo negando consequentiam, nam licet obiectum in se sit idem, modi autem tendendi in illud sunt in actu & habitu ita diuersi, vnde etiam satis colligatur specie diuersitas. Nam actus attingit immediate obiectum, illudque vnt aequaliter potentiam, vel praesentatiue trahendo obiectum ad potentiam, vel impulsive, seu effectu trahendo potentiam in obiectum: habitus vero attingit obiectum mediante actu propter quod dicitur, habitus specificari per actus, & actus per obiecta. Diferunt ergo simpliciter in specie habitus & actus: vnde non habent inter se conuenientiam essentialis in aliqua differentia ultima, ratione cuius dicantur esse eiusdem ultime speciei, aut simpliciter, aut secundum quid. Posset tamen concipi inter eos aliqua peculiaris conuenientia in ordine ad idem obiectum, ratione cuius dicantur eiusdem generis proximi, vel speciei subalterne. Quod si hoc solum voluit Caietanus cum eo non contendimus: id tamen ad praesentem difficultatem non refert, satis est enim, quod inter habitum & actum sit simpliciter differentia essentialis.

Ex quo principio sequitur iuxta communem doctrinam, alteram ex his qualitatibus esse perfectioram essentialiter: quia non dantur duas species rerum aequaliter perfectas, ut circa lib. 8. Metaph. c. 3. tam est. Vnde vltius necesse est, quod si inter has qualitates in specie est mutua efficientia secundum diuersa in diuersa, ea quæ est minus perfecta non sit principium totale, immo nec principale alterius, sed ad summum partiale & instrumentale: è converso autem ea, quæ fuerit perfectior, poterit esse principale principium alterius, iuxta principia superioria posita disputatione 17. de causa efficiente. Iam vero superfluit duo explicanda, primum quamnam harum qualitatium censenda sit essentialiter perfectior: deinde quomodo sit illa mutua efficientia intelligenda.

Comparantur in perfectione essentialis habitus & actus.

Clara primum censeo neutram partem posse factis demonstrari: vnde authores graves in contrariis sententias diuersi sunt. Quidam censent habitum

XIII. **R**elinquit ergo actus effectiue concurrere ad habitus, cum non superfit alius modus sufficiens, quo corum causalitas & necessitas explicetur. Solum aduerso, cum in actu immateriali duo sint, scilicet, & ratio actionis, & ratio qualitatis, ut partim disputatione præcedenti dictum est, & in disputatione 50. latius declarabitur, efficientiam hanc non conuenire actu immateriali, ut actio est, sed ut qualitas est, quia actio non est principium agendi, sed solum via ad terminum. Ita p. potentia per actionem suam vitalem producit actum secundum, quo amat vel intelligit, & informata illo actu, per illum in se producit habitum quando illo indigerit, & actus est proportionatus. Vnde quod Arist. ait 9. Metaph. per actiones immateriales nihil sibi, intelligitur vel de actione ipsa, ut actio est, & de termino qui post ipsa permaneat, vel si referatur ad actum ipsum, intelligitur per se, ac necessario, id est, quod per se aliam actum non sit necessario aliquid, nec per se ad hoc terminatur. Nihil minus tamen, si alioqui potentia indigeret habitu, poterit actu habere huiusmodi effectum in tali potentia, quamquam extra illam nihil posse efficiere, nisi dirigendo vel imperando.

(?)

rum esse essentia litter perfectiorum. Quod sentit Alexander Alensis: parte quæstione 96. alias 104. membro 2. tribuitur etiam Henrico quodlib. 13. quæstione duodecima ibi tamen nihil fere dicit. Et huic sententiæ fauet D. Thom. 12. quæstione 15. articulo secundo ad tertium, & quæstione 62. articulo secundo ad tertium, coniungendo solutiones cum argumentis. Nam argumentando sumperat hoc principium, habitum esse perfectiorum actu, ut inde concludeat, non posse fieri ab actu: & respondendo non negat assumptum, sed querit nobiliorum causam, quæ inuenit actu ad efficiendum habitum. Indicia vero huius maioris perfectionis in habitu esse possunt, quia est permanentior, quam actus, & non pendet continua ab actuali influxu potentia: unde videtur etiam melius disponere habentem, quia constitutum illum simpliciter studiosum ait scientem. Item habitus est similius potentia: potentia autem nobilior est quam actus: ergo & habitus. Major patet, tum ex permanentia, tum ex vniuersalitate: quia unus habitus potest esse principium plurimorum actuum.

Alii vero censem, actu esse essentia litter perfectiorum habitu acquisito per ipsum, quod sentit D. Thom. 12. quæstione 71. articul. 3. vbi ait, actu preemine-re habitui: ibi Caietanus idem sentit, explicans solutionem ad primum. In qua D. Thom. etiam declarat, excessum habitus in permanentia esse tantum secundum quid. Quia vero in solutione ad tertium addit actu preemine-re habitui in bonitate & malitia, ait Caietanus, Non tamen inde negatum putas, actu esse simpliciter nobiliorum habitu, ex ratione enim allata in corpore, & explanata ad primum patet, quod actu est simpliciter nobilior & melior habitu: sicut actu simpliciter, actu permanentia potentia, & finis, eo quod est ad finem simpliciter. Sed quidquid sit de assertione ipsa, neque ex illo loco D. Thom. neque ex illis rationibus recte colligitur. Primo, quia expresso comparat actu habitui in bonitate & malitia moralis, non in perfectione entitatis. Secundo, quia eodem modo comparat actu cum potentia, & cum habitu, dicens actu in bono & malo preemine-re potentia, ino & habitum sub eadem ratione dici preemine-re potentia, licet sit inferior actu, quia est quid medium inter potentiam, & actu: at vero nullus dicit habitum acquisitum esse simpliciter nobiliorum potentia in genere entis: neque etiam de actu id dici potest. Tertio, si rationes illæ efficiaces, & que probarent de habitibus infusis, quod nimis sunt ignobiliores suis actibus. Cuius oppositum frequentius sentiunt Theologi, quia illi habitus sunt per se necessarij ad substantiam actu. Et quia ob hanc rationem actu non possunt effecti-ue producere, aut intendere illos habitus. Quartio, quia quod actu non habeat illam admissionem potentia, quam habet potentia vel habitus, solum probat, illum statim, cum res est in actu secundo, esse simpliciter perfectiorum, quam esse in habitu, vel in actu primo, non tamen probat, actu secundum secundum comparatum ad habitum seu actu primum secundum id quod addit, esse simpliciter perfectior, sed solum secundum quid, & in modo actuandi.

Et eadem ratione censeo nihil satis colligi ad rem praesentem ex illis locis Aristotelis, in quibus ponit beatitudinem in actu ultimo tamquam in perfectissimo, ut constat ex i. Ethicorum, capit. 8. 9. & 13. & libro 10. capit. 10. idemque colligi potest ex 9. Metaphysic. capit. 7. & libro 12. capit. 4. & 6. Quamquam etiam Scotus in 4. distin. 49. quæstione 1. & secunda, præterim in solutionibus argument. propter hæc testimonia existimet actu esse simpliciter nobiliorum habitu. Ex illis tamen solum probatur, esse in actu esse simpliciter perfectius, quam esse in potentia: non vero, quod præcisè comparando entitatem ultimi actu ad entitatem habitus, vel potentia, illa sit simpliciter perfectior.

Tom. II. Metaphys.

Nihilominus censeo hanc partem valde probabilem, saltem in habitibus acquisitis: quia solum conserunt potentia facilitatem in operando, prout explicimus. Unde solum videntur esse quasi impulsus ipsorum. Item species intentionales videntur esse minus perfectæ ex suo genere quam actus secundi, etiam magis necessariae sint. Denique hæc perfectio habitus acquisiti videtur esse minimum quoddam complementum potentia. Est ergo probabilius, actu esse simpliciter perfectiorum habitu acquisito etiam secundum quid, in permanentia seu diuturnitate, aut independentia ab actuali influxu excedatur.

Habitus
acquisitus
actus sunt
perfectiores.

Mutua efficacia in habitum & actu exponitur.

Ex quo principio ad secundam partem de mutua efficientia respondendum est a actu propriæ virtute, & tanquam sufficiens principium proximum agendi relinquere in potentia habitum sibi proportionatum, non ut sit principium sufficiens similium actu, nam reuera non est, nihil enim potest sine potentia efficere, sed ut aliquo modo inclinet & adiuuet potentiam. At vero si habitus esset simpliciter perfectior actu, oportet dicere, actu solum non esse sufficiens principium proximum, sed potentiam simul influere ad efficiendum habitum, quod non appetat ita verisimile. Quia effectio habitus ut sic non est vitalis actio, & ideo non est cur ad illam sit necessarius actuæ influxus potentia anima. Imo ha potentia nihil videntur immediate agere posse nisi actu vitales. unde neque aliam vim habent ad acquirendum habitum, nisi quam habent ad producendum actu: est ergo habitus proprius & proportionatus effectus ipsius actu. Econtrario vero, habitus est quasi semen (ut Caietanus ait) ut partiale agens (ut ait Scotus) & ideo licet sit minus perfectus potest concurrere ad effectuonem actu. Alter explicat D. Thomas 1. 2. quæst. 51. articul. 2. ad tertium, & quæst. 63. articul. 2. ad tertium, radicem, unde habet actu anima posse producere habitum: quia ille actu semper procedit à nobiliori principio. Sed ille est causa radicalis & remota: nos autem de proxima perfectio ne ad agendum requisita tractauimus.

XXI.

S E C T I O I X.

An si est habitus uno vel pluribus actibus.

Hec difficultas annexa est praecedenti, & necessaria ad illius completem. Ratio dabitur. Nam habitus per unum actu acquiri non potest, sed consuetudine, ut experientia docet, & Arist. 2. Eth. Si autem per unum actu non acquiritur, non videntur etiam posse per plures acquiri, quia plures non cocurrunt simul ad agendum, ut ea ratione possint fortius agere quam singuli, sed successiue sunt unus post alium: ergo si primus nihil efficit, nec secundus poterit: non enim est fortior, neque intensior, ut suppono: idemque argumentum fieri potest de tertio, & de omnibus sequentibus.

Varia sententie.

Nec hoc re est prima sententia, quæ in vniuersum negat, habitum generari per unum actu, quia cum habitus requirat, quod sit permanent, & diff. Prima. cile mobilis, & eius formalis effectus sit dare facilitatem in operando, non videntur hæc omnia per unum actu posse comparari. Quam sententiam in-

Oo 3 finiat

finuat Aristoteles. Ethic. cap. 7, & clarus lib. 2. cap. 1. vbi tam de intellectu, quam de morali virtute loquitur, & illam dicit comparari doctrina, experientia, & tempore: hanc vero assuerudine.

III.
Secunda.

IV.
Tertia.

V.
Quarta.

VI.
Ratio affi-
tions.

VII.
Prima respo-
sio qua na-
turali-
tate
signatur.

VIII.

Dico primo. Ut ex pluribus actibus habitus generetur, necesse est ut primus actus, & deinde omnes actus subsequenter & proportionati aliquid efficiant in potentia, permanens in illa, & paulatim illam producens, vel disponens ad habitus generationem. Probatur ratione communi, quia maxime mouit Henricum, & alios: quia si primus actus nihil efficeret in potentia, & que indisponitam illam recipientum aliquid per secundum actum: & idem esset de secundo respectu tertii: & de quolibet subsequenti in quoconque numero: quia si subiectum est &que indispositum, & virtus activa non est fortior, non magis potest sequi effectus.

Ad hanc rationem variae dantur responsiones. Prima est, quod actus per seipsum relinquit formaliter dispositum potentiam, etiam si nihil in illam efficiat: quam dispositum inchoat primus actus, & eam auger secundus etiam per se ipsum, solum quia post alium sequitur, & deinde tertius proportionaliter: & sic deinceps, donec perueniatur ad certum numerum actuum a natura praescriptum, quo posito introducitur. Utunturque auctores huius responsionis exemplo de guttis cavae in lapide, nam una post certum numerum facit totum effectum, quamvis priores nihil efficerint. Et addi etiam potest exemplum de dispositib[us] remotis materiae, que illam relinquunt dispositam, solum quia immediate ante praecesserunt.

Sed h[ec] responsio sustineri non potest, quia forma dispositio, si nihil efficiat, non amplius potest durare in subiecto, quam duret forma per quam formaliter fit, quia effectus formalis requirit causam formalem, si effectus ipse esse debet realis & existens. Quero ergo, an potentiam manere dispositam ad habitum sit aliquid reale in potentia post transactum actum, nec ne. Hoc posterius dici non potest quia alias potentiam esse dispositam nihil omnino esset, & consequenter nec posset conferre postea ad effectum reale, nimirum ad receptionem habitus: neque ad id fuisse necessaria causa realis, nempe praecedens actus. Ergo potentiam manere dispositam a-

liquid reale est, quod in illa durat quamdiu disposita manet: ergo requirit aliquam formam realem ex parte permanentem, quia hoc est de intrinsecatione cause & effectus formalis. Nec referre si quis obiciat, causam dispositum potius pertinere ad materialem: cum quia etiam materialis causa requirit coexistit: cum suo effectu, tum etiam, quilibet forma disponens respectu alterius formae ad quam disponit, materialiter comparetur: respectu tamen subiecti, quod disponit, formaliter id conserit.

Et ob hanc rationem reiecimus in superioribus illud, quod in secundo exemplo adducitur de dispositib[us] materiae: nam si illa vere desinunt esse in instanti corruptionis, non possunt relinquerre materialis positivam dispositam, sed ad summum non repugnantem. Idemque est de alio exemplo guttarum cadentium: nisi enim priores aliquo modo disponerent, humectando, & paulatim emolliendo duritie lapidis, non posset aliqua gutta subsequens illum cavarre. Quocirca illud, quod dicitur, de certo numero actuum praescripto a natura ut habitus introducatur, gratis dictum est, nisi explicetur quid illi actus conferant, & quomodo, ad introductionem habitus. Adeo, quod si quatuor actus, verbis, solum quia tali ordine facti sunt a potentia, relinquent illam dispositam & magis capacem habitus, eadem ratione dicitur potentia habitari, & propensio reddi ad operandum, solum quia plures actus in ea succeduntur: que vila generatione habitus, est enim eadem seu proportionalis ratio: quia semper per posteriores actus potentia manebit magis disposita: & hoc est esse magis habilem ad opus.

Alia responsio est, priores actus neque introducere possunt dispositum positionem, neque omnino nihil efficiere, sed auferre impedimenta: que restant introductioni habitus: Sed oportet primo explicare, quae sint h[ec] impedimenta: sicut enim, verbis gratia, actus aliquis virtutis moralis, qui effecturus est habitum, cui potest resistere habitus virtutis contrariae. Et argumentor in hunc modum. Non potest actus virtutis expellere habitabilem virtutem nisi introducendo habitabilem virtutem, quia actus non expellit habitum formaliter, quia non sunt formaliter contraria: sunt enim affectiones & inclinationes diversarum rationum, oportet ergo ut expellat effectus. Non potest autem expellere effectus immediate corrumpendo, quia nulla efficiencia tendit in immediate ad corruptionem seu ad non esse, sed ad aliquod esse ex quo sequatur alterius non esse: ergo non potest actus virtutis diminuere virtutem contrarium, nisi introducendo aliquid suae virtutis. Non est ergo difficultas introducere aliquid virtutis, quam expellere aliquid virtutis, quanto diminuitur virtus, tanto minus restat introductioni virtutis. Si ergo primus actus potens est ad diminuendum virtutem, quod videbatur fortius ad resistendum, simili poterit introducere et aliquid virtutis: quantum composibile esse potest, cu[m] virtus sic diminuto. Quod si dicatur, resistentia ad introducendum aliquid virtutis per primam actum non provenire ex virtute contrario: explicare oportet, unde proveniat, & qualis sit. Aut enim est mere naturalis, ut v.g. talis complexio, aut naturalis propensio ad aliquid virtutem: & h[ec] non minuitur nisi acquisitione virtutis anima, & aliquo viu & exercitatione corporis, per quam interdum fit, ut etiam ipsa dispositio corporis aliquo modo immutetur. Vel illa difficultas provenit ex aliis causis extrinsecis & accidentalibus, & illa sunt per accidens, nec cadunt sub scientiam: & si constituent in aliqua disposititia, non minuantur per actum virtutis, nisi per dispositum mutationem vel acquisitionem aliquius rei opposita. Ac denique omnia ista impedimenta extrinsecata, quae non sunt in ipsam potentiam interiori eliciente actum, non possunt impediare quin actus efficiat aliquid

quid in potentia: si alioqui natura sua actius est: quia illa omnia non sunt dispositiones, quae reddant potentiam incapaciem, aut in se minus aptam ad talē effectum recipiendum. Imo, si quis recte consideret, tota hæc repugnancia extrinseca primo & per se ingenit difficultatem in ipso actu efficiendo, vnde per ipsum actum vincitur, & superatur illa repugnancia respectu vero emanationis habitus aut dispositio-
ni ab actu nulla est repugnancia, sed illa est mere naturalis, si alioqui est in actu aliqua materialis vis agendi. Quod autem hæc ibi insit, ex eo probamus, quod natura sua tam actius est primus actus sicut quartus aut quintus, cum sint eiusdem rationis, & intentionis, ut supponimus.

Ex quo etiam fac le refellitur, quod alii responde-
re solent, nempe, eam dispositionem, quam priores actus relinquunt, prouenire tantum ex memoria, nam post priores actus facilius apprehenditur tale obiectum, vel similis actus ut conueniens, & plures rationes ad sic operandum facilius se offerunt. Sed in primis hoc ipsum, quod manet in memoria per modum habitus, necessario debet per illos actus paulatim acquiri: & in illo similiter concludemus, aut per primum actum aliquid acquiri, aut per posteriores res in hæc facilitate extrinseca aliunde prouenire, hinc inquirimus intrinsecam dispositionem potentia: ob quam quintus actus v.g. efficit in illa habitum, & primus nihil efficit: nam ad hoc est impertinens facilitas vel difficultas memoriae. Nam illa neque impedit, neque apiorem reddit capacitatem potentia: ergo si alioqui actus est, que actius de se, aliquid etiam auget in talen potentiæ: ergo è contrario, si quintus actus introducit habitum, & non priores, necesse est, ut priores disponuerint intrinsecam potentiam: aliquid efficiendo in ipsam, quod in ipsa permaneat: & idem argumentum fit comparando quartum actum ad priores, & sic usque ad primum.

Secunda assertio, & quomodo habitus non nisi per plures actus generetur.

Dico secundo: Hæc dispositio ad habitum, quæ per primum actum inchoatur, & per subsequentes perficitur, non essentialiter aut realiter distincta ab ipso habitu: non tamen habet statum habitus, donec ita sit radicata ut difficulter amoueri possit, & facilitatem simpliciter tribuat in operando. Et hoc sensu verum est habitum in esse habitus, non generari nisi per plures actus. Ut hanc conclusionem probemus, adiurremus est, dupliciter intelligi posse habitum introduci post aliquem numerum actuum, etiam si priores actus aliquid permanens in potentia relinquant. Primo, quia illud primum solum sit dispositio quedam realiter & essentialiter distincta ab habitu, quæ disponit potentiam ad habitum, & illo adiuvante corrumperit. Secundus modus est, quem in conclusione insinuauimus: quæ non potest melius probari, quam excludendo priorem modum: quia præter hos nullus aliud excoquari potest supponita priori conclusione. Nonnulli ergo illum priorem modum complexi sunt: quod videtur sentire Burlæus 2. Ethicorum cap. 1. & nonnulli Thomistæ hoc sequuntur, quibus faveret videtur D. Thom. 2. 2. quæstione 24. articulo 6. ad 2. vbi ait: In generatione virtutis acquisita non quilibet actus compleat generationem virtutis, sed quilibet operatur ad eam ut disponens, & ultimus qui est perfectior agens in virtute omnium præcedentium reducit eam in ultimum. Sic etiam est in multis guttis cawanib[us] lapidem. Et similia fere verba habent in questione disputatione de

virtutibus articulo 9. ad 11. Si quis tamen ea attente consideret, facile intelliget optime posse iuxta sensum nostræ conclusionis intelligi. Nam in primis b[ea]t[us] ait: Primus actus facit aliquam dispositionem, quam perficit secundus. In quo satis declarat hanc dispositionem non esse formaliter per ipsum actum, sed effectu ab illis fieri. Et tandem iubungit: Ultimus actus agens in virtute omnium præcedentium compleat generationem virtutis. Non ergo vult Diuus Thomas per ultimum actum introduci totam eortatem virtutis, sed consummari & constitui in statu habitus seu virtutis. Et fauent huic nostræ sententia Boetius, Albertus Magnus, & alii, qui in Prædicam c. de Qualitat. dixerunt, dispositionem & habitum accidentaliter differre, quia eadem quæ in principio habet rationem dispositionis, dum est facile mobilis, perficitur per actus, donec fiat habitus, quod ibidem Aristotel. non obscurè significavit, dicens, dispositionem diuturnitate fieri habitum.

Ratione item probatur primo, quia nulla est causa diversitatis essentialis inter qualitatem, quam efficiunt priores actus, & quam efficit ultimus, cum utraque sit actus primus inclinans ad idem obiectum, & ad similes actus: & utraque sit qualitas de se permanens absque actuali influxu potentia. Quod vero una fit magis radicata quam alia, ad accidentalē differentiam pertinet. Deinde nulla est ratio, cur adueniente effectu, quem facit ultimus actus pereat totu[m] id, quod præcedentes fecerunt, cum non habeant contrarietatem aut repugniam. Nec forma expellere solet dispositionem ad ipsam nisi per accidens ob corruptionem subiecti, hic autem subiectum integrum manet. Quod si quis respondeat, priorem dispositionem amitti, quia iam superflua est: nos potius dicimus, nouam qualitatem non introduci, quia superflua est, si enim prima permanere potest & perfici, quid necesse est nouam introducere, & expellere priorem propter solam superfluitatem vitandam. Eo vel maxime, quod si illæ qualitates sint eiusdem speciei, manifestum est, vnam non expelli, ut introducatur alia: si autem sint diuersar[um] speciei, conferent perfections diuersarum rationum, & ita non erunt superflue, etiam si sint simili.

Dicere autem, simul manere huiusmodi qualitates distinctas, improbabile est, cum nulla sit necessitas, neque effectus, vnde colligi possit: alia tot possent multiplicari qualitates huiusmodi, quæ sunt actus, quia posterior semper operatur in potentia magis disposita, & cum eadem proportione. Ex quo tandem sumitur argumentum, nam ultimus actus non est specie differens a præcedentibus: ergo nec conferat effectum specie differentem: nec dispositio facta a præcedentibus actibus est ad formam specie diuersam. Eadem ergo dispositio magis radicata & perfecta efficitur habitus.

Rationibus in contrarium propositis satisfit.

Ex his facile respondeaturum ad rationem dubitandi in principio positam, tum ad fundamenta aliarum opinionum. Ratio enim illa recte probat priores actus aliquam dispositionem ad habitum fieri, non vero statim à principio fieri in esse habitus: Aristoteles autem dicit, habitum acquiri consuetudine & frequentia actuum, in esse & statu habitus: non vero negat paulatim acquiri aliquam dispositionem ad habitum. Quin potius 7. Ethicorum cap. 7. ita distinguunt continentem à temperato, quod prior licet studiose operetur ex aliquo usu, dispositione & virtute, adhuc tamen difficultatem patitur: alter vero iam ex virtute, & sine pugna operatur: continentia autem & temperantia sumptu[m] in eadem materia, non distinguuntur specie, sed ut dispositio imperfetta, & habitus iam perfectus. Sic etiam Theologi, & morales Philosophi distinguunt tres status, incipi-

entium, proficiuntur & perfectorum, quorum primi nondum habent habitus in esse habitus, habent tamen in ratione dispositiōnis. Secundi vero iam habent aliquos habitus, fieri tamen potest, vt nondum habeant virtutes in esse virtutis, id est, cum conexione omnium virtutum, & aliis conditionibus, quae censentur necessaria ad statum virtutis simpliciter, quamvis non sint necessaria ad essentiam eius. Ex his ergo possunt facile omnes opiniones supra citatę cōciliari, si auctores earum velint.

XV. *Differentia vero à Diuo Thomā assignata inter habitum scientiæ, & alios in hoc positi est, quia quod evidentiā conuincit in intellectum, necessitatēque illi infert, ideo per vnum solum actum omnino illum determinat, omnemq; auctum difficultatem & quantum est de se, immobiliter adhæret, si alioquin species ex parte obiecti requirata, sufficienter memoria retineatur & ministrantur. At vero actus opiniois vel virtutis moralis, non ita determinat potentiam, vel ob debilitatem cause seu mediū, vt in opinione, vel ob formalem libertatem ipsius potentia, aut repugnantiam oppositæ inclinationis: & ideo habitus acquisitus per vnum actum scientiæ dicitur habere non solum essentiam, sed etiam perfectionem habitus, sicut quantum ad determinationem potentia: opinio vero aut virtus non habet perfectionem habitus, donec per consuetudinem quasi in naturam convertatur. Cum vero dixit Aristotel. Ethicorum capite, habitum scientiæ doctrina, tempore, & experientia acquiri, velloquitur de scientia vndequaque perfecta, vel certe loquitur de doctrina humana, que non semper est evidens, & conniici intellegit.*

SECTIO V.

Verum habitus per actus perficiatur, & quomodo.

I.
Habitus per
actus perfici-
untur.

Nad punctum, in quo est difficultas, progrediamur, ea breuiter prætermittebantur, quæ clariora extiterint. Et in primis suppono Habitum, sicut per actus sit, ita per eosdem perfici, non solum quia ex statu dispositiōnis perducitur ad statum habitus, iuxta dicta in precedente sectione, sed etiam, quia in ipso statu habitus magis ac magis perficitur, donec ad complementum sive perfectionis perueniat. Et hanc totam perfectionem nunc comprehendimus sub effectiōne habitus, nec rigide distinguimus inter nomen habitus vel dispositiōnis, sed absolute loquimur de illa qualitate ex quo incipit fieri, donec consummetur.

II. Secundo suppono duplex solere distingui argumentum in his habitibus, vnum est per puram intensionem, alterum per aliquem modum extensiōnis. Prius est, quando habitus in ordine ad idem omnino obiectum, & eosdem actus circa illud, magis ac magis perficitur, nimirum magis inclinat potentiam, & facillorem reddendo ad similes actus elicendos. Posteriorum augmentum esse dicitur, quando habitus acquisitus circa vnam partem obiecti, ad alias extenditur, vt quando scientia augetur in ordine ad diuersas conclusiones. Quod variis modis contingit, scilicet, vel circa diuersa subiecta naturalia seu sp̄ecifica, vt cū in scientia de animali cognoscitur vna proprietates equi, & alia leonis: vel circa idem subiectum, cognoscendo de illo diuersas proprietates, vt cum de homine cognosco esse admiratiuum, & deinde esse risibilem: & in habitibus appetitus, aliquando virtus extenditur ad varios actus efficiendos in diuersis materiis, vt temperantia ad abstinentiam in cibo & potu, & charitas ad amandum non solum Deum, sed etiam proximum, & qualibet virtus ad intendendum finem, & eligendum seu exequendum media, aliquā-

do autem virtus extenditur ad efficiendos varios actus aliquo modo circa idem, & cum religio extenditur ad ornandum Deum, & ad sacrificandum illum, & charitas extenditur non solum ad amandum Deum, sed etiam ad defiderandum illum, vel gloriam eius, & gaudendum de bonis illius, &c. de quo argumento extensiō, an verum sit, sectione sequenti dicetur.

III. *Tertio circa primum augmenti genus certum est habitum non fieri seu perfici nisi per actus omnino confimiles in ratione essentiali, & in obiecto circa quod versantur, & in modo tendendi in illud. Probatur, quia talis habitus non perficit nisi ordine ad similes actus ex vi illius augmenti: ergo non augeatur hoc modo nisi per actus similes. Et in hoc omnes conueniunt. De hoc vero augmento intensiō multa queri solent, quæ quatenus communia sunt alii qualitatibus, quæ intensionem recipiunt, tractabuntur infra disp. 14.*

Intendaturne habitus solum per intensiones actus.

IV. *H*ic vero solet specialiter queri, an vt actus intendat habitum, debeat esse intensionis: Nam fieri supra disp. 18. definitum sit multitudinem formarum per se non conferre ad intensionem effectus, nisi in aliqua faltem parte agentis tanta sit intensionis: id tamen verum habet, quando principium formale agendi est eiusdem rationis cum forma, quæ est terminus formalis actionis: si vero forma sit nobilior in essentia ratione illius poterit aliquando conferre effectum maiorem intensionē in inferiori ordine, quam ipsa habeat in suo ordine superiori. Cum ergo dictum sit actum acquisitum esse nobiliorum habitu, fieri poterit vt per solam repetitionem similiū actum habitus intendatur, etiam si posteriores actus intensiones non sint.

Atque ita opinatur Scotus in 1. distinctione 17. q. 3. & ibi Durand. q. 8. & Gabr. in 3. distinct. 23. q. 1. dub. 4. Quamvis hi auctores non fundentur in ratione a nobis insinuata, sed in uniformitate graduum intensionis: putant enim intensionem fieri per solam congregatiōnem similiū graduum in eodem subiecto. Vnde cum similes actus multiplicantur, & eamē gradū agendi habent, & quales gradus introducent in subiectum, ex quorum congregatiōne fieri habitus intensionis. Imo significat Scotus, cum subiectum sit per priores gradus habitus magis dispositum, etiam actus minus perfectos sufficere ad agendum aliquid quo habitus intendant. Potest hæc sententia confirmari experientia, nam post plures actus virtutis vel viti, etiam si eiusdem modi & intensionis sint, facilius & promptius similes actus exercemus, quam post primum actum: ergo signum est effectum talis habitus, & consequenter habitus illum perfici per tales actus, & non nisi intensione: ergo.

Habitum intendi actibus intensionibus, non vero aequalibus.

VI. *A* T vero Diuī Thomæ sententia est habitum non augeri nisi per actus intensiones. In qua duo includentur: Primum quod intensionis actus intendit habitum. Etho, absolute loquendo, manifestum est ex dictis: nam si actus efficit habitum, perfectior actus perficit illum, nam in forma intensioni ait, virtus efficiat etiam ad intensionem effectum. Et confirmatur primo, quia alias nulla via possit habitus acquisitus augeri: quibus enim actibus posset fieri, si intensionibus non sit? Ergo, quia experientia constat habitus acquiri, constat & augeri. Vnde etiam colligitur, sicut per quemlibet actum fieri habitus quoad entitatem eius, ita per quemlibet actum intensione.

siorem intendi. Nec videtur probanda eorum sententia, qui dicunt non intendi habitum per unum auctum intensorem, sed per plures: contra hoc enim exdem rationes fieri possunt, quae factae sunt de generatione habituum. Ac denique, quia in uno actu est virtus actus talis intentionis, alias neque in ultimo actu est talis virtus: & aliqui subiectum eum capax & dispositum per habitum remissum: ergo quilibet actus intensior, per se loquendo, potest habitum intendere: Major difficultas esse posset, an unus actus statim conferat totam intentionem sibi proportionatam cuius resolutio constabit ex dicendis.

Secundum dictum huius sententiae, in quo discors data praecedente, est, actum qui non est intensior habitu, non intendere illum, tunc sit remissor, siue aequaliter intensus. Ita Diuus Thomas 1.2. quæstione 52. articulo tertio, vbi omnes Thomistæ consentiunt: & 2.2. quæstione 24. articulo 5. & 6. Idem sequitur Almain. in 3. distinctione 22. quæstione 2. & Major quæstione sexta. Fundamentum huius partis est, quia actio non sequitur nisi a proportione majoris in aequalitatem, sed in virtute quæ non est intensior effectu, non est proportio predicta, sicut in calore quæ intensio non est proportio ad intendendum alium aequaliter: ergo. In quo fundamento adhuc relinquuntur difficultas in principio tacta, quam in discursu sequenti exponimus.

Addit vero duo D. Thomas, quæ non habent explanationem omnino faciem. Vnum est, actus aequaliter habitui disponere ad intentionem habitus. Quod aliqui ita explicant, & post aliquos actus similes alii, quæ licet intentione aequaliter intendat habitum in virtute priorum & dispositionis ab eis relata. Nam Diuus Thomas indifferenter loquens de actibus intensioribus, & aequaliter intensis, concludit, multiplicatis actibus crescere habitum. Aliud dictum Diuus Thomas est, actus minus intensos habitum disponere ad diminutionem eius: eo nimis modo, quo celsatio ab actu disponit ad corruptionem habitus.

Hanc posteriorem sententiam absolute existimo veram: multa tamen in ea includuntur, quæ non sunt aequaliter certa, quæ distingue ac declarare oportet. Duobus igitur modis intelligi potest habitum fieri intensorem. Primo in ordine ad efficiendos actus intensiores quam sint omnes illi, à quibus genitus vel auctus est habitus: ita ut talis habitus licet solum fuerit effectus per actus ut quatuor, nihilominus ipse ratione sue intentionis inclinet, ut de virtutem ad actus ut quinque vel ut sex. Secundo intelligi potest, habitum fieri intensorem in ordine ad actus aequaliter in intentione illis, à quibus genitus est, & a fortiori etiam ad minus intensos. Sicut enim potentia, licet de se sola habeat virtutem ad actum ut quatuor, nihilominus per additionem habitus ut quatuor fit proprior ad actus ut quatuor exercendos, non vero accipit nouam virtutem ad intensiores actus elicendos, ita intelligi potest, eundem habitum qui ab actu ut quatuor genitus est, per similem actum ut quatuor accipere maiorem vim ad alios actus ut quatuor elicendos, etiam si non crescat in virtute efficiendi intensorem actum. Quomodo etiam in superioribus dicebamus, multiplicinem formæ aequalis intentionis posse conferre ad agendum fortius, & velocius similem qualitatem, non vero ad agendum intensorem.

In priori igitur sensu certum existimo, non posse habitum intendi per actus, qui non sint intensiores. Quod vel ipsa experientia conuincere videtur: nullus enim remissus operando fit promptus ad feruentes actus. Vnde quod Aristoteles dixit, habitum reddere actus similes illis à quibus genitus est, non solum est verum de similitudine in essentia, sed etiam in gradu. Et ratio videtur manifesta, quia priores actus non habent, vnde virtutem conferant ad intensiores actus.

efficiendos, nam licet illi sint in multitudine plures, ex omnibus tamen simul sumptus non coniurgit vnuis intensior. Vnde quoad hoc est satis efficax illa ratio, quod sicut in actibus illis non est proportionata intensio, ita nec proportionata virtus ad efficiendum habitum intensorem illo modo. Neque obstat, quod hi actus sint essentialiter perfectiores habitu, quia nulla forma etiam si est essentialiter perfectior, potest dare vel efficere virtutem ad efficiendam formam sibi similem in essentia, & intensorem in gradu: habitus autem non est nisi virtus quædam & effectrix actuum: quæ virtus per ipsos in actus fit: ergo nunquam potest ab eis accipere vim ad intensiores actus efficiendos, quam sint illi à quibus & genitus & perfectus habitus est.

An actus aequaliter augementum vim habitus in ordine ad aequaliter actus.

In posteriori autem sensu probabile est, actus aequaliter perficere habitum in ordine ad similes actus efficiendos, donec illi conferant omnem efficaciam & facilitatem, quam potest habere in reddendis actibus similibus & aequalibus in gradu. Hoc videtur probabilitus suaderi, tum ex declaratione superioris posita, tum etiam quia hic celsat fundamentum declaratum in proxima assertione. Veruntamen hoc ipsum argumentum duplice ratione intelligi potest. Primo, quia non est necesse ut primus actus intensus, v.g. ut quatuor, efficiat actum aequaliter sibi in intentione, quia nec subiectum est dispositum: & consequenter nec in ipso actu est tanta efficacitas. Vnde omnes concedunt per primum actum saltem valde intensum produci qualitatem illam, quæ est habitus, nullum tamen dicit, statim fieri habitum cum tota illa intentione. Et experientia docet, non statim manere hominem promptum & habilem ad actus aequaliter intensos efficiendos: eadem autem est proportio singulorum actuum respectu habituum sibi aequalium in intentione: non est ergo necesse, ut primus actus efficiat secundum rotam latitudinem suum habitum sibi aequaliter in gradibus.

Quod si hoc verum est (ut reperire est valde probabile), ete intelligitur secundum actum, etiam si eum sit aequalis primo, posse augere habitum a primo productum, & ita per subsequentes actus aequaliter posse augeri, donec perueniat ad aequalitatem in gradu cum ipsis actibus. Et hoc modo sufficenter intelligitur fieri id, quod experiri videmur, quod per actus omnino aequaliter reddimur promptiores ad alios similes. Hoc etiam modo optimè intelligitur id, quod Diuus Thomas addit, actus scilicet aequaliter disponere ad intentionem habitus, etiam in ordine ad actus aequaliter, est quædam dispositio licet remota, ut homo facilius prodeat in feruentiore actu, per quem simile etiam argumentum habitus consequatur. Item iuxta hunc dicendi modum expeditur facile, quod supra quærebatur de intensiori actu. Quævis enim quilibet actus intensior habitu intendat illum, non est tam necesse, ut unus solus actus statim conferat habitui totam intentionem, in qua illum excedit, sed paulatim perfici poterit per multiplicationem similium actuum, est enim eadē proportio. Atque hoc satis est ad veritatem assertionis posita.

Obiici tamen potest, quia illi actus sunt aequaliter: ergo si primus non potuerit efficiere habitum, v.g. ut quatuor, nec secundus poterit. Vnde nunquam in aequalibus naturalibus reperimus, quod aequalis forma possit intendere effectum, quem alia produxit, & intendere non potuit, etiam si forma producens sit essentialiter perfectior quam producta. Ut unum lumen non poterit intendere calorem factum ab alio lumine aequali, si illud prius fecit, quantum potuit:

tuit: quia talia lumina sunt etiam aequalia in actuitate. Respondetur, totum hoc esse verum, si cetera sint paria, ex parte subiecti: in presenti vero non esse cetera paria, quia primus actus agit in subiectum nullo modo dispositum: securius autem actus iam inuenit subiectum dispositum, & ideo etiam si in se aequalis sit, potest plus efficere. Sed vrgbis, quia vbi potestia passiva est de se capax totius effectus, non indiget dispositiva dispositione, sed satis est, ut non habeat contrariam: ergo quandounque potentia non habet formam aliquam repugnantem actuatiactus, hic efficiet, quantum potest: sed potest actus ex se efficere habitum sibi aequali secundum totam latitudinem intentionis: ergo primus actus ita efficiet, per se loquendo. Respondetur, ipsammet indifferetiam potentiae & inclinationem quam habet ad alios actus vel obiecta, satis refutare ut non possit primus actus statim a principio efficere secundum totam intentionem suam. Sicut lapis est capax impetus, ut feratur sursum, vel ad dexteram, aut sinistram: tamen quia per inclinationem ad ceterum resistit, ideo agens non imprimet impetus, quantum potest, sed quantum superat, ita primus actus non potest statim in principio omnino superare alteram inclinationem potentiae aliquantulum tamen eam relinquit magis propensam in suum obiectum: & ita magis disposita, ut per secundum actum, quāvis alias aequali, possit magis inclinari: & si consequenter donec assequatur totam inclinationem habitualem, quam illi actus secundum latitudinem suam possunt tribuere. Et hoc maxime videtur probabile in habitibus appetitus, & in habitibus opinionis, nam de actu scientiae probabile est statim efficere habitum secundum totam latitudinem suam propter naturalem determinationem potentiae. In hoc ergo sensu valde probabilis est dicta assertio.

Actus nullo modo augent habitum iam sibi aequali.

xiv.

Viterius vero potest quis progredi, afferendo etiam postquam habitus peruenit ad aequalia gradus intentionis cum actu (sive in eo statu constitutatur per unum, sive per plures actus) posse per similes & aequales actus si viterius multiplicentur, magis ac magis roborari & augeri, non ita ut ad intentionem actum inclinet, sed ut ad actum aequaliter intensum fortius ac vehementius inclinet. Tota enim hac perfectio habitus videtur, quantum est de se possibilis absque vel la repugnantia, & aliunde non videtur excedere vim actuum talium actuum, quia nonnullam dant virtutem ad perfectiorem effectum intentionis, sed roborant & augent virtutem ad aequali effectum: ad quod satis est videtur & nobilitas agentis, & multitudine formarum, cui aequialet multiplicatio actuum. Sed nihilominus hoc augmentum genus nec probari, nec satis intelligi potest, quia intellisco, ut nunc suppono, non est aggregatio similium graduum, sed supponit latitudinem formae cum aliquo ordine per se inter ipsos gradus, a primo usque ad ultimum, in quorum assecuratio intentionis consistit, ut disp. 46. videbimus. Si ergo habitus iam peruenit ad quartum gradum, iti quo adequatur actibus, per quos factus est, & nihilominus similes actus multiplicati illi addunt aliquod augmentum, non possunt nisi quintum gradum intentionis addere, vel partem eius: & ita non solum fieri habitus promptior & facilior ad aequales actus, sed etiam potens ad intentiones.

xv.

Neque enim intelligi potest in tali habitu duplex modus intentionis in ordine ad eosdem actus, cum neque in ipsis actibus talis duplex intentionis inueniatur, neque explicari possit, quia ratione habitu ut quatuor addatur aliqua intentionis, & quod secundum illum non fiat potens ad communicandam actui simili-

lem intentionem. Solum potest quis respondere, illud argumentum non esse per additionem illius quantum gradus, qui per se habet ordinem cum prioribus quatuor, & illos perficit, sed velut per quandam iterationem aliorum quatuor graduum similium, qui prioribus vniuntur, & licet non reddant habitum per se intensiorem in ordine ad actus, reddunt tamē fortiori. Sed hoc potius est dicere, multiplicari habitus numero distinctos in eodem subiecto respectu eorundem actuum, quam augeri habitum: quia illi gradus quasi per accidens accumulati in eodem subiecto (ut ita dicam) sicut natura sua non compounit latitudinem unius qualitatem, ita nec vniuersitate possit ad unam qualitatem per se constitutandam, ut ex iis, quae de intentione dicemus, magis collabatur. Multiplicare autem habitus numero distinctos in eodem subiecto respectu eorundem actuum, esse infinitum progedi, repugnatque superius dictis de individuatione accidentium, in disp. 5. Et ideo verius est, nullum esse tale augmentum in habitibus, sed similes & aequales actus nihil viterius agere, quando iam inueniunt habitum aequaliter intensum.

Objectionibus in contrarium satisfacti.

Nequa contra hoc est alioius momentum ratio Durandi, scilicet, quod omne passum, dum patitur, aliquam mutationem recipit: sed omnis actus est ictus ab habitu, agit aliquid in potentia, quia per illum potentia actu patitur: ergo talis actus cuiuscunquam intentionis sit, aliquid imprimat in potentiam, quo augeat habitum. Respondetur enim negando minorem, quia actus immahens non semper agit in potentiam, sed ipse fit in potentia, & est imprecisione, quae per actionem immanenter fit in potentia ab agente intrinseco, quod est ipsam potentia, vel sola, vel cum habitu. Neque enim obstat fundamentum Gabrielis & aliorum, quia supponit falsum modum intentionis.

Denique non obstat experientia supra adducta, quia sufficit illus modus augmenti per plures actus & aequales explicatus a nobis priori modo. Nam postquam habitus operando peruenit ad quendam statum cum sufficienti morali facilitate, non potest experientia confitare, quod per actus omnino aequales illa facilitas augeatur. Maxime, quia non potest satis experimento cognoscari, an actus sint omnino aequales; necne. Accedit etiam, quod ipsa dispositio corporis, & imaginationis ac memoriae, potest aliquid conferre ad hanc facilitatem, non enim negare possumus, quin hanc iuueni, quamvis non sit tota causa illius.

Tandem ex dictis in hoc primo puncto constat, quomodo habitus sic effectus & perfectus per plures actus similes, unus sit: est enim unus vniuersitate intentionis, que est vniuersitas per se in qualitatibus: & aliquando vocari solet vniuersitas simplex, & distinguuntur ab vniuersitate imperfecta, quae solitum est per collectionem plurium habituum, vel proportionem plurium qualitatum, quae est in sanitate vel pulchritudine. Quo sensu dicunt multi, habitus esse simplicem qualitatem, de quo statim videbimus. In rigore tamen illa est vniuersitas per compositionem, sicut est vniuersitas quantitatis continuae: quia est per vniuersalem plurium graduum, qui in re ipsa distinguuntur. In quo ea-
dem est ratio habituum, & reliquarum qualitatium, quae intentionem re-
cipiunt, de qua redicturi sumus disp. 46.

SE.

SECTIO XI.

Quale sit augmentum extensuum habitus: & quae unitas habitus correspondeat.

Duod huiusmodi augmentum sit in habitibus supra supponimus ex communione doctrina, abstrahendo ab ea quæstione an sit proprium augmentum, nec ne, id enim hic inuestigandum reliquimus, inquirendo quale illud sit, & an reuera sit augmentum, vel potius productio noui habitus.

Quaestio sensus & punctus proponitur.

VT autem difficultas quæstionis aperiatur, suppono primo, habitum non posse recipere hoc augmentum ex extenuis nisi per additionem aliquius rei que in illo fiat. In hoc enim omnes authores conuenire videntur. Et de illis quidem qui etiâ meram intentionem per huiusmodi additionem fieri putant, res est manifesta, & pater ex Scotio in 2. dist. 3. qu. 10. & in 3. d. 23. Gabriele ibi quæst. 2. & in prolog. sentent. quæstione 8. Ocham ibidem, quæst. 1. & 9. Greg. quæst. 5. Inter eos vero, qui negant intentionem bieri per additionem, aliqui idem putant esse dicendum de hac extensione, quos infra referam. Nos tamen nunc oppositum supponimus, idque sumimus ex Diuo Thoma 12. quæstione 52. articulo 1. Vbi distinguit hoc duplex augmentum, intensum & extenum, quamvis sub diuersis vocibus: nam augmentum intensum vocat *ex parte subiecti*, quia intensio sit in quantum subiectum magis ac magis participat eandem formam, seu eundem habitum: augmentum vero extenum vocat *ex parte ipsis formis secundum se*: hoc enim augmentum dicit esse in habitibus secundum ordinem quem habent ad obiecta. *Ut est* (inquit) *maior vel minor sciencia*, *qua ad plura, vel plauriora se extendit*. Et de hoc augmento subdit articulo secundo, fieri per additionem, quamvis de priori augmento intensu id negare videatur, de quo postea videbimus.

Et ratione probatur, quia in primis rationes quæ probare possunt in intentione, aliquid addi, multo magis hic concludunt. Deinde ex ratione communis augmenti realis id coniuncti potest: quo modo enim concipi potest realis augmentum sine additione reali? Præterea per hoc augmentum fit in potentia nouus effectus formalis & realis, qui antea non erat, nam maner propensa ad nouum obiectum, verbi gratia, ad nouam conclusionem scientiarum, ad quam antea non erat: ergo illum effectum necesse est fieri per nouam formam, seu nouam partem formarum. Parte consequentiæ, quia neque effectus formalis potest fieri sine forma, neque forma præexistens potest conferre nouum effectum formalem, nam antea informabat quantum poterat: nam hæc forma, de qua agimus, est forma absolute, & actu in hærens secundum se totam, & consequenter actu etiam in formis, quantum potest: ergo crescente effectu formalis, & reali huius formæ, necesse est aliquid in re ipsa addi ipsi forme. Quæ ratio licet generaliter de omnibus augmentis reali concludere videatur, maxime tamen de hoc extensio, nam hoc conuenit ipsi formæ ratione sui & secundum ordinem quem habere potest ad diuersa obiecta, vel diuersos actus, & non tantum ratione subiecti. Vnde confirmatur, nam habitus per hoc augmentum habet nouam habitudinem transcendentalis ad nouos actus, & noua obiecta, sed non habito transcedentialis non potest esse nisi in noua entitate addita, quia talis habitudo non prouenit mutatione aliquius extrinseci: ergo hoc augmentum necessario requirit huiusmodi additiones,

Tandem illi habitui additur *virtus activa*, non tantum quod modum agendi, vel modum effectus, sed etiam quoad diuerfos effectus, id est, quoad varios actus vel specie diuerfos, vel saltu, valde dissimiles intendentia ad obiectum: ergo illud augmentum factum est per realem additionem, nam virtus realis non crescit per se, & in se sine reali additione.

Secundo suppono, huiusmodi augmentum exten-
suum habitus fieri per actus eiusdem quidem po-
tentiz, aliquo tamen modo inter se dissimiles in re-
dencia ad obiectum, & non tantum in intensione &
remissione. Probatur prima pars, nam si actus sunt
diuersarum potentiarum, generabunt habitus o-
mnino distinctos, quia ut supradictum est actus in ea
potentia inducit habitum, in qua ipse est: ergo si a-
ctus sunt in diuersis potentiis, vnuquisque inducit
habitum in sua propria potentia: ergo facient habi-
tus diuersos, non augebunt eundem, quia non po-
test vnu habitus esse in diuersis subiectis. Secunda
pars probatur, quia si actus sunt omnino similes, so-
lumq; differant in intensione, poterunt quidem in-
tendere habitum, non tamen extender, quia actus
solum efficaciam in habitu perfectionem sibi propor-
tionatam.

*Primus punctus difficultatis de augmento extensivo
habitus quale sit.*

X his ergo variis oririuntur difficultates. Prima est, quale posuit esse hoc augmentum extensuum in habitibus. Et ratio dubitata est, quia velud quod additur per tale augmentum vniatur per se ac proprie habitui præexistenti, vel solu per aliud, scilicet quia vrumque est in eodem proximo subiecto. Primum non potest intelligi, secundum autem non sufficit ad verum & proprium augmentum habitus: ergo, probatur minor quoad priorem partem, quia vno per se inter qualitates eiusdem subiecti intelligi non potest, nisi per modum intentionis: necesse est enim, ut quæ sic vniuntur, comparetur ut entitates partiales respectu illius integræ qualitatis, quæ ex illis coalescit, & consequenter quod inter se comparentur, ut compartes inter se vniuersitatis. Solu autem duobus modis intelligere possumus duas partes esse inter se incommensurabiles. Primo immediate per modum actus & potentiarum, sicut vniuntur materia & forma: secundo, medio aliquo termino indissubilibus, in quo illæ duas partes coniunguntur per modum continuationis, sicut vniuntur duas partes lineæ in puncto. Prior modus vniunionis non habet locum inter partes eiusdem qualitatis, quia nunquam aliqua duo vniuntur illo modo, nisi vnu habeat ut potentia, aliud ut actus: hæc est enim vniuersa ratio huius vniunitatis, hoc modo consurgentis ex multis, ut Aristot. sepe docuit 7. & 8. Met. At vero partes eiusdem qualitatis non comparentur inter se ut actus & potentia, quia neutra recipitur in alia ut in subiecto, nequa actus illam, sed utraque proxime afficit idem subiectum, in quo inest tota qualitas. Vnde nec tales partes habent per se ordinem inter se, sed vnaquaque potest per se sola inhærente suo subiecto: neutra ergo actuatur aliam: ergo non habent inter se illud genus vniunionis. Quod manifeste patet in præsenti materia, nam etiam in virtus religionis, verbi gratia, extendatur ad actus orandi, sacrificandi, & vouchandi, & in ordine ad illos intelligatur habere diuersas entitates partiales, secundum quas talis habitus augetur, non tamen comparatur vna pars ad aliam ut potentia ad actuum, neque vna per se supponitur in subiecto ad aliam, sed indifferenter potest illa virtus inchoari per actus orandi, verbi gratia, & augeri per actus sacrificandi, & conuerso: ergo prior modus vniunionis non habet locum in hoc augmento, seu inter partiales entitates eiusdem habitus.

Neque

VI.

Neque etiam aliter **modus** habet locum in qualitate, nisi ratione intentionis, in qua, ut infra videbimus, est latitudo quædam proportionem seruans ad latitudinem extensum quantitatis, in hoc quod est in infinitum diuisibilis, & consequenter in ea reperiuntur partes eiusdem latitudinis intensius, & indiuisibiles termini quibus illæ partes vniuntur: nam sine his non potest habere locum talis modus vniuersitatis. At vero in augmento extensu non potest hic modus vniuersitatis propero duo. Primo, quia vnaquæque illarum partium extensionis, quæ sic vniuersitatis dicuntur, non est vterius indiuisibilis secundum extensionem, sed indiuisibilis, ut verbi gratia, licet sc̄ia dicatur habere latitudinem extensum secundum varios assensus diversarum conclusionum, ramen vnuquisque assensus est indiuisibilis extensus, quia ad vnam tantum indiuisibilem veritatem terminatur. Vnde etiam illa parcialis entitas seu gradus correspondens in habitu vniuersitatis actui est etiam indiuisibilis extensus, quia proportionatur actui, per quem fit, & ad illum, eiusque obiectum indiuisibiliter inclinat: ergo inter huiusmodi partes extensionis habitus, non potest esse vnu per modum continuationis: nunquam enim sic vniuntur ea, quæ indiuisibilia sunt.

VII.

Secunda ratio est, quia in his, quæ vniuntur per modum cotinutionis, datur indiuisibilis terminus communis utriusque extremo vniuersitatis, ut supra dictum est de quantitate, & infra dicetur de intentione. In presenti autem non potest dari huiusmodi terminus, in quo vniuntur partes extensionis eiusdem habitus, cum propero precedentem rationem: nam cum illæ partes sint in se indiuisibiles, non indigent vteriori termino indiuisibili, immo neque illum habere possunt. Tum etiam, quia ille indiuisibilis terminus debet esse proportionatus entitati habitus: ergo debet iuxta modum suum inclinare ad aliquem actum & obiectum, quia tota entitas habitus huiusmodi est essentialiter. Cum ergo vna pars illius habitus inclinet ad vnum actum, & alia ad alium, inquiri de illo indiuisibili termino, in quo tales partes vniuntur, ad quem actum inclinet, quia non est major ratio de uno, quam de alio, nec vero potest ad vtrumque inclinare, cum ille dicatur esse indiuisibilis, & in actibus sit latitudo extensiva. Item, quia in actibus nihil est commune realiter, in quo vniuntur: ergo neque in habitu potest aliquid simile correspondere. Ex hoc ergo discursu videtur concludi, nullam esse posse realem vniuersitatem inter id, quod supponitur iam acquisitum in aliquo habitu, & id quod additur per augmentum hoc extensum. Ex quo fit, illa duo solum per aliud possunt vniuersitatem, quia in eodem proximo subiecto coniunguntur.

VIII.

Iam vero probatur altera pars superius posita, nimirum, quod hæc vnu non sufficiat ad verum augmentum habitus, quia illud non est augmentum, sed acquisitionis noui habitus in eadem potentia. Nam ille modus vniuersitatis communis est omnibus habitibus eiusdem potentie: ergo quotiescumque habitus acquiritur in vna potentia iam habet alium, erit augmentum extensum, quod impropriissime dicetur, quia id, quod augetur, debet esse idem, quod antea genitum erat. Nisi quis fortasse dicat, vnius potentie esse tantum vnum habitum, quod est absurdum in morali Philosophia, in qua receptissimum est dari in eodem aperitu plures virtutes morales, & in eodem intellectu plures virtutes intellectuales. Erit Theologia ut minimum certum est, Charitatem & Spem esse virtutes & habitus distinctos, etiam si sint in eadem voluntate.

Secundus punctus, per quos actus crescat extensio habitus.

Secunda difficultas est, per quos actus sit hoc augmentum extensum habitum, an per actus species diuersos, vel tantum numero distinctos. Quamvis enim dictum sit, acquiri per actus aliquo modo dissimiles, non tamen propere sequitur debere esse species diuersos, nam inter individua eiusdem species præstans respetiva, possunt esse quædam omnino similia, ut verbi gratia species visibilis Petri & alia aliquo modo dissimilia individua aliter, visibilis species Petri & Pauli, ut supra tacitum est disp. V. Videtur ergo hæc dissimilitudo individuorum non solum sufficere inter actus agentes eundem habitum extensum, verum etiam non posse esse maior. Primum patet, quia quacunque ratione actus tendant in diuersa obiecta, non potest vnu generare inclinacionem ad alium, neque est conuersus: ergo habitus inclinatio acquista per vnum actum augebit extensum ad nouum obiectum per alium actum, similem quidem in specie, dissimilem autem indiuisibiliter, ob tendentiam ad diuersum obiectum quasi materiale. Secundum patet, quia si actus sint species diuersi generabunt habitus species diuersos: ergo non possunt augere eundem habitum etiam extensum. Consequens patet ex dictis: & antecedens probatur. Tum quia habitus specificantur per actus, atque ita ex actibus species diuersi sumunt habitus species differentias diuersas. Tum etiam, quia actus est proxima causa habitus, quem relinquit tanquam semen ad similes actus: ergo habitus species diuersi resiliunt (verita dicam) semina species diuersa.

In contrarium vero est, quia sola dissimilitudo individualis actuum non videtur sufficiens ad hoc augementum extensum. Primum, quia alias per omnes actus numero distinctos, qui versantur circa diuersa materialia obiecta, augmentum habitus extensum, ut iustitia restituendo huic pecuniam, illi triticum, & sic de aliis, quod videtur & superuacaneum, & falsum. Secundo, quia alias nunquam idem habitus possit elicere actus species diuersos, quia solum potest efficiere actus similes illis a quibus effectus est: ergo si non potest fieri & compleri per actus species diuersos, neque illos poterit efficiere. Consequens autem videtur falsum: nam idem habitus scientia potest elicere assensus plurius conclusionum, & eadem virtus moralis elicere intentionem & electionem, ac similes actus, qui plane videntur species diuersa.

Tertius punctus, qualis sit unitas habitus.

Nhis difficultatibus astringitur etiam quæstio illa celebris, an habitus sit simplex qualitas, vel collectione plurium, quæ, ut supra insinuauimus, duos potest habere sensus. Vnus est, an habitus ita sit simplex, ut nullam in se compositionem admittat, secundum extensionem; alius est, esto habitus sit qualitas aliquo modo composita, an sit qualitas vere ac per se vna, ac vero solum habeat vnitatem aliquam artificiosam ex collectione plurium: & vtriusque sensus decido penitus ex modo explicandi augmentum extensum, in quo nunc versamur.

Prima opinio omnem habitum esse simplicem qualitatem.

Vnde ergo in hac varia sententia. Prima est, habitum esse qualitatem non solum per se vnam, sed etiam simplicem & indiuisibilis extensum: ita enim nunc loquimur, ne id semper admonere necesse sit. Ita sentit Caietanus 1.2. quæst. 5.4. artic. 4. & Capreol. quæst. 2. prologi. Ferrar. 1. contra Gentes, 4.6. Henr. quæstib. 1. prologi.

quodlib. 9. quæstione 4. Et eodem modo opinantur multi ex recentioribus Thomistis, & putant esse sententiam Diuini Thomæ dicta quæst. 54. artic. 4. in 1.2. Qui consequenter eodem modo philosophantur de augmento extensio, quo de intensio quo ad hoc, quod neutrum sit per additionem entitatis, sed per solum diversum modum habendi eiusdem indiuisibilis entitatis, respectu subiecti: quanquam dicti authores non tam aperte hoc declarant. Vnde cum Diuini Thomas loco superiori citato dicit, habitum secundum se augeri per additionem, exponere possunt, solum loqui de habitu intellectuali, & de additione specierum intelligibilium. Quæ expositio habet fundatum in verbis eius: nam prima secundæ quæstione quinquagesima secunda, articulo primo & secundo, in particulari loquitur de scientia, quam dicit augeri per additionem plurium coniunctionum, quæ non intelliguntur addi, nisi mediis speciebus intelligibilibus.

Ratio huius opinionis esse potest, quia habitus est propriissima, & per se species qualitatis: ergo omnis habitus quia in sua specie est unus habitus, est etiam una qualitas per se: non potest autem esse per se una, nisi sit etiam simplex: ergo. Minor probatur ex dictis authoribus argumento, quod est commune ad intentionem, scilicet, quia illa compositio ex partibus, seu gradibus non potest esse, nisi partes illæ numero distinguantur: non possunt autem ita distinguuntur, cum in eodem subiecto recipiantur. Sed hoc argumentum quantum vim habeat in intentione, postea videbimus: in praesenti vero certe non est efficax, quia respondebitur, partes illius habitus, si per actus specie diversos siant, non differre tantum numero, sed etiæ specie partiali, esse tamen quasi heterogeneas partes, quæ vñri possunt ad compонendum unum habitum: si vero illi actus differant solum numero cum aliqua dissimilitudine in ordine ad diversa obiecta saltu materialia, sic etiam non repugnat duo accidentia eiusdem speciei esse simul in eodem subiecto, ut supra dixi, declaravi. Efficacius ergo videtur illa minor probari discursu facto in priori difficultate, de qua plura inferius dicemus.

XIV. Quanquam vero dicti authores ita sentiunt de simplicitate habitus, nihilominus simul docent, vnum & eundem habitus esse principium plurimorum actuum, & versari circa latissimum obiectum, varias res seu materias in se comprehendens & in ordine ad illas interdù esse vnum habitum in statu imperfecto & inchoato, perfici autem & consumari per varios actus, etiamsi illi intrinsecè nulla res addatur. Quod si petas, quomodo possit habitus vnius simplicis essentia ad tot res seu materias inclinare. Respondent, rationem esse, quia omnes illæ materias continentur in vna ratione formalis obiecti, sub qua a talibus habitu attinguntur. Quæ sit autem hec vñitas formalis obiecti, difficilime explicatur, nec potest vna simplici, vel generali regula, quæ omnes habitus comprehendat, declarari: sed generatim solum dici potest, in vnoquoque habitu id quod se habet tanquam motuum eius, seu tanquam ratio attingendi res, in quibus versatur: esse rationem formalem obiecti, à qua sumit habitus vñitatem. Hæc autem ratio in diversis habitibus, iuxta diuersitatem & proportionem eorum, diuersa est, quod in singulis materiis explicandum erit. Rursum si quis interroget, an actus illi, quibus tales habitus consumantur, sint specie distincti vel tantum numero: quidam ex dictis authoribus simpliciter negant differre specie, quia convenientur in obiecto formalis habitus: alii vero distinguunt: nam comparatione habitus sunt eiusdem speciei, secundum vero proprias rationes possunt specie differe. Denique si interroges, quomodo plures & dissimiles actus possint eundem indiuisibilum habitum perficere. Nihil aliud respondent, nisi quod illa entitas indiuisibilis potest habere varios modos afficiens.

Tom. II. Metaphys.

di subiectum, secundum quos potest varie perfici per varios actus.

Fundamentum autem huius partis sic declaratur, est, quia habitus inclinans ad varios actus sub aliqua latitudine obiecti est vere vñus, nō potest autem esse vere vñus, nisi sit simplex, ut ratio supra facta probatur. Major probatur, primo inductione, nam vna fide varias res credimus, & vna charitate diligimus Deum & proximum, & sic de ceteris. Alias tamen efficiunt iustitiam, vel temperantiam multiplicanda, quæ sunt officia harum virtutum, & ita etiam in singulis scientiis, innumeræ essent multiplicanda scientiæ. Deinde probatur ratione, quia habitus est medium inter potentiam & actum, sed vna potentia cum sit simplex, entitas se extendet ad plures actus, & ad plures res, prout in aliqua ratione obiecti conueniunt: ergo etiam habitus in suo ordine poterit idem indiuisibilis existens multa in sece complecti, sub aliqua ratione obiecti. Dico autem, in suo ordine, quia oportet, ut habitus tandem se extendet, quantum potentia quæ perficit, quia est medium inter illam & actus, & ideo ex vitroque extremo aliquid suo modo participat, ut neque sit tam limitata entitas, sicut actus, neque tam late patet sicut potentia.

Secunda opinio distinguens inter habitus intellectus & voluntatis.

XV. Secunda opinio, distinctionem facit inter habitus intellectus & appetitus, & de prioribus negat esse simplices qualitates, de posterioribus vero affirmat. Hæc opinio tribui potest Socr. 6. Metaph. quæst. 9. vbi cum expresse docet scientiam non esse simplicem qualitatem, idem sentire videtur de omnibus habitibus intellectus. In solutione autem ad tertium expresse concedit habitus voluntatis esse simplices qualitates. Vnde quod secundam partem idem & ob eandem rationem sentit quod alii Thomistæ: quo ad priorem vero in hoc fundatur, quod non admittit in intellectu, alios habitus præter species intelligibilis, quarum collectionem ordinatam dicit esse habitum scientia. Vnde in rigore loquendo de habitu iudicatio in intellectus, de quo nunc disputamus, nec simplicem, nec cōpositum illum ponit, quia potius illum è medio collit. Quanquam possit esse in hoc aliqua ambiguitas, & æquivalatio in terminis. Nam Soncinus distinguunt, duplices species intelligibilis: quasdam, quæ sunt ab intellectu agente & præcedunt assensum scientiæ, quas dicit solum representare res incomplexas: alias vero esse species intelligibilis, quæ sunt in intellectu ex vi assensu scientifici, quas dicit representare ipsa complexa, & habilitare intellectum ad similes assensus, & hanc speciem præducunt per assensum scientiæ dicit esse proprium effectum habitualem demonstrationis. Tandem vero concludit, vnam scientiam esse compositam ex multis speciebus posterioris generis, & nō esse simplicem qualitatem.

XVI. In qua sententia obscurum satis est, quid intelligat hic author per species complexas productas per assensum conclusionis. Nam si intelligat esse veras species representantes obiectum, & deseruientes ad apprehensionem eius, non videntur necessarie respectu eorum obiectorum, quorum species sunt per intellectum agentem impressæ. Nam illæ sufficiunt, non solum ad simplicem apprehensionem, sed etiam ad compositionem. Quia primæ compositione per illas solas facta est mediis conceptibus simplicibus, virtute earundem specierum formatæ. Neque post primum assensum, etiam per demonstrationem habitum potest iterum compositione, aut simili assensu fieri sine vñi earundem specierum, quia sine concursu obiecti non potest cognitio fieri: concurrit autem obiectum per speciem. Nec satis intelligi potest, quod species, quæ vicem tenent obiecti, representent

ent illud nisi incomplexè: nam complexio solum est incompositio mentis, aut apprehensiva, aut etiam iudicativa, ut omittam nūc voces, & scripturas. Unde licet aliquando contingat per actum imaginatio-
nis, aut intellectus possibilis fieri phantasma vel spe-
cimen intelligibile alicuius obiecti, quod per solam
actionem sensuum externorum, aut intellectus agē-
tis repräsentari non potuit, tamen etiam illa species
repräsentat simpliciter & incomplexè suum obie-
ctum. Illa ergo species repräsentantes complexe non
sunt necessaria, nec satis intelligibiles, si de propriis
speciebus sermo sit. Si vero nomine speciei intelligat
Sonicas qualitatem quandam relatiām, in intellectu, ex efficacia a sensu scientifici, inclinantem & de-
terminantem intellectum ad similem assensum veri-
tatis complexe, sic verum est dari in intellectu huius-
modi qualitatē: illam vero nos vocamus habitum
indicatiūm. Neque illa qualitas habet vicem obie-
cti, sed potius tenet se ex parte potentiae, cuius lumen
seu veritatem auget ad iudicandum, & ad vnum spe-
cierum, quapropter non proprio vocatur species in-
telligibilis. Atque ita in hoc sensu non differt hæc se-
tentia, quoad hanc partem à sequenti opinione.

Tertia opinio negans in uniuersum habitum esse
simplicem qualitatem, aut per se v-
nam.

XVIII. Ergo tertia sententia, quæ in vniuersum negat
habitus esse simplices qualitates, sive in intellectu, sive in voluntate, & consequenter etiam negat
habitus esse qualitatem per se vnam, physicæ, & in
rigore loquendo, sed solum per quandam collectio-
nem, vel coordinationem pluriū qualitatum. Hæc
sententiam tenuit Aureolus in prologo sententiarū,
vbi eandem tenet Scotus quæstione 3. dub. 2. & Gre-
gorius quæst. etiam 3. art. 1. & alii eodem loco, pre-
sertim Ocham quæst. 1. & 9. & Gabriel. quæst. 9. & in 3. d.
2. quæst. 2. Fundamentum huius sententia confitit
in duobus principiis, quæ à nobis videntur satis in
superioribus probata. Vnum est argumentum reale
habitus, & præsertim extensiu, non posse fieri
sive additione reali: aliud est illud, quod additur, cū
habitus augetur, extensiu non posse habere propriæ
& per se vnam cum ea parte habitus, quæ presupponit. Nam ex his principiis euidetur infertur, ha-
bitum perfectum & consummatum (de hoc enim est
sermo) non esse simplicem qualitatem, quia per aug-
mentum extensiu consummatur. Sequitur de in-
de, talem habitum nec qualitatem per se vnam esse
posse, quia in his qualitatibus nulla est compo-
sitione, seu vno, ex qua possit resultare ens per se vnum. Et
quoniam tota vis huius sententia cōsistit in his prin-
cipiis, & eorum examine, omittor rationes alias, quæ
à dictis authoribus afferuntur. Illud tamen viterius
sequitur ex predicta sententia, nimirum hoc aug-
mentum habitus per extensio non esse propriæ,
sed esse (vtrita dicam) per iuxta positionem, & arti-
ficialem compositionem, sicut augetur dominus, cum
adjudicatur. Qualis autem sit hæc artificialis compo-
sitione in habitibus, & quando in vna & eadem poten-
tia sufficiat ad unitatem habitus cum distinctione ab
alii habitibus eiusdem potentiae, magnam habet
difficultatem, & à dictis authoribus non satis expli-
catur.

Quarta opinio negans simplicitatem habitibus, non
tamen unitatem per se.

XIX. Quarta sententia, & quasi media inter prædictas,
est habitum esse qualitatem per se vnam, non ta-
men simplicem seu indivisibilē secundum exten-
sionem ad diuersos actus, & partialia obiecta, sed es-
se

compositam ex partialibus entitatis inter se v-
te ac proprie vnitatis, quia sine additione non potest
esse verum augmentum, & sine vniione non potest
esse vera vnitatis habitus. Hæc opinio placet nonnullis
ex modernis Doctoribus: ex antiquioribus enim
nullus satis declarat hunc opinandi modum. Non-
hil vero fauere videtur Catechanus 1. 2. quæstio 3.
articulo quarto ad tertium Gregorii, quatenus com-
parat intentionem & extensionem habitus in enti-
tate & extensiōni caloris, dicens: *Sicut in formis materia-
lis calor & latitudines eius intensius & extensius, non
sunt tres entitatis, sed vna habens duas conditiones, ita in ha-
bitu.* At vero (omisso pro nunc latitudine intensiā)
dubitari non potest, quin calor secundum latitudi-
nem extensiu habeat partes realiter distinctas,
quamvis inter se vnitatis. Et ideo licet calor & latitu-
do extensiu non dicantur duae entitatis, qualita-
tis extensiu includit illas partes cum vniione car-
rum, & totum non distinguitur à partibus simulium
partis & vnitatis: nihilominus tamen in illa latitudine
includuntur entitatis inter se partialiter distinctas:
idem ergo erit in habitu, si in eo est simius latudo
extensiu. Atque iuxta hanc sententiam salutat pro-
prium augmentum extensiu habitus: quia id
Quod additur per talem actionem, vniatur præexistit,
& ex utroque sit vnum maius & perfectius. Et se-
quenter illi actus pertinebunt ad vnum habitum,
qui hinc inter se videantur diversi, vel numero, vel
etiam specie sunt apti efficere in potentia habilitates
partiales, aptas ut inter se vniantur. Quando vero
illæ habilitates sunt partiales, & habentes distincta-
tudinem, aut quando sunt totales abesse vniione
inter eas non minus est ad explicandum difficile,
quam sit in omni sententia vera vnitatis habitus. Re-
currentem vero est ad obiectum formale, & indicu-
sum poterit ex aſſinitate & proportione actuum in-
ter se.

Prima assertio ad resolutionem qua-
tionis.

Resolutio huius questionis est sine dubio diffi-
cile, quia radix & modus vnitatis habitus occulta
valde nobis est, & difficile est invenire medium inter eſſe
extrema, ut neque in vna potest vnum tantum ha-
bitum, vel vnam tantum virtutem esse aſſeramus,
neque tot multiplicem, quod sunt actus, & a com-
muni modo sentiendi & loquendi recedamus. In
tamen difficile dicam breueri, quod verisimilius vi-
detur. Et in primis existimo nullam veram & realem
compositionem extensiu in habitibus reperi. Hoc
mihi probat efficaciter discursus factus super-
ius, qui ab authoribus contraria sententia nec dis-
solvitur, nec attingitur, neque explicatur quale-
cum proximorum inter illas entitatis habitus
possit reperi. Accedit præterea, quod in actibus in-
tellectus & voluntatis, non potest inueniri simili
extensio cum reali distinctione partialium entitatum
& vera vniione eartum ex parte obiectorum tantum.
Quod addo, quia in aliquibus actibus animæ potest
inueniri, latitudo, & cōpositio extensiu ex parte sub-
iecti, ut visio corporalis quatenus est in subiecto ex-
tento & continuo potest habere extensio & cō-
tinuationem partii, tamen neq; illa extensio habet
locum in intellectu & voluntate, neque etiam est ad
propositum: quia etiam si in appetitu sentiu, vel co-
gitatiō locum habeat, nihilominus per quemlibet
actum generabitur habitus, habens eudem modum
extensionis, quia in eodem subiecto adspicitur ge-
neratur, quia non est maior ratio de vna parte subiecti,
quam de alia, & quia talis potest per se ipsam tota o-
currit ad actum: & similiiter secundum se totam ac-
quirit habitus seu facilitatem operandi. Hæc ergo
extensio ex parte subiecti impertinet est ad augme-
tum habitus, vel ad unitatem eius explicandam.

Quod

XL. Quod vero ex parte obiectorum non possit esse in actibus predictis extensio & compositio; patet, quia vel potentia simul tendit in plura obiecta per modum unius & sub una & eadem ratione, vel per modum plurium. Quando tendit priori modo, non est in actu formalis extensio & compositio; sed est individuabilis entitas, quae totum illud obiectum, tanquam ad quantum tecum in unius habitudinis transcendentalis complectitur. Alias dicendum est, quando unico actu volo dare elemosynam decem hominibus, in illo actu esse decem particularis, quibus tendo in singulorum hominum, quod per se apparet incredibile. Et inde sequuntur difficultates de augmento infinito, praesertim in intellectu & voluntate Angeli, aut anima Christi, que distinctorum videt infinita in verbo. Et præterea habet etiam locum discursus supra factus, quod illa unio partium, neque esse potest per modum continuationis, nec per modum actus & potentia. Quod maxime verum est in iis, qui sunt actus secundi & ultimi. Prater illos autem duos modos uniorum non est aliud, qui realis ac physicus sit. Quod si potentia simul tendit in plura obiecta per modum plurium, erunt quidem actus illi distincti, de illis autem evidenter est non habere inter se unione ratione cuius dici possint componere actum vere unum: quia (præter rationes factas) in obiecto non est unitas, in qua possit fundari unitas actus.

XII. Tandem, quod ex actibus sufficiens argumentum habet ad habitus, patet ex ratione generali, quia actus natus est efficere habitum sibi similem seu proportionatum. Responderi quidem potest, potentiam non semper posse simul in uno actu exprimere, quod in uno habitu continet: quia actus maiorem intentionem, & consequenter maiorem efficacitatem requirit. Sed licet in hoc genere verum sit, nihilominus, si ille modus compositionis habetur locum in habitibus, nulla sufficiens ratio reddi posset, cur in aliquibus actibus non possit habere locum, saltem quando habent inter se aliquam subordinationem, & potentia videtur ex uno ad alium extendi, ut ex intentione premissarum ad assensum conclusionis, & ex intentione finis ad electionem mediiorum, tunc enim cessat illa ratio de attentione & efficacia potentiae, quia iam simul ad illa omnia attendit. Ratio ergo generalis est, quia hic modus compositionis & unitatis, neque in actibus, neque in habitibus locum habet. Imo si quis animaduertat, intelliget in nullis formis vel actibus quatenus tales sunt, inueniri talem modum unitatis, nisi per modum intentionis, vel extensionis continua: alioqui necesse est, ut una forma comparatur ad aliam per modum potentiae passus, & altera conuerso per modum actus, unius posse. Accedit ultimo, quod haec sententia auger, & non explicat difficultates: nam in re tot multiplicat entitates, quot illa que ponit collectionem: sed præterea addit unione eorum inter se, quam explicare non potest. Ac deinde aequa difficile manet ad explicandum in hac sententia, unde sumenda sit unitas habitus, ut supra tetigimus.

Secunda assertio de habitibus, qui sunt simplices qualitates.

XIII. Dico secundum: Necesse est, ut sint in anima aliqui habitus individuabilis, & qui sunt simplices qualitates. Probatur, quia in habitibus non est unitas per compositionem extensio: ergo vel est per collectionem plurium qualitatem, vel per simplicem entitatem. Si hoc posterius dicatur, id est, quod intendimus. Si vero dicatur prius, necesse est ut illa collectione ex multis simplicibus constet: quia omne compositum ad simplicia, & omnis numerus ad unitates necessario reuocatur. Et ex ipsis terminis patet: nam si unus habitus est collectio plurium qualitatum,

Tom. II. Metaphys.

rurus inquiritur, an unaquaque illarum qualitatum sit etiam collectio aliarum, vel sit simplex. Si primus dicatur, de illis vltius inquiramus, donec sistamus in simplicibus qualitatibus, quia non potest in infinitum procedi. Rurus cum peruentum fuerit ad qualitates simplices de illis procedit ratio, quia unaquaeque earum est vera & integra qualitas in sua specie, quia non est pars vera & physica alicuius qualitatis: nam esse partem numeri aut collectionis, non tollit rationem integrum entis in suo genere. Sed huiusmodi qualitates non sunt nisi in specie habitus, ut ex dictis constat: ergo necesse est dicere dari habitus qui sunt simplices qualitates.

Dices: Interdum una qualitas constat ex multis, in ter quas non est vera & realis unio, sed solum certa peratio quædam & proporcio, ut sanitas, pulchritudo & similes, & in his generibus vel speciebus qualitatum nulla datur simplex, etiam ex simplicibus constet: ergo idem potest de habitibus dici. Respondeatur, quidquid sit de illa unitate per solam proportionem plurium, an sit vera unitas, & an habeat locum in habitibus (quod infra videbimus) quando cum aliquam qualitas componitur ex multis, & vocatur una sub aliquo conceptu & nomine, componi ex multis, quæ licet fortasse sub eo nomine non consistant complete, tamen sub alia essentiali ratione sunt complete, & simplices qualitates. Ut quamvis calor non sit completa sanitas, est tamen completus calor, vel passibilis qualitas: & in eo genere est qualitas simplex completa & perfecta: unde si daremus sanitatem etiam esse passibilem qualitatem, & sub hac generali ratione de illis sermo est, nec esset dicendum esset, alias passibilis qualitates esse simplices qualitates, etiamque aliquæ sint compositæ.

Similiter ergo in praesenti, si poneremus scientiam esse collectionem ordinatam specierum intelligibilium, & nomen scientiae nil aliud significare, verum quidem est, nullam scientiam humanam esse simplicem qualitatem, nihilominus tamen unaquaque species intelligibilis, in ratione talis speciei, implex & completa qualitas est. Unde si de eis agamus iub ratione communi viri, sub ea dabuntur & qualitates simplices & compositæ. Talis autem est ratio habitus in qua versamur: est enim generalis ad omnes qualitates, quæ per modum actus primi dant potentias facilitatem & promptitudinem ad actus secundos exercendos: unde sub hac generali ratione non requirit compositionem, aut proportionem plurium qualitatum: in tanto erit perfectior habitus quanto simplicior, ceteris paribus. Quamvis ergo aliquos habitus concedamus conflari ex multis, quod incertum est, sed tamen semper erit sub aliqua determinata ratione vel scientia, vel talis scientia, aut talis virtutis. Ratio autem habitus ut sic illam compositionem non requirit. Atque ita concluditur, dari habitus, qui sunt simplices qualitates: & illosmet ex quibus alii componi dicuntur, esse veros habitus & simplices qualitates.

Sed iam superfluit duo explicanda. Primus quanta possit esse latitudo simplicis habitus, tum in rebus in quibus versatur, tum in actibus quos facere potest, vel ab eis fieri aut consummari. Secundum est an ex simplicibus habitibus componantur alii, & qualis vel quanta compositione illa esse possit.

Tertia assertio de extensione simplicis habitus.

Dico ergo tertio: Unus et idem simplex habitus potest per suam entitatem simplicem ad variam obiecta partitam virtualiter extendi: & plures actus efficeri, si vel omnino sint similes in ratione formaliter obiecti, quamvis in materiali differant, vel ita sint inter se connexi ut unus in alio virtualiter continetur. Hac assertio in primis ostenditur inductione: nam

XXIV.
Obiectum
respondetur.

XXV.

XXVI.

XXVII.
Simplex ha-
bitus ad plus
obiecta ex
tendi possit.
Et quoniam

Pp. 2 saltem

Saltem in habitibus infusis, nento, ut opinor, negabatur habitus simplices habentes huiusmodi virtualē extensionem. Fides etenim vna tanta & simplex est, etiam si per eam innumeræ res credantur. Neque enim illus verisimiliter dicere potest illam vnitatem consistere in collectione aut compositione plurium entitatum, tum quia tam indiuisibilis est illa fides, ut nemo posset credere vni, si alteri articulo fidei discredatur, tum maxime, quia ipsa per se primo inclinat ad rationem assentiendi, quæ & equalis, & eadem est in omnibus. Idem est suo modo de charitate & spe, & in penitentia, id clarissime constat: nam eadem vniuersitatem deteratur omnia peccata, praesertim mortalia, quod indiuisibiliter conuenit tali virtuti secundum formalem rationem vnum.

XXVIII.

Dicit quis, esse speciale rationem in virtutibus infusis, vel quia sunt superioris ordinis, & divisa in inferioribus solent esse vna in superioribus. Vel quia non sunt à suis actibus, ut ex ratione oporteat eis ornatio commensurari, & iuxta eos distingui. Vel quia non sunt meri habitus, sed alicui modo participant rationem potest: in potentia autem non est dubium, quin vna simplex entitas posset habere eilam virtuale extensionem. Respondeatur, verum quidem esse plures causas vnitatis & simplicitatis reperi in habitibus infusis quam in acquisitis. Nihilominus tamen potest ex illis sumi proportionale argumentum non leue quantum ad id, in quo conueniunt cum habitibus acquisitis, nimis, in vnitate & connexione suorum actuum in aliqua ratione formalis obiecti alicui modo indiuisibili: nam haec sufficit, vel potius requirit vnitatem vel simplicitatem habitus: etiam si alia causa non postulent tamen modum entitatis, dummodo illum non impediant.

XXIX.

In acquisitis habitibus ostenditur assertio.

Sigilatur reste argumentari possumus ab habitibus infusis ad acquisitos, ut verbigratis, si penitentia infusa est vna & simplex, quia indiuisibiliter detestatur diuinam offensam vel licet, & vt auertentem à fine supernaturali, ita naturali vel acquisita penitentia (qualisunque illa sit) detestatur omnia quatenus à fine naturali auertunt, proportione seruata. Eadem proportio fieri potest inter fidem diuinam & humanam, hac seruata differentia quod fides diuina tantum habet vnum Deum, cuius autoritatis nitaritur: fides autem humana potest fundari in testimonio duxorum hominum: & ideo necesse non est, ut idem indiuisibilis habitus, qui inclinat ad credendam dictam hominis alii etiam fidem tribuat: tamen respectu eiusdem & seruata proportione optimum est argumentum. Rursus in virtutibus moralibus acquisitis potest idem argumentum accommodari: nam si virtus iustitiae inclinat ad saluandam equalitatem alterius in bono eius, vbi haec ratio & equaliter inuenta fuerit, illi habitus & equaliter & indiuisibiliter inclinabit.

XXX.

Arque ex his facile erit ratione confirmare positam assertionem. Ut autem illam per singulas partes conclusionis declarerimus, aduertendum est in omni habitu dari ex parte obiecti aliquam rationem tendendi in illud, quam motuum operandi possumus appellare: nam habitus intellectus de quibus agimus sunt habitus iudicati: iudicium autem semper nitaritur in aliqua ratione assentiendi: habitus autem voluntatis tendunt ad prosequendum aliquod bonum: omnis autem prosecutio boni est ex aliquo motu seu ex aliqua ratione bonitatis, quæ voluntatem attrahit. Hoc ergo motuum seu ratio tendendi est absque dubio, quæ dat actu specificam rationem quæ eadem erit, si & equaliter aut eodem modo per actus attingatur: quia semper id quod est formale, est quod dicitur: materia autem est quasi per accidens, vel indiuisuale respectu talis actus. Dico autem, si equaliter vel eodem modo talem rationem tendat, nam contingit vnam & eandem rationem tendendi

non & que applicari diuersis materiis, & ideo non eodem modo attingi per actus. Ut est, v.g. bonitas diuina, quatenus est in Deo, & redditum illum amabilem, vel quatenus per quendam respectum applicatur proximo, ut illum etiam amabilem reddat. Nam licet illa bonitas in se vna sit, non tamen illis rebus & que conueniunt, & ideo modus tendendi in illa non est idem. Et idem est in vniuersum de bonitate finis respectu ipsius finis, & respectu mediorum, & de similibus, in quibus ratio tendendi alteri intrinsecè, alius vero extrinsecè applicatur.

Tunc vero, licet inter eos actus sit aliqua diuersitas (non disputando modo quanta illa sit) est tamen quædam necessaria connexio. Quia actus qui versatur circa obiectum, intrinsecè ac per se habens rationem illam, est radix aliorum, & virtute contineat illum, ut amor Dei amorem proximi: & similiter obiectum illud quod proprie ac per se tale est, cestus proprium, & alia secundaria, non tantum ordine dignitatis (id enim non satis est ad indiuisibiliter vnitatem habitus) sed etiam connexionis cuiusdam & causalitatis, quatenus ratione illius reliqua attinguntur. Denique, etiam inter actus, qui versantur circa eandem rem, solet esse aliqua distinctio quidem ex modo attingendi eam rem, vel quia ipsa ratio tendendi in illam diuerso modo consideratur, vel quia aliquid peculiare in ea attingitur per talerum. Connexio vero, quia vnu actus alium supponit, & ex illo nascitur alicui modo, sic comparatur in voluntate amor, desiderium, & gaudium, de aliquo bono, & odium, fuga, ac tristitia de contrario malo: omnes enim isti actus (quacunque ratione distin-
ti sunt) in amore radicantur: nam ex amore boni est, sequitur desiderium vel etiam spes si ardum sit: si autem iam possideatur, sequitur gaudium, & ex eodem amore nascitur odium & detestatio contrarii mali, & reliqua consequenter. In intellectu vero non est similius connexionis actuum nisi ratione discursus in quantum assensus conclusionis sequitur ex assertu præmissarum: & ideo licet tales actus versentur circa idem subiectum, de quo vna proprietas per aliam, vel per definitionem demonstratur: semper tamen aliqua veritas distincta, est veluti ad quantum obiectum vniuersiisque actus: & aliquid nouum cognoscitur de tali subiecto per vnum actum quod formaliter non cognoscitur per alium.

Ex hac igitur declaratione statim per se appareat probabilitas conclusionis posita: nam si ratio attingendi res materialiter diuersas est omnino eadem & & equaliter veluti in formans illas, non solum habitus sed etiam actus sunt omnino vnius speciei: ergo efficiunt vnum & eundem indiuisibilem habitum. Et confirmatur, nam inclinatio potentia ut est sub talis habitu per se non est ad hanc vel illam rem ratione materie, sed ratione formæ, sed propter tale motuum, quod in ea invenitur: ergo si haec ratio est omnino eadem, quamvis sit applicata ad diuersas materias inclinatio potentia indiuisibiliter perficitur in ordine ad illam, in quacunque materia inuenitur. Hac ergo ratione potest idem indiuisibilem habitus haberet extensionem quasi materiali ex parte obiecti, & actu, qui circa illa versantur. Rursus quædo inter obiecta partialia est aliqua diuersitas in modo participandi rationem formalem, cum connexionem & habitudine ad vnum, tunc etiam est sufficiens ratio ad vnitatem indiuisibilem habitus, quia vbi est vnum propter aliud, ibi est vnum tantum. Et quia potest in inclinatio, quæ per talem habitum perficitur, ratio est primario & indiuisibiliter ad illud vnum: ad reliqua vero solum quasi concomitante, seu ratione alterius, ad eum fere modum, quo motus tendens in alquem terminum ultimum, attingit intermedios. Tandem quando ipsi actus sunt per se connexi, & quasi radicati in aliquo primo, tunc etiam

iam possunt habere similem connexionem saltem virtualem in ipso habitu: ergo quantum est ex hoc capite, si aliquid non obstat, poterit idem indiuisibilis habitus esse principium huiusmodi actuum. Hæc vero omnia magis sequentibus illationibus declarabuntur & confirmabuntur.

Corollaria de augmento extensivo habitus simplicis.

XXXIII. EX dictis ergo sequitur primo, huiusmodi habitum simplicem intra rationem suam, & (ut ita dicam) intra suum ambitum, non possit proprius augeri augmento extensivo ex parte sui, sed ad summum ex parte specierum seu memoriae. Probatur ex illo principio, quod satis, ut opinor, demonstratum est supra, scilicet, reale augmentum non posse fieri sine additione reali. Nec satis id explicatur per additionem modi realis, ut infra latius ostendam tractando de intentione: & in extensione est res evidenter, quia in re aliquo indiuisibili non potest intelligi extensio in effectu formalis eius, nisi forte ex parte subiecti erat informatio. Ut licet anima rationalis indiuisibilis sit per augmentum hominis crescit quantum ad modum, & consequenter quantum ad effectum formalem, quia ad nouam partem subiecti extenditur, vnde crescit informatio, quia reuera informatio diuisibilis est. At vero in praesenti habitu seu effectu eius formalis non augetur ex parte subiecti: nam idem indiuisibiliter: & informatio eius semper est eadem: ergo si ipsa entitas habitus in se augeri non potest, eo quod indiuisibilis sit, nullo modo poterit augeri extensivo, & in sua latitudine. Quod addo ad tollendam *ex quo intentionem*, si quis contendat, posse illi habitui adiungi alium inclinantem ad nouos actus & obiecta: & ex utroque coalescere unum: nunc enim de hec non agimus; nam ille habitus coalescens ex duobus (quidquid sit detailis coniunctionis possibilitate) est alius, & alterius rationis ab illo indiuisibili, & haberet aliam latitudinem obiecti & actuum. Nunc autem solum consideramus habitu indiuisibilem intra propriam rationem & perfectionem, vel augmentum, quod in ea potest habere. Sic ergo manifestum est, non posse in se augeri extensivo, vel ex eo quod indiuisibilis est. Quod vero addimus de augmento ex parte specierum ac memoriarum, satis per se est manifestum.

Vnde consequenter infertur secundo, talem habitum statim ac in principio generatur in quocunque gradu, & per quocunque actum, & circa quamcunque materiam partialem sui obiecti, ex se habere vim ad quocunque actum intra suum gradum intentionis, & circa totam materiam sui obiecti, seu quamlibet partem eius. Probatur, quia ille habitus in illo gradu intentionis est capax illius extensionis ex parte obiecti & actuum, & non recipit illam per formalem extensio suam (ut sic dicam) id est, per additionem partium sua entitatis: ergo habet illam in sequenti eminenter & vniq[ue] ex vi sua indiuisibilis entitatis: ergo statim ac habet illam indiuisibilem entitatem, habet etiam totam illam vim: quia non est magis partibilis illa virtus quam entitas. Vnde, quatenus intentionis entitatis, tanta etiam erit intentionis virtus: extensio vero semper erit eadem.

XXXV. Et confirmatur ac declaratur in omnibus modis connexionis, seu unitatis supra explicatis. Nam in fide diuina, verbi gratia, minima fides de se que inclinat ad omnium credibilitam ex testimonio diuino, quantum fieri possit, ut non omnia sint aequa applicata per species, seu doctrinam, & ideo hac parte potest augeri fides, tamen in se ipsa non augetur, nec recipit additionem, nisi quando sit interior. Si igitur virtus caloris, verbi gratia, aut ignis, in se indiuisibiliter sumpta extenditur ad quocunque combustio-

Tom. II. Metaphys.

bile proportionatum quod illi applicetur, quia secundum eandem rationem vel proportionem agit in illud. Sic etiam fides de se que inclinat ad quocunque materiam, quia secundum eandem rationem operatur circa illam. Atque idem est ubique simili ratio obiectiva interuenientis: hue virtus sit infusa, siue acquisita, nam reuera in eo gradu intentionis in quo quis assuevit temperate comedere carnes se sentiet propensum ad eandem moderationem seruandam, si offerantur pices vel alius similis cibus. Verum est tamen in una materia posse interdum esse maiorem difficultatem, quam in alia, illa tamen per se non requirit propriam extensionem habitus, sed intentionis sufficit ad illam difficultatem superandam, ut statim dicam. Item quando partialia obiecta sunt connexa & subordinata, nunquam habitus potest inclinare ad secundarium, quia vel simul in re, vel etiam prius ratione aut natura inclinet ad primarium: quia illud ex hoc p[ro]cedet. Quomodo enim quis erit propensus in media, si non sit propensus in fine? & sic de similibus. Et conuerso etiam si talis habitus inclinet ad primarium, virtus etiam inclinat ad secundarium obiectum, quia unum ex alio sequitur, ut si quis inclinatur ad finem, propensus etiam erit ad media, & sic de aliis. Denique idem argumentum fit de actibus inter se connexis: nemo enim potest esse promptus & facilis ad actus radicatos in aliquo priore, nisi etiam ad illum similem promptitudinem habeat. Nemo enim desiderat nisi qui amat, & sic de aliis. Et similiter & conuerso, qui est promptus & facilis in primario actu exercendo, habet etiam habitudinem ad reliquos, nam ille quodammodo reliquos continet, & cum ille formaliter adest, facilitate praebet ad reliquos: ergo & virtus ab eo relicta. Sic igitur conatur, quo modo hi habitus, in se indiuisibilis existentes, ad aliquam latitudinem obiectorum velatuum extendantur.

Tertio infertur, quandocunque huiusmodi habitus augeretur per intentionem, augeri secundum totam extensionem suam, id est in ordine ad omnes objectus quos elicere potest, & circa totam materiam, in qua potest versari. Hoc facile ostendit potest, applicando cum proportione rotum discursum factum: & ratio est clara, quia ille habitus licet habeat latitudinem intentionis, tamen in extensione est indiuisibilis: ergo quandocunque intenditur, intenditur secundum totam suam propensionem. Dices. Etiam potentia eadem indiuisibiliter existens, est principium plurium actuum, & versatur circa varia obiecta, & tamen non per quocunque habitum perficitur secundum totam suam adaequatam inclinationem. Respondetur non esse simile, nam potentia non perficitur per habitum ad modum intentionis, ita ut ipsa entitas potentia in sua intrinseca entitate eo sumatur, sed perficitur tanquam potentia passiva per actum superadditum, qui non semper est adaequatus capacitatib[us] potentie. Habitus autem dum perficitur intentione, consummatur intime in sua entitate & secundus gradus, verbi gratia, adaequatur primo (ut sic dicam) & tertius secundo, & sic de ceteris. Tum quia hoc postular natura sua perfectio & latitudo secundum intentionem: tum etiam quia eadem est ratio de quocunque gradu, quia eandem connexionem habent respectu illius, tam actus, quam obiecta partialia, quod magis explicabitur in sequenti punto.

Quarto itaque infertur, non posse unum & eundem habitum ex his simplicibus, de quibus nunc agimus, esse intensum & remissum, seu magis & minus intensem respectu diuersorum vel actuum, vel obiectorum. Ut verbi gratia, si eadem simplex temperantia inclinat ad moderate comedendum & bibendum, non potest esse intensior eius inclinatio ad unum actum, quam ad alium. Paret ex dictis, quia inclinatio talis habitus semper tota adaequate inten-

XXXVI.
Tertium co-
rollarium.

XXXVII.
Quartum co-
rollarium.

ditur, quia indinabiliter ergo quantum intenditur ad unum actum, tantum intenditur ad alium: ergo nunquam potest esse inaequaliter intensa respectu diuersorum. Et præterea declaratur in huc modum, nam si idem habitus potest esse inaequaliter intensus illo modo, sit verbi gratia, ut quatuor respectu unius actus, & ut tria respectu alterius: sequitur ergo illum quartum gradum esse actum unius actus, & non alterius, & inclinare ad unum, & non ad alium: nam si ad virumque inclinaret ut principium actum, eius nulla esset inaequalitas quoad intentionem. Quæro ergo ulterius: an tertius gradus illius habitus sit unus & idem respectu viri usque actus, vel sine dixerit. Si primum dicatur, ergo idem dicendum est de quarto gradu, quia respectu idem obiectum formale, & ideo eadem est ratio de utroque. Si vero dicatur secundum, procedet ulterius argumentum ad secundum gradum, & a secundo procedemus ad primum: atque ita tandem sit, vel totam latitudinem graduum esse diuersam respectu talium actuum: & ita habitum non esse indiuisibilem extensum, ut dicebatur: vel tota latitudinem graduum indiuisibiliter inclinare ad omnes actus: & ita non posse esse talem habitum inaequaliter intensum respectu illum.

XXXVIII.

Et confirmatur: nam si ille habitus est ut quatuor respectu unius actus, & ut tria respectu alterius, ponamus crescere & fieri ut quatuor, in ordine ad illum actum, ad quem prius remissus inclinabat: erunt ergo in illo habitu duo gradus ut quatuor: qui non intendunt illam ut quinque, & consequenter unus non perficit alium, neque a conuerso: non ergo vniuntur inter se illi gradus per modum intentionis, sed solum, per quandam extensionem, quod ostendimus fieri non posse: Dici vero potest, illos duos quartos gradus non vnius inter se immediate, sed in alio, scilicet in tertio gradu, sicut duo rami vniuntur in termino: & consequenter dicetur, illum habitum in fundamento suo (verbi dictam) esse indiuisibilem extensum: postea vero in augmento habere extensionem secundum diuersitatem graduum, qui vniuntur in fundamento, & ita augent illud, non tamen inter se: sicut lineæ vniuntur in centro, non vero inter se, & ideo facile potest vna esse longior alia ex parte alterius extremitati. Veruntamen hic modus intentionis, præterquam quod inauditus est, impugnari facile potest ex dictis de acquisitione huius habitus quoad eum vel eos gradus, qui considerantur ut fundamentum eius, in quo dicitur esse indiuisibilis: nam per eosdem actus intenditur, per quos acquiritur: sed quando primo acquiritur, semper indiuisibiliter acquiritur cum habitudine ad totum suum obiectum, & omnes actus suos, etiam per unum tantum actum acquiruntur, quicunque ille sit, & circa quacunque materiam, dummodo ad illum habitum pertineat: ergo si per similem actum intensiorem intendatur, ad eamque etiam intenditur. Patet consequentia, quia in ipso actu non potest singula illa diuersitas intentionis, quia totus actus secundum omnes gradus suos versatur in eadem materia, & sub eadem ratione formalis: ergo ille actus quem efficax est ad intendendum, sicut fuit similis remissio ad generandum, ergo impossibile intelligere in habitu illum modum compositionis & intentionis misce cum extensione. Et ratio omnium est, quia in obiecto & actibus eadem est unitas, vel connexio respectu quorumcunque graduum intentionis.

Proponuntur obiectiones, ejusque occurritur.

XXXIX.
Prima.

Ed circa haec, præsertim circa duo ultima corollaria occuruntur difficultates. Prima est, quia eadem charitas intensius inclinat ad amandum Deum quam proximum, cum ex charitate magis sit diligendus

Deus quam proximus. Et eadem ratione quilibet habitus intensius inclinat ad finem, quam ad modum: nam propter quod vnuquodque tale est illud magis. Secundo, experientia videtur docere eundem hominem in aiori facilitate, seruare temperantiam in cibo, quam in potu, aut in hoc genere cibi, quam in alio: & hominem inuenias, qui faciliter relinet honorem, pecuniam difficulter, alium est conuerto. Et in eadem virtute religiosus unus est propensus ad orandum, quam ad vnuquod, vel aliquid simile. Est ergo in his habitibus inaequalitas intentionis respectu diuersorum actuum, vel obiectorum partium. Tertio, incredibile videtur, quod amor Dei quem crescat per amorem proximi, ac per amorem ipsius Dei, vel etiam, quod amor proximi per amorem unius quem crescat erga omnes. Evidem proportionaliter est de ceteris virtutibus tam in difficultate, & equali augmento, quam in acquisitione. Quartio, videtur difficulter in habitu intellectus, nam per assensum unius conclusionis nullo modo redditur facilis intellectus ad assensum alterius veritatis distinctæ.

Ad primam difficultatem respondet esse quod uocationem in illa particula magis, non enim semper significat inaequalitatem intentionis, sed interdum perfectionis, vel actiuitatis, aut inclinations iuxta exigentiam rei, de qua est sermo. Nego igitur habitu charitatis esse intenionem respectu Dei, quam proximi: quia charitas secundum se totam, & secundum omnes gradus suos inclinat ad Deum, & ad proximum. Et idem proportionaliter est de qualibet virtute respectu finis & mediorum: & ideo qui magis, id est, intensius, diligat Deum, aut finem, quantum est ex habitu, etiam diligat intensius proximum, vel medium. Cum vero obicitur, quod Deus ex charitate sit magis diligendus, non intellegitur magis intensius, seu appretiatu, ut Theologi dicunt. Conficitur autem illa maior appretatio (ut opinor) in altiora ratione & nobiliore modo diligendi, ratione cuius magis adhæret voluntas per unum actum vni obiecto, quam alteri per alium actum, etiam alias in intentione quæquales sint. Sicut calor ut octo est magis actius, quam frigidus ut octo, etiam in intentione quæquales sint. Et cum Aristoteles dixit: Propter quod vnuquodque tale, & illud magis: non est locutus de maiori intentione, sed de maiori nobilitate vel certitudine, vel in evidentiâ, aut alia simili proprietate. Quo etiam modo per intentionem magis adhæremus hinc, quam per electionem medio, etiam alioqui actus quæ intenſi sint.

Dices: hanc inaequalitatem posse vñcunque intellectu in diuersis actibus: non tamen in eodem indiuisibili habitu ad illos, vel ad obiecta eorum comparato. Respondet negando assumptum: nam eadem indiuisibilis virtus potest inclinare magis ad unum actum seu effectum quam ad alium, imo & esse poterit, magisq; actiua ad unum effectum quam ad alium, ut eadem voluntas natura sua magis propensa est ad bonum honestum, quam ad iocundum, etiam in se indiuisibilis sit: & lux solis potest dici efficiator potentia ad illuminandum quam ad calefaciendum. Haec enim inaequalitas non est per modum realis respectus in eadem re, & inter partes, sed gradus eius: sed nobis concipitur per modum respectus in ordine ad res diuersas, quia nimis virtus superior eas continet eminentiori modo: maioremque proportionem aut conuenientiam habet cum una, quam cum alia.

Ad secundam difficultatem respondet, illam inaequalitatem non semper provenire ex inaequali intentione habitus, sed ex aliis capitulo præterum ex duobus. Primum est melior dispositio ipsius intellectus, vel aliarum potentiarum, & organorum, quæ virtuti deseruunt. Quando enim homo consequitur ex cetero actus virtutis aliquius in aliqua certa aliquantitate materia,

materia. species intellectuales facilius illam proponunt, & repræsentant conuenientiam aut honestam & simplicem que in illa est. Memoria etiam præterita experientia etiam aut consuetudinis non parum iuuat, vt obiectum illud statim supponatur ut connaturale, & ut apparet dum: & eodem modo confert multum phantata, que huic propositioni obiecti similiter cooperatur. Ipsi denique corporis dispositio potest consuetudine & vsu circa aliquam materiam magis accommodari & disponi quam circa aliam. Ut quamvis sit aliquis propensus ad peccata etiam, facilius illam exercebit ieiunia, quam flagella, si in illis est consuetus & non in his, idque non ex diuisione ipsius habitus penitentia, sed ex ipsa corporis, & imaginationis dispositione. Quanquam de habitibus, qui in appetitu sensu, & phantasia generantur, facilius credi possit diuidi in plures circa diuersas materias, etiam eiusdem virtutis, quia illi habitus sunt materiales, & illæ potentiaz per se non attingunt rationem formam virtutis. Aliud caput est difficultas ipsius obiecti: nam ex exercitibus partibus ex parte omnium potentiarum & organorum, & ex parte habitus ac intentionis eius potest unus actus virtutis, etiam si sit eiusdem speciei, esse difficulter alio, ex resistencia materis vel obiecti ut dicam. Ut in naturalibus idem calor facilius causat lignum fuscum, quam humidum: non quia minor intensione calor is operetur in unum, quam in aliud: sed quia unum patsum magis resistit quam aliud. Ita in moralibus, eadem fortitudine, licet in se sit que intensa respectu totius materiae, facilius sustinet vulnera, quam mortem, ob maiorem resistentiam & difficultatem obiecti. Vnde sit, vt quando virtus augetur per actus difficultiores ex parte obiecti, si actus illi sint intensiores habitu (vt sepe esse solent quasi per antiperistatism) juncageant habitum solum per modum intensionis: si vero non sint intensiores, sed rem: sic hanc non augent habitum in se, quaque ipsi usus & exercititia talis materie possit nonnulli iuare ad similes actus alii modis in priori capite declaratis.

Ad tertiam difficultatem responderetur non esse incredibilis ea quæ ibi inferuntur, si debito modo intelligantur & explicetur. Nam quod attinet ad amorem Dei & proximi, aut est sermo de supernaturali & infuso amore, vel de naturali. De priori suppono illum amorem non augeri per actus effectus, sed mensitatem, quia ergo amor proximi ceteris paribus, & ex suo genere non est tam meritorius sicut amor Dei, sed in causa. Ideo non sequitur & que augeri charitatem per utrumque amorem: tamen quantum per amorem Dei augetur intentio charitatis respectu Dei, tantum augetur respectu proximi: & est conuersus quantum per amorem proximi augetur eadem charitas respectu proximi, tamen augetur respectu Dei: quia nec ipsa charitas aliter augeri potest, nec meritus est de augmentatione charitatis, sub uno vel alio respectu, sed simpliciter de tota charitate secundum aequalitatem rationem suam. Si vero sit sermo de amore naturali, non est necesse esse eundem habitum quo diligitur Deus, & proximus: de quo alijs. Et idem forte est de naturali amore proximorum inter se, generatim loquendo de amore, quia potest esse sub diversis titulis & rationibus, quia interdum sunt personales & individuales: interdum sunt communes aliquibus, non vero omnibus. Quando vero amor fundatur in ratione communis, & secundum speciem que participata est omnibus, ut est: verbi gratia, amor proximi, præcipue quia proximus est, & natura rationalis, sic verum est, acquisito habitu circa unum, acquiri ad omnes, & aucto respectu vnius, de se & que augeri ad omnes, quamuis ex parte apprehensionis & aiarum circumstantiarum possit non esse aequalis facilitas, ut declaratum est.

XLIV. Atque ad hunc modum respondendum est de cæteris virtutibus, quando actus earum sunt veluti æ-

quales, solumque differunt in materialibus obiectis. Quando vero sunt aliquo modo in aequalibus & subordinatis, ut est intentio finis, & electio in mediis, tunc videatur esse nonnulla maior difficultas: tamen expedientia est proportionali modo, quo diximus de charitate infusa. Nam si consideremus naturalem actiuitatem, quam habet actus ad intendendum habitum ac quicunque, forte alio modo est in actu intentionis, quam in actu electionis, carteris paribus: eo quod perfectior sit, & fons alterius: nihilominus tamen vnuquisque eorum ex quo auget habitum, respectu virtutis, actus nam quantum augetur habitus per intentionem, tanto maior promptitudo acquiritur ad facultus eligendum, & tali per ipsam electionem aliquantulum intenditur habitus (quod incertum est) etiam secundum illam intentionem magis inclinat habitus in ipsum finem: quia tota ratio electionis ut sic est finis, vnde est virtutis tendentia in ipsum. Et ad hunc modum philosophandum est de omnibus actibus similibus.

*De habitibus intellectus quomodo simplices sint, vel
compositi.*

Q Varta difficultas aliquantulum obscurior est, & (vt opinor) conuincit quod intendit, quantum ad illos particulares habitus, de quibus procedit. Primum ergo distinguere oportet inter habitus voluntatis & intellectus: haec tenus enim locuti sumus praecepue de habitibus voluntatis: & difficultas illa non proponitur de illis, sicutque in eis peculiaris quodam ratio, quam inferius exponam. Rursus in habitibus intellectus distinguendum est inter se habitus eidientes qui sunt naturales virtutes eius, & habitus inevidentes, qui non sunt virtutes, agimus enim de acquisitione. Inter quos est hec differentia, quod habitus eidientes ostendunt veritatem rei in se ipso, sive ex ipsis terminis, sive per aliquid medium: inevidentes autem non ostendunt veritatem in se, sed per extrinsecam a iudicant intellectum ad afferendum, etiam si veritatem non intrueantur: quod commune est etiam fidei infusae, & Theologie, quia in illa fundatur, etiam si ob certitudinem ineffabilem virtutes censeantur.

Ex qua differentia colligo, facilius posse vnum habitum indivisibilem invenientem inclinare ad varias materias & actus, quam habitum invenientem. Ratio est, quia extrinseca ratio assentiendi potest facile materias diuersas vnam formiter applicari. Quod maxime videlicet in fide, tam in ipsis quam in humana. At vero quia ratio assentiendi est extrinseca, ut est in habi- tibus invenientibus, non potest eadem ratione diuersis propositionibus applicari. Nam si veritas cui assentimur, est per se nota, ratio assentiendi est ipsa intrinseca conexio terminorum: in veritatis autem diuersis semper est diuersa conexio, quia termini etiam esse debent alio modo diuersi, & ideo semper est diuersa ratio assentiendi. Si autem veritas sit medietas, sicut est diuersa veritas, ita habet intrinsecum medium distinctum quo ostendatur. Quod si contingat eodem medio immediate ostendi duas conclusiones diuersas, verbi gratia, si ex una passionis etiis diuersis etiam intrinseca veritas vniuersus conclusionis diuersa est: & mediū illud non vtcunq; est ratio assentiendi tali veritati, sed vt est radix talis passionis, & vt est vinculum (ut sic dicam) talis connexionis. Vnde obiectum formale talis assensus non est medium vtcunq; sed est veritas talis conclusionis, ut manifestata & connecta cum tali medio.

Ex quo (vt obiter hoc notemus) nascitur quædam differentia inter habitus intellectus & voluntatis. Nam licet Aristoteles dixerit ita se habere fines in moralibus sicut principia in speculabilibus: nihilo-

XLV.

XLVI.

minus in intellectu distinctus est habitus principiorum per se notorum, & conclusionum: in voluntate vero idem est habitus ad finem & media. Ratio autem differentia non est alia, nisi quia in assensu conclusionis ratio attentandi non est sola veritas principiorum, sed ipsam et veritas conclusionis quantum in se ostenditur ex connexione extreborum cum tali medio: at vero in voluntate tota ratio amandi medium est finis, ut superius disp. 23. declaratum est.

XLVIII.

Hinc ergo videtur inferri, per nullum effectum evidentem posse acquiri habitum indivisiabilem de se qualiter inclinat eum ad alias veritates, quia semper in illis est divisa ratio assentiendi, vnde nec connexionem habere possunt, quia ad talen vnitatem indivisiabilem habitus sufficere possit. Vtrumque si declaratio si veritates sint immediate, & in se diuersae, & diuersam terminorum vniuem habent, & vna cum altera non habent connexionem, quia nec ex illa nascitur, nec per illam cognoscitur, neque ex assensu vniuersi sequitur assensus alterius, solum videtur conuenire in modo quo in effectu eis assentit, nimis ruris discutiri ex immediata connexione terminorum, sed hoc non satis est ad indivisiabilitatem habitus, quia habitus non dat facilitatem ad illum modum, sed ad ipsum assensum, & ad penetrandas faciliatorem terminorum, & ad debitum vnum specieum intelligibiles, quibus illae representantur, posse ut & ideo intelligi non potest, quod idem indivisiibilis habitus, acquisitus per solum vnum assensum veritatis per se notz, de se statim inclinet ad veritates alias immediatas quidem, sed diuersas & consequenter ne esse est, vt per assensum alterius principii realiter fiat augmentum per additionem extensuam nouae entitatis, quae cum non possit realiter vni per se existenti, vt supra ostensum est, erit nouus habitus indivisiibilis.

XLIX.

1

Et confirmatur, ram si eidem subiecto due passiones conueniant, vna mediante alia, habitus quo cognoscitur de tali subiecto prima passio immeditata, non satis est ut idem indiuisibilis inclinet ad alium atque ensim passioneum mediatam de tali subiecto ut constat ex omnibus sententia, nam prior habitus pertinet ad intellectum principiorum, & posterior ad scientiam: quia talis passio secunda demonstratur per primam, quod docuit D. Thomas 1. 2. quæst. 57. artic. 1. ad secundum. Ergo quamvis veraque passio, & veritas sit immeditata, multo minus potest idem indiuisibilis habitus ad vitramque sufficere. Pater

consequentialia, quia licet hæc duæ veritates videantur habere maiorem conuenientiam in immoderatione, & in modo quo cognoscuntur, alia unde tam non habent inter se connexionem, neq; est virtualis continetia vnius in aliâ, sicut est in aliis: quæ tamen maxime videtur conferre, & esse necessaria ad unitatem indubibilem habitus.

Ex quo veteris usus progreendiendo ad habitus scientiarum non videatur fieri posse, ut idem habitus inicuibilis non sufficiat ad assensum diuersarum conclusionum, non solum quando de rebus specie seu essentia diversis, sed etiam quando de eadem essentia demonstrantur plures. Prior pars videatur manifesta ex dictis. Primo, quia *ad ipsam* minus differunt conclusiones illae inter se quam *in se*, inter se differunt principiis ex quibus in se sunt.

Inter re dictum principia ex quibus iheruntur, sed talia principia non possunt pertinere ad eundem indumentum item habitum, ut prolatatur, ergo nec conclusiones. Secundum quod a Ar. Stoeteles: Poiter. text. 7. art. eas esse diuersas scientias quarum principia non ex eisdem sunt: quoties autem pars ones demonstrantur de diversis essentibus, seu speciebus rerum, principia per quae demonstrantur, continentur ex terminis omnino diversis: ergo non possunt eundem indumentum habitum circa conclusiones generare. Denique, omnia, quae diximus de habitu circa principia a fortiori probant de habitu circa conclusiones. Altera vero pars probatur etiam proportionali ratione, quia assensus primi principi immensus, scilicet, in quo prima passio affirmatur de subiecto non generat habitum in eundem, qui per se inclinet ad proximam veritatem in qua secunda passio dicitur de eadem subiecto: ergo per ratione assensus secundus proportionis in qua secunda passio dicitur de subiecto, non potest generare habitum indumentibilem, qui per se inclinet ad aliam veritatem, in qua tertia passio dicitur de subiecto. Pater consequentia, quia est eadem distantia seu proprietas: nam quod prima proportio sit immediata, & a iuxta medietate, indicat quidem aliquam maiorem similitudinem in modo assentendi: illa tamen non sufficit ad indumentibilem unitam habitus, ut sepe dictum est: alia omnes scientias essentiam quia conueniunt in modo assentendi per discursum.

Et confirmatur, quia cum in se tur noua conclusio, quamvis subiectum sit idem, tamen veritas, & connexionio nouæ passionis demonstrat formaliter diversitatem: ergo non potest individuabilis habitus prius acquisitus per se & sine additione reali esse sufficiens, ut reddit intellectum promptum ad assensum illius distinctæ veritatis. Atque haec rationes evidentes idem probant, quando conclusiones demonstratae ex eodem subiecto non solum sunt diversæ, sed etiam una non demonstrantur per alias, sive demonstrantur per diversa media, quod clarissimum est, sive per unum & idem. Quia nec illæ veritates inter se habent connexionem, aut virtualem continentiam vnius in alia, nec connexionio earum in uno principio sufficit, quia habitus individuabilis qui terminatur ad ipsum principium, per se non sufficit ut extendatur ad aliquam ex illis conclusionibus, ut ostensum est: id vero quod additur respectu vnius, non habet aliquid commune respectu alterius, neque est conuersus: ergo in nullo habitu individuabilis possunt illæ due conclusiones immediate vniuersi, ut dicam.

Concluendo igitur, habitum iudicatum, eundem intellectus humani non extendi ad nouas veritates iudicandas, nec dari facilitate ad eis assentiri, nisi per addi^{re} i^{onem} & augmentum reale: Quid si in aliis existantibus nisi habentur hoc enim (ut opinor) satis probat discursus factus, quo ostensum est, indubitabilem habitum non sufficeret. Vnde etiam concluditur non satis esse augmentum intensum, sed necessarium esse exenium. Primo quidem, quia augmentum intensum, est (v^{er}ita dicā) uniforme, ac circa idem, seu respectu eiusdem: ergo, si primus habitus, acquisitus per al- sensum

sensum unius principii, seu conclusionis, nullo modo inclinat ad aliam veritatem, ex vi solus intentionis nunquam inclinabit. Secundo, quia si circa eandem conclusionem iterentur actus intensiores usque ad summum gradum, & conatum quem intellectus potest adhibere in tali assensu, habitus fieri intensus erit in summo, circa tamen veritatem non vero inclinabit ad aliam: ergo, ut intellectus inclinetur ad nouas conclusiones per nouos assensus, necessarium est nouum genus augmenti, quod non est nisi extensum. Tertio, quia hinc fit, ut propensio acquisita, ad diuersas veritates, etiam ex his quae censentur ad unam scientiam pertinere, inaequalis sit in intellectu id est respectu vniuersitatis, & respectu alterius remissa. Non enim prouenit illa inaequalitas ex aliqua subordinatione talium veritatum inter se: pono enim non esse connexas, neque unam per altius demonstrari: solum ergo prouenit ex maiori frequentia vel intentione actuum circa unam, quam circa aliam, ergo signum est illam esse inaequalitatem intentionis in habituali inclinatione acquisita: ergo non potest esse una & eadem indiuisibilite: ergo est ibi reale augmentum extensum. Cum autem ostensum sit id quod additur in hoc augmentatione qualitatum, non posse pre se vniiri praexistenti, concluditur, hoc augmentum reuera esse additionem nouae qualitatis.

Est autem ultimum circa hunc punctum obseruanda differentia inter virtutes intellectus & voluntatis quae seruata proportione etiam versatur inter virtutes speculatiuas & practicas intellectus, nam virtutes appetitivae potissimum versantur in suis actibus circa singularia, & ideo facilissime porest vnu & idem habitus indiuisibilis talis virtutis versari circa plures actus & circa plures materias, quia licet aliqui in esse natura videantur illa materiaz valde diuersa, tamen in honestate, quam virtus respicit, sunt quasi solum numero diuersi. Et idem est suo modo de prudentia & arte, quae ad singularia descendunt, imo in eis praeceps versantur. Scientia autem speculativa sit in cognitione vniuersalium: & ideo, quantum est ex se non applicat eandem veritatem formaliter (vtradicam) ad plura materialiter diuisa, sed semper extenditur per additionem nouae veritatis, quae in sua vniuersitate est formaliter diuersa ab alia, & ideo & assensum requirit formaliter diuersum, & reale augmentum seu extensio habitus ad illam inclinans. Vnde si homo applicet scientiam conclusionem in vniuersali demonstratam ad particularia sub ea concreta, hoc modo idem habitus indiuisibilis scientiae (ut opinor) & que ac sufficienter inclinabit ad illas omnes veritates particulares in vniuersali contentas: ut, si acquisita scientia huius conclusionis homo estrisibilis, exppositio inferat, Petrus est homo, ergo Petrus estrisibilis, & sic de ceteris, ad omnes assensus illarum conclusionum particularium, idem habitus indiuisibilis sufficiet, quia veritates illae materialiter potius quam formaliter differunt: & quia omnes illae particulares propositiones in vniuersali continentur confusa: & ideo solum necesse est addi species, vel applicationem eorum ad singularia.

Quomodo in scientiis detur unitas habitus per compositionem, vel collectiōnem simplicium qualitatum.

Ex his igitur omnibus infero, & dico quarto, praeceps veritatem indiuisibilem, quam habent aliqui habitus per simplices qualitates, dari in aliquibus habitibus unitatem compositionis per collectiones, & subordinationem plurium qualitatum, quae respectu illius habitus integrerentur habitus partiales. Hec aliter praeceps ponitur ad saluandum communem

modum loquendi de unitate scientiarum: omnes enim censent, Geometriam, verbi gratia, esse unam scientiam, non tantum generis sed etiam specie: & nos superius idem diximus de Metaphysica, haec autem unitas intelligi non potest per modum simplicis qualitatis: ergo necesse est intelligi per aliquam compositionem vel coordinationem plurium qualitatum: iam enim ostensum etiam est, illas qualitates non posse habere alium modum realis unionis seu compositionis. Declaratur etiam ex illo vulgato principio: quia quae sunt plura in uno genere, ut sub una ratione fab alia sunt unum, vel componunt unum. Quod in genere etiam qualitatis veru esse, patet in habitibus aut dispositionibus corporis: nam sanitas vel pulchritudo una qualitas censetur in communi modo loquendi & philosophandi: & tamen non sunt simplices qualitates, sed ex proportione plurium resistentes: ergo idem intelligi potest in qualitatibus animorum. Praesertim in habitibus scientiarum, in quibus nec tanta unitas reperi potest respectu plurium conclusionum vel principiorum, quanta est in simplici qualitate: nec potest ei denegari omnis unitas proper connectionem vel convenientiam rerum, quae in una scientia tractantur, ut statim explicabimus.

LVI.

Ethanc sententiam in re tenent omnes citati in teritia opinione: & Soncinas etiam non discrepat, quantum in modo loquendi, illis habitus partiales non vocet habitus, sed species: & Capreolus quæstio 3. Prologi dubius est in hac re etiam de mente S. Thom. & Soto quæstio. 3. Proemiali Logicæ licet oppositum tenet concedit tamen scientiam posse habere unitatem, licet non sit simplex qualitas. Et probable censet non esse simplicem qualitatem. Tolerus vero ibi quæst. 3. hanc sententiam simpliciter sequitur: & Fonseca libr. 5. Metaphysic. capit. 7. quæst. 5. Sectio. 2. Denique fauet D. Tho. 1. 2 quæst. 54. artic. 4. ad 2. vbi ait, per demonstrationem vnuis conclusionis acquiri habitum scientiae imperfectum: cum vero ad aliam conclusionem extenditur demonstratio, non generari nouum habitum, sed priorem fieri perfectior rem quatenus ad plura extenditur. In quibus verbis Diuus Thomas admittit, addi perfectionem reali habitui scientiae per extensionem ad nouam conclusionem: quod non potest intelligi fieri per solam additionem species, nam per hos solum non sit perfectior prior habitus, neque proper solum species habitus immediate inclinabit ad novam conclusionem, si eius entitas in se non perficiatur & extendatur. Quoad hanc ergo partem sine dubio est haec opinio Diuini Thomæ: falso tamen, si illa solario coniungatur cum corpore articuli, sentire Diuum Thomam illum habitum sic auctum & perfectum, semper manere simplicem qualitatem: quod ego libenter admittereim, si intelligerem aut illam extensionem posse fieri per augmentum pure intensum, aut in augmentatione extensivo, posse interuenire realem ac per se vnuem inter partiales qualitates. Quia vero neutrum horum intelligi potest, ut probauit, ideo assero illam scientiam esse unam, non tamen simplicem habitum. Nec plus probat ratio quam Diuus Thomas subiungit, scilicet, quia conclusiones & demonstrationes vnuis scientiaz ordinatae sunt, & vna deriuatur ex alia. Ad summum enim inde concluditur subordinationis illarum qualitatum, & aliqua unitas totius scientiaz, non vero perfecta simplicitas, aut compositione per se. Aliter exponit illum locum Soncinas, scilicet habitum per primam conclusionem acquisitum perfici per assensum secundum conclusionis, non tantum extensum, sed intensum circa primam conclusionem. Sed neque hoc est semper necessarium: neque reuera D. Thom. id dicit: Sic enim ait, Habitus qui prius merita fit perfectior ipso ad plura se extensus: illa enim particularia, ut potest, declarat, in quo constitutus Diuus Thomas illud

augmen-

augmentum perfectionis, neq; etiam ratio, quam D. Thom. subiungit, alium lendum admittit.

Soluuntur obiectiones contra superiorum assertiōnēm.

LVII.
vna sc̄ientia
quomodo sit
vnuſ habi-
tus, & vna
qualitas.

Contra hanc assertiōnēm sunt multa argūmenta, quia, vt opinor, non sunt diffīcilia. Quale est illud. Quod si est vna sc̄ientia est vnuſ habitus, si vnuſ habitus, vna qualitas. Idem enim argumētum fieri de pulchritudine aut sanitate. Dicēdū est ergo, omnia esse vna proportionaliter loquēdō de vnuſ habitu eiusdem modi. In communi tamē modo loquendi simpliciter id admittitur sub nomine virtutis, aut sc̄ientiæ potius quam habitus propter aquiocationem tollendam. Sicut etiam loquendo morali modo dicitur vnuſ actus, exterior & interior, non tamē dicitur vna res. Imo vna virtus liberalitatis dicitur confari ex habitu voluntatis, & appetitus sensitivis, vel vna virtus fidei ex habitu intellectus, & habitu pia affectionis voluntatis: & tamē sub nomine habitus simpliciter non dicitur, vnuſ esse in vnuſ potentiā. Itaq; nomen specificum sa;pe magis admittit, & significat illam compositionem, quam generācam.

LVIII.
Cui simplex
potentia ad
piu; et actus
sufficiat, non
vero habi-
tus
simplex.

Alia ratio fieri solet, quia potentiā vnuſ & simplex sufficit ad plures actus & obiecta partialiter: ergo & habitus sufficiet cū sit perfecta o proportionata potentiā. Hæc vero ratio ad summum concludit seruandam esse eam proportionem quoad fieri, ossit: nam certum est, non esse in hoc cōqualitatim inter potentiam & habitum: & sicut vna potentia simplex sufficit ad omnes actus suos, ita sufficit vnuſ simplex habitus ad omnes illos. In sc̄ientia ergo non debet omnino saluari illa prop̄rietas quoad simplicitatem qualitatis: quia potentia non acquiritur per actus, sicut sc̄ientia. Vnde potentia est principium superioris rationis, & quia vniuersalitatis causa: sc̄ientia vero patulatim sit per actus, & vnuſque aliquid efficit sibi proportionatum & commensuratum: & ideo non potest per eos fieri vnuſ principium, vel (vt sic dicam) instrumentum simplex omnino & vniuersale ad omnes illos.

LIX.
Quem ordi-
nem habitū
seruare par-
tiales habi-
tus, si
vnam si
eniam dicā
tur compo-
nere.

**Opinio An-
tonii Miran-
dulan.**

Maior difficultas videtur esse in explicanda coordinatione illa, vel accidentalē vnuſione, ob quam dicitur componi vna sc̄ientia ex similibus qualitatibus: quia si non habent inter se peculiarem vnuſionem, cū aliquo sint in indiuisibili subiecto, non appareat quā compositionem aut ordinationē habere possint. Ex quo etiam nascitur difficultas explicandi, quā sit latitudo sc̄ientiæ vnuſ secundum speciem, vel secundum genus: vel cur potius ex tanto numero harum simplicium qualitatum componatur vna sc̄ientia, quam ex maiori, vel minori. Vnde propter hanc fortasse causam ut supra retulit disp. 1. Sect. 2. Ait. Miran. dixit tantum esse vnam sc̄ientiam, quānius per modum plurium distinguuntur à nobis, propter commoditatem addiscendi, & tradendi sc̄ientias. Et potuit moueri ex eo quod omnes sc̄ientias videtur ita inter se cōnexæ vt nullā sine aliis possit perfecte tradi. Atq; ita consequenter dicere possit, non tantū omnes sc̄ientias, sed omnes etiam virtutes intellectuales esse vnuſ propter connexionem: nā hec maior est inter habitum principiorum & sc̄ientias quam inter sc̄ientias inter se. Vnde non est dubium, quin principia propria alicuius sc̄ientiæ & conclusionis eius per modum vnuſ sc̄ientia tradantur: & ita solet appellari. Rursum sc̄ientiae practicæ multum pendet ex speculatiis, & moralia ex physicis: & res artificiales à naturalibus & mathematicis. Ita ergo ex omnibus cōponetur vna virtus ad aquata intellectui. Consequenter vero etiā dicendum erit, esse tantum vnuſ virtutem in voluntate: quia non est minor connexionis inter virtutes morales seu appetitivas, quam inter intellectuales, immo

maior, vt ex doctrina morali cōstat. Vnde vocari etiā solent virutes omnes nomine vnuſ iustitiae vniuersalitatis. Et Theologi multi huius temporis ita loquuntur, vt dicāt, licet virtutes & dona infusa, inter se distincta sint ex omnibus constitutū vnam ad aquata iustitiam, qua homo interius sanctificatur, & formaliter fit iustus. Ad hunc ergo modum dicitur, iuxta hanc sententiam esse tantum vnam scientiam ad quartam intellectu.

At vero Nominales, vt eis attribuit Soto & alii, ad vitandum hoc extreūmum, in aliud declināt, dicēt Nominalis, quos sunt simplices habitus, seu quos *luminis* sunt conclusiones sc̄ientiae: quia nullum putant esse medium in hac re, quod posse ratione fundari, vt in difficultate proposita tactum est. Atq; ita admittunt plures dialecticas, philosophias, Theologias: & omnes habent in magno numero. Sed neq; Soto aut alii refutūt vbi Nominales hoc modo loquuntur, neq; ego inuenire potui. Nam potius in prologo Sent. agentes de Theologia, licet negent esse simplicem qualitatem, sentiunt esse vnam sc̄ientiam, vt patet ex Ochamo q. 3. Prol. dub. 8. Mars. q. 1. art. 4. Greg. q. 3. præterim art. 3. & idem sentit Soto q. 3. dub. 2. nec dissident Gabr. q. 8. quāmū non tam clare de vnitate sc̄ientiæ loquantur.

In hac ergo re cauēdē sunt extreūmæ locutiones, & maxime abhorrentes à communibus & recipiēt Philosophorum sententiis, & præteriū in re, quæ multum pendet ex modo concipiendi & loquendi. Non plures est ergo negādū, quin dentur plures sc̄ientiae in intellectu humano, sicut negari non potest, quin in voluntate sint plures virtutes absolute loquendi, vt dicitur in citato loco 1. disp. & magis constabit ex divisionibus habituum: quas breuiter attingemus. Sec. vlt. vniuersalitatis causa, quin vna sc̄ientia possit extēdi ad plures conclusiones & plura obiecta partialia seu materialia, ita enim omnes Philosophi loquuntur: dicentes vnam esse Geometriam, vnam Arithmeticam, &c. & Theologi dicentes vnam esse Theologiam. Ratio vero huius locutionis explicabit melius respondendo ad difficultatem tāetam.

Connexio inter habitus simplices componentes vnam sc̄ientiam exponitur.

Qvando ergo inquiritur quā sit connexio, vel coordinationis inter qualitates illas simplices, vt vnuſ habitum, vel vnam sc̄ientiam compone dicātur: affero in primis: et si difficile sit hæc conhexionem seu coordinationē rerum seu qualitatū in mente nostra declarare: dubium tameū non esse, quin magna sit. Vt constat primo ex ipsa memoria seu remissione: in qua rerum species ita collatantur, vt interdū vna excitat aliam: aliquando vero omnino dispartata sint. Hæc etiam declarat importans ratiocinandi ordinatæ, prouinecieis in ordinatione phantasmatum in phrenes, vel insania.

Deinde addo, hanc coordinationem inter hos habitus simplices componentes vnam sc̄ientiam, duplē intelligi posse, & vtramque simili posse concurrere ad vnitatem sc̄ientiæ. Prima est subordinationis esse. Et iā, qualis est inter partiales habitus inclinatio sed subordinationis conclusiones, quarum vna deriuatur ex alia. Quem modū subordinationis attigit D. Tho. 1.2. q. 54. art. 4. ad 3. Et iuxta hunc modum dicitur in moralibus vnuſ actus constitui ex interno, & externo & vna virtus ex habitibus existētibus in diuersis potentiis, quarum vna subest alteri quoad vnuſ talis actus, vt fides voluntati. Secunda causa huius conhexionis est attributio seu respectus ad id obiectum totale. Vt v.g. in sc̄ientia de homine possunt de homine demonstrari aliquæ conclusiones inter se cōnexæ, quarū vna deriuetur ex alia. Et rursum demonstrari possunt plures cōnexiones deriuatae quidem ab

ab eadem essentia totali, etiam si inter se, vna ex alia non demulcetur, sed constituant veluti diuersas lineas, aut series conclusionum. Dicimus ergo, non solum eas quae sub vna serie quasi continuato discursum inferuntur, sed etiam eas quae non habent inter se huc ordinem, si in eadem essentia eiusdem subjecti radicentur, & ad illud exinde cognoscendum ordinentur vnam scientiam colligere, qua dicetur habere unitatem per attributionem seu habitudinem ad idem subiectum. Ut v.g. quauis in Physica atque demonstrationes factae de materia, & aliis de forma, & aliis de motu quantitate, &c. quarum multæ non habent inter se subordinationem: vna tamen ex illis omnibus continetur scientia: quia illa tendit ad exactam cognitionem entis naturalis. Nam sicut partes vel proprietates non sunt propter se, sed propter totum, ita demonstrationes omnes, quæ circa partes & proprietates quatenus tales sunt, versantur tendunt ad scientiam perfectam ipsius compositi seu subiecti constituantur, & ita communiter dici solet scientia habere unitatem ex obiecto iuxta doctrinam Arist. 2. de anim. tex. 33.

Depotenti a obiecti vnius scientia.

Q. Vanta vero esse debet unitas illius obiecti, quod in secunda parte difficultatis petitur etiam est difficile ad explicandum. Multi enim dicunt requireti unitatem specificam obiecti, non materialis, sed formalis, neque in esse rei, sed in esse scibile, vel late cum D. Thoma Cajetan explicat. p. quæst. 1. articul. 3. Sed est cauenda æquitatio in illa voce seu denominatione scibilis. Nam in rigore scibile dicitur per denominationem extrinsecam à scientia, seu per relationem rationis in ea denominatione fundatam: hoc autem modo non potest scientia habere unitatem ab obiecto scibili sub esse scibile, quia potius ipsa dat illi unitatem nam sicut obiectum est scibile, quia scientia terminatur ad ipsum, ita est vna scibile, quia vna scientia terminatur ad illud. ergo non potest scientia sumere unitatem ex obiecto scibili, quatenus hac voce explicatur illa denominatione. Igitur si unitas scientie sumitur ex unitate obiecti, talis unitas obiecti presupponit ordinem naturæ ad unitatem scientie: ita & ad esse ipsius scientie, & ad omnem denominationem à scientia sumptam. Cum ergo est sermo de obiecto scibili ut si dante unitatem scientie, non significat illud esse scibile denominationem à scientia, sed aptitudinem proximam, vt sub vnam scientiam cadere possit: quæ quidem aptitudo ex parte eius supponitur. Sicut cum dicitur obiectum visus esse colorem & lumen, ut conuenient in ratione visibilis, illud esse visibile non est sumendum per denominationem extrinsecam à visu: alioqui nihil explicaretur, sed potius peneretur principium, declarando obiecti unitatem ex unitate potentie: oportet ergo vt per eam vocem significetur aliqua ratio ex parte ipsarum rerum, ob quam confeatur habere quasi aptitudinem proximam, vt eidem potentie visus per se obici possint. Nam, quia res differentes etiam secundum speciem in suo esse reali, cadunt sub eandem potentiam visuam, quæcumque in eis aliquam conuenientiam, quæ ex parte ipsarum rerum supponatur, ratione cuius possint vnum quasi specificum obiectum constitueri, quales est, v.g. idem modus immutandi visum, vel aliquid simile: & hæc vocatur proxima ratio visibilis, ex parte obiecti. Ad hunc ergo modum intelligendum est, quod dicitur de obiecto scibili.

LXV. Sed tunc æquè obscurum ac difficile explicatu est quænam sit hæc ratio, quæ ex parte rerum ad eandem scientiam pertinentium supponitur: ratione cuius conuenire dicuntur in eadem ratione scibili. In quo multi existimant ex unitate specifica ipsius rei, quæ per se primo obicitur scientie sumi unitatem obiecti, etiam in esse scibili ita ut obiectum, quod per se

primo attenditur in scientia, sit per se vnum in esse rei: omnia vero alia cadant sub scientiam ratione illius. Quia illa unitas obiecti est formalis in scientia, quæ quodammodo connectit, & virtualiter continet omnia, quæ in scientia tractantur: hæc autem est essentialis ratio ipsius obiecti: & ideo oportet ut illa sit vna specifica, ac indivisiu[m]lis. Nam si sint plures differentiæ essentiales & substantiales, neutra per se loquendo continet alteram ut principium eius, neq[ue] ad alteram ordinatur. Neq[ue] etiam sufficit, ut utramque continetur in potentia in ratione generica, quia illa continet non sufficit ad medium demonstrationis, & consequenter neq[ue] ad connexionem & unitatem, quam scientia requirit. Vnde iuxta hanc sententiam species obiectorum scibilium multiplicabuntur iuxta species rerum, quæ per se primo sciuntur ut obiectum quod, ut sunt, regulariter loquendo species substantiarum. Nominis autem speciei intelligenda est non tantum species ultima, sed etiam species subalterna aut quæcumq[ue] ratio formalis abstracta, sumpta præcise secundum actualitatem suam: sic enim sumitur tanquam species quadam indivisiu[m]lis, & de illa ut sic demonstrantur ea tantum quæ præcise ex vi talis rationis formalis illi conueniunt, ut est in physica gradus entis naturalis, aut gradus animalis.

LXVI. Dixi autem regulariter, propter duo. Primum propter scientias mathematicas, quæ non habent pro obiecto speciem aliquam substantialem, sed accidentalem, ni mirum, quantitatem: & in eis censetur communiter vna scientia species, quæ agit de toto genere quantitatis continuæ vel discretæ. Quod fortasse ideo est, quia species quantitatis continuæ, licet sint distinctæ, ita sunt per se ordinatae, ut in vna scilicet in corpore, quodammodo continentur reliqua. Species vero numerorum neq[ue] sunt ita proprie species, neq[ue] differunt nisi per additionem unitatis, in quo seruant eadem proportionem. Alia etiam potest reddi ratio, quia illæ scientie non tractant de quantitate sub essentiali ratione eius, sed in ordine ad quasdam proportiones, respectu quarum est fere eadem ratio in illis speciebus. Deinde posui limitationem illam, propter quasdam species substantiales imperfectas, quæ sunt velut pars tales ut est languis vel alii humores in homine, quorum non est per se scientia, sed ea tantum, quæ est de homine vel de animali.

LXVII. Atque hæc sententia sic exposita est quidem probabilis & maxime habet locum, si homo cōsequi posset propriam scientiam singularum specierum substantiarum secundum differentias vltimas earum: & ex illis perfecte & a priori demonstrare vniuersitatem proprietates. Tamen scientia humana raro aut nunquam est ita perfecta: & ideo loquendo de scientia humana prout de facto acquiri potest, parum confert ille modus unitatis obiecti ad eius unitatem explicandam. Et deinde de se difficile est creditu, quod de singulis elementis sint singula scientie: & quod singulorum generum vel rationum superiorum, & inferiorum, dentur etiam singula scientie, videlicet, vna scientia entis, ut sic, alia substantia, alia corporis, & ita per singulos gradus, qui secundum nostrum modum abstrahendi possunt quam plurimis modis variari.

LXVIII. Quapropter est sententia valde communis hanc unitatem obiecti in scientiis sumendam esse ex gradu abstractionis: & ita solet distinguiri triplex scientia ex tripli abstractione à materia, vel individua tantum, & non omnino à materia sensibili, vel à materia sensibili, & non ab intelligibili, vel ab omnibus. Quæ fractione diuisio antiqua est: eam vero copiose tractant modis diversis scriptores in principio Phys. & Metaphys. Sed Quot & in primis ille modus assignandi obiectum non est communis omnibus scientiis, nam in illo non comprehenduntur morales, aut rationales, neq[ue] alia practica. Forte tamen dicent aliquid proportionale cogitandum esse in obiectis aliarum scientiarum. Deinde non constat, an illæ rationes sufficiant ad unitatem

tem specificam scientię, vel tantum ad genericam, in quo est magna diuersitas opinionum, quam hoc loco tractare molestum esset. Deniq; abstractio, si sumatur ex parte nostra, nō potest constitueri obiectum formale, nam hęc abstractio respectu rerū est sola denominatio extrinseca: iam autem ostendimus obiectum formale debere presupponi ex parte ipsarum rerum sc̄ibilium. Si vero sumatur fundamentaliter ex parte ipsarum rerum, sic nihil aliud per hęc abstractionem significatur, nisi ordo vel gradus vniuersitatis essentia magis vel minus immaterialis: & ita eadē fere sufficiat ad specificam unitatem obiecti, cum sub eodem gradu plures differentiae essentiales, quae inerit se connexionem non habent, nec derivationem vnius ex alia, contineantur.

Resolutio de unitate obiecti scientie.

LXVIII. **Q**uocirca (vt verum fatear) nihil in hac materia invenire potui, quod mihi omni ex parte satisfacere, vt certam aliquam ac generalē regulam prescriberem, qua hęc unitas obiecti definiri possit. Et ideo id quod dixi de connexione & subordinatione eorum omnium quae in eadem scientia tractantur, applicandum etiam censeo ad declarandum specificam unitatem obiecti. Nam quando aliqua ratio formalis obiecti sc̄ibilis, que solet dici ratio, quae talis est vt in ea connectantur omnia, quae in illa scientia tractantur, aut demonstrantur, quia per illam aut in ordine ad illam reliqua inquiruntur, tunc illa ratio constituit omnia illa sub vna ratione sc̄ibilis, sive illa sit ratio specifica in esse rei, sive non. Quia non præbet vocationem ob solam essentialē unitatem quam habet, sed ob unitatem quam causat inter omnia, quae tractantur in scientia, quatenus illa omnia in se aliquo modo connectit. Et ita, quamvis illa ratio aliquando in se sit alicuius generis in esse rei, fieri tamen potest, vt species eius non considerentur a scientia nisi quatenus in ea ratione connectantur: nō solum quia secundum differentiam tantum generica cognoscatur, sed etiam quia licet secundum proprias differentias cognoscantur, tamen id est per quādam proportionem aut comparationem ad rationem communem, & collationem ipsarum specierum inter se. Ut scientia de elementis ita differit de communis ratione elementi & de singulis, vt non possint se uniri. Et fere ad hunc modum explicuum supra unitatem Metaphysicæ. Et ita censeo philosophandum esse de reliquo. Quod minus difficile apparebit consideranti hanc unitatem scientie non esse exactam & perfectam, sed quasi artificiale, vt explicuum. Quod unitatis genus non solum in scientiis sed etiam in prudentia & arte probabile est interuenire. Et ad alias etiam virtutes appetendi extendi potest: sed de his omnibus in particulari dicere non est presentis instituti.

Corollaria de augmento extensio compositorum habituum.

XLIX. **V**nde tandem intelligitur, in illo habitu, qui solum habet unitatem ex coordinatione plurium qualitatum simplicium, dari quidem posse augmentum extensiu, illud tamen fieri per additionem nouæ qualitatis, quae, licet respectu totius, partialis sit, tamen ex se absolute considerata, est integra quādam species qualitatis. Vnde etiam nullum est inconveniens, hoc genus augmentū fieri ex qualitatibus specie differentiis, quia secundum illud imperfectum genus coordinationis seu unitatis, bene possunt qualitates specie differentes in vnam coniungi. Quo intente, vt talis habitus recte possit paulatim perfici per actus specie differentes, quibus illi partiales habitus proportionantur. Neq; oportet vt illa distinctio-

ne, quod actus in ordine ad habitus sunt eiusdem speciei, & in ordine ad obiecta diuersa, quia actus non habet diuersas species secundum hos respectus. Imo actus nullam habet specificationem ex respectu ad habitum, sed potius est contrario habitus specificatur ex habitudine ad actum: quanquam enim actus, vt est actio quādam, dicat habitudinem ad habitum, ut ad principium, non tamen inde habet suam vicinam specificationem, sed ex termino vel obiecto. Neq; illa sunt duas specificationes, sed vna tantum, ut infra ostendemus agentes de actione. Possunt autem illatus comparatione ad habitum dici solum differe specie partiali, eo fere modo quo de habitibus ab illis genitis dicebamus.

Specificatio habitus per actus obiectus exponitur.

Ex quo etiam fit, vt cum habitus dicuntur specificari per actus, id intelligendum sit cum proportione. Triplex enim modus habitus ex dictis colligi potest: vnu est simplex qualitas (vt ita dicam) tamen effendo, quam in agendo: quia sc̄ilicet tantum est actus vnius simplicis actus, ut verbi gratia, a sensu vnius principij vel vnius conclusionis: & in hoc clara est specificatio & proportio. Alius modus habitus est qui in esse est etiam qualitas simplex, virtualiter autem seu in agendo est multiplex: quia est potens ad plures actus ita inter se conexos, vt in ordine ad eadem ac indivisibilis obiectum formale, necessariam connexionem inter se habeant, & in aliquo primario actu quodammodo radicentur, & ideo talis habitus dici potest specificari, vel a tali actu serie, vel ab illo primario actu, in quo alii radicantur, ut habentes, verbi gratia, charitatem ex Amore Dei. Tertiū modus unitatis habitus est ex collectione & subordinatione plurium simplicium qualitatum: quod genus unitatis minus perfectum est, & ita sumi potest ex collectio ne plurium actuum dicētiū, ordinem seu attributionem ad obiectum aliquo modo vnum, prout paup. lo ante explicatum reliquimus.

SECTIO XII.

An, & quomodo habitus minuantur, & corruptiuntur.

Hec quæstio, sicut omnia fere quæ dicimus, intelligenda est de habitibus acquisitis, nam infra peculiariter in hoc habent conditionem, quod licet paulatim augeantur & pericantur, non tamen remittuntur, et si amitti possint: quo modo autem id fiat, sc̄ilicet an demeritorie, dispositiū, an etiam effectiū, non potest absq; principis Theologicis explicari.

Ex variis causis, habitus remitti posse accipiuntur.

DE habitibus ergo acquisitis in genere loquendo, certum est, & dimidii seu remitti posse, & amitti: hoc enim experientia ipsa docere videtur. Ratio autem idem ostendetur explicando causas talis remissionis, vel corruptionis. Duplex enim potest esse causa remissionis vel corruptionis: actus formæ: vnam vocare possumus priuatiam, quae per se lam absentiā, vel carentiam influxus cauerit formæ remissionē vel corruptionem. Cū enim corruptio & remissio tātum sit quādam priuatio in fieri, ad illam sufficere potest primaria causa. Alia est causa possit, quae vterius distinguiri potest in effectiū, formalem, vel dispositiū. Contingit enim causam efficiēt per possit, actionem corrumperet aliquam

quam formam, id tamen nunquam efficit nisi intro-
ducendo aliam, quæ vel formaliter vel saltu dispo-
sitione alteri repugnet: quia necesse est, positivam a-
ctionem directe ac per se terminari ad positionem for-
mam seu effectum: corruptionem vero vel remissionem
inde resultare ex repugnancia introducere formam cum
praesentia, quæ repugnativa non potest esse, nisi
vel formalis, vel dispositiva.

Habitus non diminui per solam absentiam causæ
conseruans.

Quod ergo spectat ad priorem modum corruptio-
nis, vel diminutionis (eadem enim vtriusque ratio:
& ideo de illis indiferenter loquemur) videtur ma-
nifestum, non habere locum in habitibus, quia non
pendent in conseruari ab aliqua causa proxima, per
cuius absentiam, seu cessationem ab influxu, amittit
posint; omittit enim conseruationem necessariam
causa primæ, quia hæc non auferunt, naturaliter
loquendo nisi interuenienti aliqua causa proxima
corruptionis. Assumptum probo, quia duplex tantum
causa hic interuenire potest, scilicet, materialis, &
efficiens: nam formalis causa est ipsius habitus, &
non habet dependentiam ab alio in illo genere. Ne-
que etiam pendet à causa finali secundum existentiam
eius: vt per se constat. Hinc etiam non habet lo-
cum dependentia, quæ est soler à termino existen-
te, quo ablatu auferunt aliud: nam habitus non est
relatio prædicamentalis, vel aliquis modus unionis
in quibus ille modus dependet et reperiatur soler, sed est
vera forma absolute ac permanens, quæ licet habeat
transcendentalem habitudinem ad suos actus, vel ob-
iectam durare potest, & existere, etiam illa ab-
suta non existant. Reliquum ergo sola materialis cau-
sa, vel efficiens. Materialis autem causa habitus,
est intellectus, verbi gratia, vel voluntas, quæ
sunt perpetua ergo ex parte talis subiecti non potest
corrumpti habitus. Nec vero requirit habitus in
tali potentia aliquam dispositionem, à qua pendeat
ingenere causa materialis: nam si quæ est, maxi-
mæ actus: nullam enim aliam dispositionem, per se
loquendo, requirit habitus in potentia: constat autem
non pendere habitum ex tali dispositione actus,
alias solum duraret quādū durat actus. Ethicæ
ratio probat etiam de causa efficiente: quia habitus
non habet aliam causam efficiemem proximam præ-
ter actus: constat autem non pendere ab illis in con-
seruari.

Minuturne habitus per solam cessationem
actus.

IV. **D**ix vero superfunt circa hanc partem difficultates. Prima est, quia habitus interdum minu-
nuntur, ac tandem corrumptuntur per solam cessationem ab actu: hæc autem non est causa positiva, sed
privativa tantum: ergo. Maior videtur sum ex Ari-
stotele 2. Ethic. cap. 3. & 5. Ethic. c. 5. & ex D. Thoma
12. quæst. 53. art. 1. Et quæst. 53. art. 2; propterea dicit,
per actus remissiores habitus disponi hominē ad di-
minutionem eiusdem habitus. Experimento etiam
id constare videtur, præsertim in habitibus memo-
riæ, & in speciebus intelligibilibus, quæ non minus
permanentes sunt, quam exteriori habitus: nam sola
cessatione actuum res, quæ memoria tenebantur,
obliuionis traduntur, quod est signum, etiam ipsas
species amittit. In actibus etiam id experimur, & mul-
to magis in moralibus virtutibus.

Propter hæc Gabrielin 3. distinet. 23. quæst. 1. art. 3.
dub. sexto, & Almain tract primo, Moral. ca. 18. cen-
sent. diminui & corrumpti habitum per se per solam
cessationem ab actu, sicut corrumptitur lumen per
absentiam solis. Itaque docent pendere habitum

Tom. II. Metaphys.

ab actu non solum in fieri sed etiam in conserua-
ri. Addunt vero hanc dependentiam in conseruari
non esse aequalem in omnibus rebus: quædam enim
ita pendent, ut ablata causa statim omnino pereant,
ut lumen à sole: & omnes creature à Deo: alia vero
ita pendunt ut ablata causa statim diminui incipiunt
non vero prorsus pereant usque ad aliquod tempus:
alia denique sunt, quæ nec etiam statim diminui in-
cipiunt, sed post transactum aliquod tempus absen-
tia causa, & carentia influxus eiusdem. Et in hoc
tertio genere constituant habitus respectu actuum.
Quod si instes, quia si per breve tempus potest habi-
tus conseruari sive vila causitate actus, iam habet
pro illo tempore sufficientem causam conseruandam
sine actu, & consequenter per illam poterit quolibet
tempore conseruari, licet actus cesset: quia diuturni-
tas temporis nihil ad hoc referat, eo quod alia causa
posita toto illo tempore duraret: nil aliud respondent,
nisi hanc esse talium rerum naturam, ut perant illo
modo conseruari.

Verumtamen Diuus Thomas loco citato, quem
eius discipuli, & omnes sere alii Theologi in tertio,
distinctione 23. & Henric. quodlib. quint. quæstione
decima octava sequuntur, docet, cessationem ab actu
non esse causam per se corruptionis habitus, sed solu-
per accidentem, id est esse occasionem, ut alia causa in-
surgant, seu alii actus exerceantur, quibus vel cor-
rumptur habitus, vel omnino obruantur. Ratio
prioris partis Philosophica & propria iam tacta est.
quia ex natura habet usus constat esse qualitatem per-
manentem absque actuali influxu, & efficientia a-
ctus. Vnde sit solum dependere in conseruari ab in-
fluxu primæ cause, quia non est alia causa proxima à
qua pendeat, ablatu actu influxus autem primæ cau-
se de se est perpetuus, nisi noua causa secunda inter-
veniat, quæ postuler ablationem talis influxus. In
præsenti autem sola cessatio ab actu, eo quod diuturni-
or sit, non est noua causa per se loquendo. Dice-
re autem, huiusmodi res natura sua postulare con-
seruari tanto tempore sine actu, & non diuturniori,
est gratia dictum: tum quia, si sit sermo de tempore
extrinseco, concomitans illius accidentaria est: si
vero de duratione intrinseca, cum illa sit perma-
nens semper est eadem: tum etiam quia, nullum est
signum, aut effectus, ex quo talis conditio, aut natura
harum rerum colligi posset: ut ex probatione posse-
rioris partis sententia Diuini Thomæ constabit: tum
denique, quia omnis res, quantum est ex se, postulat
perpetuo conseruari, nisi occurrat alia, quæ postuler
destructionem eius, aut nisi causa proxima per se ne-
cessaria ad conseruationem, auferatur.

Opposita
sententia
probatur.

V. Neque inuenitur in natura exemplum alicuius
rei, quæ alteri postuler conseruari. Solum quod su-
pra tractauimus de impetu impresto, & modo cor-
ruptionis eius, potest hic nonnullam ingerere diffi-
culturam. Sed præterquam quod est valde incertum,
an impetus sit specialis qualitas, in illo est singularis
ratio, quia non est qualitas natura sua permanens in
eodem statu, sed semper est aut in continuo augme-
to, aut diminutione. Vnde solum est instrumentaria
virtus veluti fluens actualiter: & præterea non cor-
rumptur sine aliqua resistencia aut motione contra-
rie virtutis. At vero habitus est qualitas permanens
natura sua, ut experientia docet, nam integer manet,
& in statu quieto (ut sic dicam) etiam postquam actus
cessauit. Vnde etiam est optimum illud argumentum,
quia si sola cessatio ab actu per se sufficeret ad
corruptionem, per se etiam sufficeret ad remissio-
nem ergo quam primum suspenderetur actus, inci-
peret habitus diminui & ceteris paribus uniformiter
& continuo diminueretur, quod est contra experien-
tiæ. Quod vero dicitur, remissionem non inci-
pere, nisi post certam moram, nulla noua adhibita
causa præter cessationem, est omnino voluntarium,
& præter omnem philosophicam rationem.

Qq

Et

VIII. Et præterea inquiram post illam moram, an remissio continuè fiat vel etiam per discretas morulas: nam illud prius etiam videtur esse contra experientiam: hoc autem posterius multo magis voluntarium est. Imo, si post aliquod tempus cessationis actus incipit habitus diminui, nulla est ratio cur successivè minuatur, & non statim totus pereat, cum causa eius, qua dicitur necessaria ad conseruationem, omnino ab sit. Tandem confirmo, quia si actus est per se necessarius ad conseruationem, vel intelligitur de aetate æquali, vel etiam de intensiori. Si hoc posterius dicatur, sequitur non posse habitum conseruari, nisi etiam interdum augetur, quod est aperte fallsum, & contra experientiam. Neque etiam dici potest illud prius, quia actus æqualis nullam actionem velefficiat habet in habitum æqualem: ergo per se nihil confert ad conseruationem eius: ergo neque è converso carentia eius potest per se minuere aut corrumpere habitum.

IX. Altera pars huius sententiae D. Thomæ posita est propter experientias adductas, quibus manifeste constat, per non vsum amitti promptitudinem quam habitus confert: cum ergo id per se non fiat, necesse est ut saltum per accidens sequatur. Quomodo dixit etiam Aristoteles libri de longitudine & breuitate, capit. 2. scientiam corrumpi per obliuionem, quod non potest intelligi per se, sed per accidens: quia dum homo propter non vsum obliuiscitur modi demonstrativi, interdum inedit in errorem, qui scientiam expellit. De quo videri potest C. C. I. part. quæstio- ne 79. articulos. Est igitur hæc Diuini Thomæ sententia magis philosophica, & rationi consentanea. Solum oportet circa hanc partem amplius explicare, quomodo hæc causalitas per accidens sufficiat ad experientias saluandas: nam id quod per accidens tantum fit, nec semper nec frequentius evenit: promptitudinem autem habitus diminui & amitti per non vsum, tam est regulare ut per se sequi videatur. Deinde, quia si hoc sequitur per accidens, ideo est, quia per cessationem actus occasio præbetur positiuius causis contrariis, ut possint intervenire, & corruptionem efficeret: ergo vbi tales causæ non sunt, vel non interveniunt, nuncquam sentitur diminutio propter solam cessationem: ergo nunquam obliuioni tradetur scientia propter cessationem actus, si ea occasione homo non incidat in contrarium errorem, & idem erit de arte, quod tamen videtur esse contra experientiam.

X. Respondent aliqui: Cum potentia nostra non cessent omnino ab operando, si prorsus cesseret aliqua eorum ab ysu alieius habitus, ex natura rei necessario sequi, ut in aliis actibus exerceatur. Illi autem actus duplè comparari possunt ad habitum carentem actu, primo directa oppositione & repugnancia, & hoc neque semper, neq; per se necessarium est, ut argumentum probat. Secundo, ut sint tales actus omnino desperati, & hi etiam censentur sufficere ad corruptionem habitus, eo quod multitudine & varietate sua obruant illum. Nam potentia est finita capacitas, & ideo non potest ad disparatos actus simul prompte intendere, unde per minimum vsum circa actus omnino disparatos amittit, & facilitas, atque adeo habitus, circa actus quorum vsum cessavit. Qui modus dicunt videtur habere fundamentum in Aristotele loco supra citato dicente, scientiam obliuionem amitti, nam hæc obliuio non videtur prouenire nisi ex multitudine dissimilium actuum vel cogitationum. Veruntamen dicta ratio sumpta ex limitatione potentia, parui momenti est, quia etsi potentia non posse simul intendere ad plures actus perfecte & prompte, simul tamen potest habere habitus intensissimos ad plures actus quantumvis disparatos, quomodo repugnantes non sint. Quia potentia non concurrit actiue ad habitum conseruationem: ergo, quantumvis sit limitata in agendo, poterit ha-

bere simul habitus disparatos quia in recipiendo tum quasi infinita, dummodo inter ipsas formas non sit repugnancia. Ergo per actus tantum diuersæ rationes, si non sint repugnantes, non potest alter habitus minui: quia illi tantum possunt gignere alios habitus, dissimiles quidem, tamen compatibilis cum altero habitu. Et cōfirmo exemplo simili de speciebus intelligibilibus, quæ potest similes esse in quacunque multitudine, licet actus earum non possint esse similes, & ideo una species intellectus gibilis non corruptitur per acquisitionem aliarum quantumvis dissimilium, seu disparatarum: ergo similiter, &c.

Dico igitur, habitum in se a proprio non diminui ob cessationem actuum: nisi ea occasione exerceantur actus aliquo modo repugnantes habitus. Quod satis indicavit D. Thomas citato loco dicens, ex cessatione actus oriri varias imaginaciones, quæ interdum disponunt ad contrarium, & ita diminui vel corrupti habitum: ergo nisi intercedat aliqua contrarietas vel repugnancia, non satis est multitudine aliorum actuum. Et ratio facta hoc satis probat. Quo circa ad experientiam de diminutione habitus per non vsum dicendum est, interdum fieri propriam diminutionem in ipso habitu, aliquando vero solum superadditi impedimentum, ratione cuius etiam si ipse habitus in se integer maneat, non tamen æquali facilitate operatur. Et ideo in superioribus sub distinctione locutus sum, dicens, per non vsum & per alios actus qui ea occasione exerceantur, vel minui habitum, vel obruui, quia per superuenientes habitus, aut memorias, seu imaginaciones impeditur, ne rata facilitate operetur. Primum ergo, id est, diminutio habitus nunquam contingit nisi per actus aliquo modo contrarios & repugnantes, sive repugnent directe per propriam contrarietatem, secundum specificas rationes, ut in temperantia temperantia oppositior: sive per quamcumque repugniantem seu incompossibilitatem formarum, ex quouis capite prouenient. XII.

Secundum vero, id est, impedimentum habitus: in diminutione, fieri potest per actus disparatos, & impedit omnino dissimiles, præsternit si nimis multiplicata centur. Potest autem huiusmodi impedimentum esse, vel ex parte corporis, quia est instrumentum quo habitus exercet suas actiones, & sepe male disponitur per disparatas actiones, ut aperie constat in operibus artium, & in aliquibus actibus virtutibus moralium, qui ex corporis dispositione non parum pendent. Aliquando vero est hoc impedimentum ex parte memorie, vel imaginacionis: quia eam in quibus homo exerceatur, magis adhaerent memorie & facilis imaginacioni occurunt. Et hoc impedimentum generale est, tam quoad vsum habitum appetitus, quam in vsum artium, vel scientiarum: omnia enim haec multum pendent ex memoria: memoria enim ex v. Quia licet species intelligibilis semel acquisita non amittantur, ut statim dicam, obruuntur tamen, & quasi sponiuntur, per multitudinem & maiorem aequalitatem superuenientium specierum. Præterquod phantasmatum necessaria ad vsum memorie, amitti possunt ex corporis dispositione, ut statim videbimus: Denique, hoc impedimentum aliquando prouenire potest ex parte affectus, præseruit in moralibus virtutibus, ut si quis omittens vsum virtutis iustitiae, verbi gratia, exerceatur in lucro pecuniarum & amore earum etiam non amittat virtutem iustitiae, nec directe minuat illum, difficultus exercebit actus illius, & ita licet indirecte, paulatim disponetur ad amissionem vel diminutionem eius. Atque ita factis constat, quomodo per non vsum habitus per accidens minuantur, vel impediatur, & quo modo

hoc frequentius accidat quia non potest homo ita cessare à quibusdam actibus, quin in aliis exerceatur.

Amitiaturne habitus ex defectu causa materialis.

Secunda difficultas circa hunc modum corrupti-
onis habitus per solam absentiam vel defectum
causae conservantis oritur ex causa materiali: nam li-
cer habitus non habeat causam efficientem à qua
pendeat in conservari, habet tamen materialem, à qua
in conservari pendet, & ex defectu eius corrupti-
pi potest: sic enim amittuntur habitus, qui sunt in
corpo, amissio vel mutatio corpore. Respondeatur
in primis hanc mutationem ex parte subiecti nun-
quam fieri sine aliqua causa positiva mutante dis-
positionem subiecti, & ideo hunc modum corruptio-
nis comprehensum à nobis esse sub posteriori mem-
bro superiori posito. Deinde, ut hic corruptionis
modus magis explicetur, distinguere oportet inter
habitus materiales, qui reperiuntur in corpore, &
habitus spirituales, qui sunt in intellectu & volun-
tate. Sub priori membro comprehendendo non tan-
tum corporales habitus improprie dictos, ut sunt
sanitas vel pulchritudo: hos enim à praesenti dispu-
tatione iam exclusimus (quoniam de illis manife-
stum sit pendere ex subiecto corruptibili & per trans-
mutationem eius diminui posse vel corrupti) sed pre-
cipue comprehendimus habitus proprie dictos ex-
istentes in potentia animę materialibus, & corpo-
reis, ut sunt appetitus sensitivus, & phantasia seu cogi-
tativa, in qua considerare possumus & habitus qui
se tenent ex parte potentia, & late loquendo, dici
possunt iudicatiui, & phantasmata vel species sensi-
biles, que in memoria sensitiva per modum habitus
conservantur. Omnis ergo habitus hi sunt in subie-
cto simpliciter corruptibili, & ideo corrupti pos-
sunt ad corruptionem eius. Quod maxime verum
est & evidenter constat, quando subiectum ipsum
omnino corruptitur & perit, ut contingit in morte
hominis: tunc enim, cum potentia ipsa sensitiva de-
finant esse, habitus etiam in eis existentes corrupti
necesse est.

Quamdiu vero haec potentia non corruptuntur,
non videntur ex parte eorum corrupti habitus, ta-
men, quia haec potentia habent organa corpora, quae
certam dispositionem & temperamentum prima-
rum qualitatum requirunt, possunt in illis alterari,
& plurimum immutari, & ex hac parte possunt ad
mutationem subiecti amitti, vel diminui aliqui ha-
bitus harum potentiarum. Quod praecepit verum
apparet de habitibus apprehensionis, seu phantasma-
tibus, aut speciebus sensibilibus, de quibus vel ipsa
experiencia satis constat, multum pendere ex dis-
positione organi: nam humiditas vel siccitas cerebri
confert ad conservationem harum specierum, & af-
fectiones prouenientes ex diversis humoribus, san-
guine, verbi gratia, aut melancholico, multum con-
seruant ad concipiendam vel formandam diversa phan-
tasmata. Arguta non est dubium, quin ex parte phan-
tasmatum fiat mutatio in his habitibus ob alteratio-
nem subiecti seu organa.

De propriis tamen habitibus, qui se tenent ex par-
te potentiarum, & per actus immanentes earum ac-
quiruntur, ut sunt, verbi gratia, virtutes vel virtus ap-
petitus sensitivus: de his (inquam) magis dubia res est.
An per solam mutationem organi immutentur. Et
videtur sane probabilius non immutari in se, etiam si
quod ystum actuum impedit aliquis modo possint.
Quia non est verisimile, amitti proprios habitus vi-
tiorum ac virtutum moralium, etiam prout sunt in
appetitu sensitivo, per solam naturalem alteratio-
nem corporis sine illis actibus contrariis. Item, quia
sicut potentia ipsa in sua entitate non mutantur pro-
pter organi alterationem, nisi tanta sit ut omnino
corrumptant, ita verisimile est, habitus, qui se te-
nent ex parte potentia, imitari quoad hoc condicione-

nem eius, præfertim cum fiant per proprios actus im-
manentes, qui sunt superioris rationis. Est itaque pro-
babilis haec pars, quamvis incerta.

De habitibus vero intellectus & voluntatis gene-
raliter dicendum est, nunquam corrupti, vel in se
minui ex defectu subiecti, ut recte docuit L. Thom-
as 1.2. quæst. 53. artic. 1. & secundo. Et ratio est, quia
habent subiectum incorruptibile, & in eo non re-
quirunt peculiarem dispositionem, per cuius altera-
tionem seu amissionem ipsi amitti possint. Non de-
sunt tamen, qui in hoc differentiam aliquam con-
tinuant inter species intelligibiles, & proprios habi-
tus intellectus. Nam de speciebus intelligibilibus
absolute & sine limitatione veram esse censent af-
fitionem positam: de habitu tamen scientia, ver-
bi gratia, vel opinionis aiunt, amitti posse per acci-
dens ob mutationem subiecti secundarii, nempe orga-
ni corporei: nam licet talis habitus non sit pro-
prie in illo ut in subiecto, pendet tamen ab illo quo-
ad ystum, & ideo videtur etiam pendere in esse suo.

*Notitia de se
subiecta
sua deformatio-
nem.*

Quam sententiam aliqui tribuunt D. Thomæ, eamq[ue]
indicant Almainus, & alii Nominales. Mihi autem
falsa esse videtur. Primo quidem, quia nulla est dif-
ferentia ratio, cum etiam species intelligibiles penda-
nt in ystis à phantasmate, & organo corporeo, quam-
diu anima est in corpore: nam sine phantasmatis nullus omnino ystus posset esse talium specierum. Et
nihilominus non pendas in esse suo à phantasmatis, nam etiam in morte omnia phantasmata corrumpantur, manent species in intellectu: idem autem est de habitu scientia, vel opinionis, per se loquendo, seu quantum est ex parte subiecti, ut est res certa & con-
fians ex doctrina de anima. Deinde, illa dependentia in ystis tantum est secundum quandam cōcomitantiam aut tanquam ab instrumento inferiori & posteriori, & ideo non potest inde colligi dependencia in esse: alioqui etiā de ipsa anima simili dependentia colligi posset. Relinquit ergo, proprios habitus spirituales nun-
quam corrupti hoc modo ex parte subiecti: quia dis-
positio corporis nullo modo est causa conservans proprios habitus existentes in spiritualibus potentias animæ. Quando ergo D. Tho. significat hos habitus pendere ex dispositione organi corporei, intelligendus est, primo quidem ac per se quantum ad ystum: secundario autem & per accidens quantum ad esse, quatenus operatio vel dispositio phantasmæ potest es-
se occasio, ut in superiori parte animæ fiant actus cor-
rumpentes tales habitus. Ad eum modum quo dice-
bamus scientiam posse obliuione amitti.

Corrumptantur ne habitus immediate ab actibus, vel
a contrariis habitibus.

Superest dicendum de alio modo corruptionis per
actionem positivam, quæ à D. Thoma & aliis
vocatur corruptio per se, non quia huiusmodi actio
per se tendat ad talera corruptionem, sed ut distin-
guant illam à corruptione qua sit ad destructionem
subiecti, quæ solet vocari corruptio per accidens,
quia supponit aliam corruptionem cum qua conco-
mitanter sit: hic vero non supponit alia corruptio
sed solum positivam actio & terminus. De hac ergo
corruptione certum est fieri per actus contrarios,
seu pertinentes ad contrarium habitum. Difficultas
vero est, an talis corruptio immediate fiat per ipsos
actus, vel solum mediante oppositio habitu, quem in-
troducunt. Et ratio dubitandi est, quia si actus per se dubitandi
ipsum immediate expellit habitum contrarium: ergo non expellit effectus, sed formaliter: ostendimus
enim supra disp. 18. non posse unam formam effectu
expellere aliam per se ipsam immediate, quia om-
nis efficiētia positiva terminari debet ad aliquam
formam, vel effectum positivum, ex quo sequatur
corruptio alterius: nulla autem forma potest effi-
cere ipsam, & ideo si effectus corruptit aliam, non
potest

Tom. II. Metaphys.

potest immediate per se ipsam illam expellere. Igitur in praesenti, quia actus non producit effectiue se ipsum, non potest effectiue expellere habitum per se & immediate, sed solum formaliter: effectiue autem expellit ipsa potentia, vel quicquid est principium effectuum ipsius actus. Consequens autem est falsum, quia forma solum expellit formaliter aliam sibi contrariam & repugnantem: actus vero non est formaliter contrarius habitui: sunt enim diuersorum generum & rationum, nam comparantur virtus primus & secundus, & quasi potentia & actus. Vnde, sicut non repugnat esse in potentia ad unum actum, vel motum, & agere seu recipere contrarium, ita non repugnat habere habitum: & operari actum contrarii habitus: hanc igitur duo non includunt formaliter repugnantiam, neque actus formaliter ac per se ipsum expellit habitum.

XVIII. In contrarium vero est, quia si actus solum expellit habitum efficiendo, & introducendo in potentia contrarium habitum, sequitur habitum semel acquisitus nunquam deripi, donec contrarius habitus in gradu intensio ac perfecto acquiratur. Consequens est falsum: ergo. Sequela declaratur & probatur, nam in aliis contrariis habetibus latitudinem graduum, & formaliter se expellentibus, ita continet, ut non possit remissus gradus vniuersitatem contrarii expelli per contraria formam, nisi in gradu intensio, ut frigus, ut unum non expellitur, nisi per calorem, ut osto, neque incipit remitti, nisi quando calor incipit excedere gradum ut septem. Et ratio est, quia subiectum est capax totius latitudinis talium formarum, & ideo donec latitudo illa incipiat excedi, non incipit unum contrarium aliud expellere, ut dicemus latitudo disp. seq. Hac autem ratio eodem modo procedit de habitibus contrariis, nam potentia est capax tantæ latitudinis graduum habitus: ergo si habitus non expellitur formaliter, nisi ab habitu contrario, nunquam expelletur habitus remissus, nisi ab habitu excedente in intentione, cum proportione. Et consequenter habitus acquisitus per actus remissos nunquam poterit amitti, nisi per actus intensiores, quia habitus contrarius intensior non potest acquiri, nisi per actus intensiores. Consequens autem est falsum, tum quia videtur esse contra experientiam, nam habitus acquisitus per actus remissos per contrarios actus etiam remissos & aequaliter amitti solet tum etiam, quia inde sequitur, per actus contrarios & remissos acquiri habitus contrarios simul permanentes in potentia in esse remisso, quia unus non expellit alium, donec excedat in latitudine intensioris: hoc autem etiam videtur falsum, quia error & scientia, virtusque & vitium in nullo gradu possunt esse simul.

XIX. Propter has rationes diuersæ sunt sententiae circa hanc corruptionem habituum, nam Gabrielis in 3. d. 23. questione 1. artic. 3. dub. 6. dicit actum solum corrumpere habitum mediante proprio habitu, quem inducit: at vero Gregorius in 1. d. 17. quæst. 3. a. 2. ad 10. tenet habitum immediate corrumpti vel remitti ab actibus oppositis. Quam sententiam aliqui moderni defendunt afferentes nihilominus actus ipsos per se & immediate effectiue expellere habitum. In quo non recte neque consequenter loquuntur: quia vel sentiunt actus immanentes esse puras actiones absq; intrinsecis terminis, vel esse veras qualitates quæ per proprias actiones sunt. Prorū modo impossibile est talem actionem effectiue expellere habitum per se ipsam immediate: quia potissima efficiencia, ut dicebam, necessario tendit immediate ad positum terminum: actio autem immanens iuxta illam sententiam nullum habet positum terminum, ergo si nullum etiam inducit habitum, non relinquatur aliqua efficiencia per quam possit habitum expellere. Si vero actio immanens ut actio, habet intrinsecum terminum, qui est qualitas, idem argumen-

tum fieri de ipso actu immanente, prout est talis qualitas, quod scilicet non possit per se ipsum efficiere immediate remissionem vel corruptionem habitus, quia non haber alium positum terminum illius efficiendi. At vero de ipsa actione ut sic, ita dici potest iuxta hanc sententiam effectiue expellere contrarium habitum, sicut dici potest effectiue introducere suum intrinsecum terminum, qui est ipse actus immanens in esse qualitatis, quod satis improprie diceretur, quia actio non est proprie causa efficiens sui termini, sed causalitas ipsa, sed in modo loquendis non est immoremur.

Consequenter vero dicendum esset in illa sententia, actum ipsum immanente formaliter tantum expellere oppositum habitum tanquam formam contrariam illi incompositibilem, quia non relinquitur actus modus expulsiōis vel corruptionis. Atq; hoc etiam sentit Gregorius, qui tamen non consequenter loquitur: nam ipse in citato loco contendit contraria non posse esse simul in eodem subiecto etiam in gradibus remissis, & tamen ibidem ait: actum posse esse simul cum habitu opposito: uno ait, tam remissum esse posse actum, ut non diminuat oppositum habitum: ergo vel non est vniuersaliter vera ius sententia de formis contrariis, vel necesse est ut faciatur, actum & habitum non esse formas contrarias. Quod sane absolute probabilis videtur, loquendo de formaliter contrarietate. Virtualiter enim dici possunt oppositi, quia unus habet virtutem repugnantem alteri: formaliter tamen non videtur habere immediate tam oppositionem, ut ostendere videntur rationes dubitandi propositæ, quia habent modum sufficientem subiectum valde diuersum.

Resolutio, actum expellere habitum medio contrario habitu.

Quapropter sententia Gabrielis recte intellecta, mihi probabilius videtur. Distinguere enim oportet exclusionem formalem & effectuam. In genere ergo efficiens dicendum est actum immediate expellere contrarium habitum, non sicut sic proxima forma, quia formaliter expellitur, sed quia est proximum principium efficiens talis corruptionis, & hoc modo dixit Arist. 2. Ethic. c. 3. habitum per actus corrumpti. Vnde, sistendo in hoc genere corrupti effectiue, habitus non potest dici expellere contrarium habitum immediate, ut a fortiori probant argumenta facta. At vero loquendo de formaliter expulsiōe sic habitus vere dicitur immediate expellere contrarium habitum: quia est forma immediate incompositibilis illi. Atque ita respectu illius, & murando (ut sic dicam) genus cansalitatis, dici potest actus, mediate expellere habitum, scilicet mediante habitu opposito, quem introducit.

Potest vero ulterius aliquis addere, actum etiam per se ipsum expellere contrarium habitum non formaliter, neque effectiue, sed dispositiue. Quo modo multi sentent, per actum scientiæ immediate expelli habitum opinionis, non solum circa oppositam conclusionem, sed etiam circa eandem, quia per talum actum redditur potentia indisposita ad vim talis habitus. Idem ergo a fortiori dicendum erit de actu vitiis respectu oppositæ virtutis, & sic de aliis. Sed hoc etiam mihi non probatur. Quia licet actus quantum disponit ad generationem vel augmentum vniuersitatis habitus, consequenter disponit ad corruptionem oppositum, tamen nisi re ipsa introducat oppositum habitum in gradu incompositibili, per se & immediate non est dispositio incompositibilis habitu. Nam & cet ita disponit potentiam, ut flante illo actu non possit per alium habitum operari, tamen neque absolute reddit illam ineptam ad retinendum talem habitum, neque ad operandum postea per illum cellan-

Gregorii op. polita sententia.

cessando à priori actu. Nulla ergo ratio reddi potest talis expulsionis dispositiua per se & immediate. Quod ideo addo, quia per accidens & remote potest actus disponere ad remissionem vel corruptionem habitus, quatenus disponit ad repugnante habitu vel etiam quatenus occasionem præbet faciendi alios actus repugnantes tali habitui, vel perfectionem eius. Quo modo actus remissus dicitur disponere ad remissionem proprii habitus, non per se & directe, nam hoc modo potius conservat proprium habitum, quantum in ipso est, sed per accidens quatenus non omnino impedit quin actus contrarii aliquando exercantur, ut in superioribus tactum est, & latius tractat Caet. 2.1. q. 24. a. 6.

XIII.

XIV.

XV.

XVI.

XVII.

XVIII.

XIX.

XX.

XXI.

SECTIO XIII.

Quot sint genera & species habituum, & præsentim de distinctione habitus in practicum & speculativum.

Non est in animo exakte prosequi ac disputare ea omnia, quæ sub hoc titulo comprehenduntur: esset enim resere infinita, ad quam tractandum oportet multa ex naturali & moral philosophia, imo etiam ex Dialetica, & Theologia in hunc locum adducere, præter omnem rationem ac methodum: solum ergo intendimus generalem quandam notitiam omnium habituum tribuere, magis terminos quam res ipsas explicando, & generalia quædam principia, quibus in particularibus scientis videntur est. Quia vero Arist. in libr. 1. & 6. Metap. & cum eo tere omnes scriptores huius doctrinæ, de habitu practico & speculativo ex professo disputant, ideo in ultima parte huius sectionis in his membris explicandis ait quantum immorabor.

Triplex distinctio habituum, numerica specifica, generica.

Est autem in primis supponendum dati in habitibus diversitatem numericam, specificam, & genericam. De distinctione numerica nihil hic addere oportet, quia in hoc nihil est habitibus peculiare: de distinctione autem specifica ea quæ in præsenti possunt in generali dicit, acta sunt in sectio. II. Distinctio vero generica in præsenti appellatur, non in eo rigore, in quo solum dicuntur differre generes, quæ sunt diversorum praedicatorum: nam hoc sensu omnes habitus sunt eiusdem generis, imo & unius speciei subalterne contentæ sub genere qualitatis, quam speciem in hac disputatione declaramus. Dicuntur ergo illi habitus differre generes, qui differunt quibusdam differentiis valde communibus, & generalibus, constituentibus diversas series & qualitatis habitum. Et haec generales divisiones præsentim sunt à nobis hoc loco explicanda.

In quo est viterius considerandum ex D. Thoma 1.2. quæst. 54. varia esse principia, per quæ possunt hab. Tom. II. Metaphys.

bitus distinguui. Potest enim habitus considerari, vel secundum se vel secundum suas causas, & ita potest etiam à nobis distinguui: quia tamen nos non cognoscimus habitus in se ipsis, ideo nos potissimum distinguimus ex causis: sub quibus comprehendimus etiam effectus, quia habitus præter suum effectum formalem non habet alios effectus præter suos actus, per quos etiam habitus distinguimus, non tamen ut per effectus, sed ut per causam finalem propter quam est habitus.

Denique aduertendum est has divisiones habitum non posse ita coordinari ut una sub altera propriæ contingatur, ita ut una sit subdivisio alterius, sed quæ plures divisiones sunt adæquatæ: & se se mutuo dividentes, quia principia vnde sumuntur, valde generalia sunt, ut ex sequentibus constabit.

Prima divisione habitus in acquisitum, & in fusum.

PRIMO ergo dividitur habitus in infusum & acquisitum, quæ divisione formaliter considerata sumitur ex diversis causis efficientibus: tamen si per se intelligatur, indicat diversitatem esse essentialem in ipsis habitibus. Est enim habitus acquisitus, qui per proprios actus hominis operantur, efficitur. Quod si nomen habitus extendatur ad species intelligibles, vel sensibiles, acquisitus habitus generaliter dicetur omnibus illis qui per efficientiam alii cuius proximæ & particularis causa creata obtineri potest. Infusus autem habitus dicitur qui per influxum solius Dei obtinetur. Quia vero potest Deus se solo efficiere omnem formam quæ per causas secundas fieri potest, ideo omnis habitus acquisitus potest à solo Deo infundi, atque ita esse infusus. Quapropter si nomen habitus infusi in ea amplitudine sumatur, vel diviso non erit conueniens, quia non datur per differentias omnino oppositas, vel saltem non erit essentialis, solumque indicabit diversos modos productionis habitus, qui possunt esse accidentales illi.

Quare addendum est, duobus modis posse habitum infundi à Deo, uno modo, quia ex natura sua non est aliter producibilis, nec per actus, nec per aliam causam creatam. Alio modo ex sola voluntate & potestate Dei ita distinguunt Theologi duplum habitum infusum: priorem vocat infusum per se, quia per se & natura sua postulat ita, & non aliter fieri. Posteriorum autem vocat infusum per accidens, non quia quando infunditur à Deo, non per se propriæ fiat per infusionem, tanquam per actionem per se extinuam ad illum, sed quia talis habitus per se non postulat illum modum productionis, acciditque illi ex voluntate & potentiæ extrinsecæ causæ ut ita fiat. Igitur divisione data intelligenda est de habitu per se infuso. Et hoc modo licet deus per ordinem ad causam efficientem, seu per diversos modos productionis, indicat tamen essentialem diversitatem talium habituum. Nam formæ, quæ natura sua postulant tam diversum productionis modum, & causas diversorum ordinum, diversa habent naturas & essentias, ratione quarum tantam diversitatem in causis & productionibus requirunt.

Sitne aliquis habitus cum natura toni genitus.

Solum potest in illa divisione desiderari tertium membrum de habitibus naturalibus, id est à natura ipsa dati, qui præterea neque acquisiti sunt, cum non efficiantur per actus, neque etiam sunt propriæ infusi, cum comitentur ipsam naturam. Verutamen, loquuntur, ut loquuntur, de habitibus humanis, non existimamus hoc membrum esse necessarium: nullum enim creditur in homine esse habitum proprium à natura ipsa datum. Loquor autem de habitu pro-

*Varia p. 112
ut ipsa ha
bitus di
stinguuntur.*

IV.

V.

*Dupliciter
habitus fo
los à Deo
infundi.*

VII.

tu proprio, nam sanitas, vel pulchritudo, & similes
dispositiones, quæ habitus interdum dicuntur, pos-
sunt esse conaturales: eas vero nos supra exclusimus
à proprio genere habitus, & consequenter à tota tra-
ditione de habitibus. Nam hi proprie solum sunt
habitus operarii, qui superadditur potentis, ut in
virtute agendi eas perficiant, & hoc modo nullus est
habitus in homine à natura ipsa datus. Quia omnis
naturalis propensio & inclinatio potentis ad actum,
est per ipsammet naturam & entitatem potentis: &
non per habitum distinctum, & illi à natura inditum.
Est enim superfua illa distinctio, & additio, neque
potest esse in natura aliquod eius indicium, quod in
superioribus etiam tacitum est, & supra etiam dispu-
tatione prima, ybi non nihil de habitu principiorum
diximus.

VIII.
*De angelis
eadem que-
sio regula-
m.*
At vero, si ser monem extendamus ad habitus an-
gelicos, iuuenientur in illis quidam habitus connatu-
rales, nam à principio habent omnium rerum natu-
ralium scientias, & species innatas. Vnde si velimus
hos habitus in illa diuisione comprehendere, sub ha-
bitibus infusis merito numerabitur: quia, vtve ior-
habet opinio, nō sunt ab aliqua causa erata, nec pro-
prie manant a natura angelorum, sed infunduntur
ab authore naturæ, scilicet iuxta capacitatem connatu-
ralem & perfectionem naturæ debitam. Et iuxta hoc
potent subdiuiningi habitus infusis in eum, qui est
commensuratus naturæ, & eum qui est supra ordinem
& debitum naturæ. Et prior vocari solet indutus seu
innatus, quia hæc voces significare videtur commen-
suratum, nem ad naturam, posterior vero per Antonio-
mam retinet nomen infusi. Si quis tamen adver-
sat ea quæ in principio huius disputationis diximus,
vbi species intelligibiles ab hac tractatione excludi-
mus, intelliget non esse necessariam moderationem
illam, vel subdiuisionem, quia in angelis nulli sunt
habitus connaturales, vel à natura induci præter spe-
cies intelligibiles, quas requirunt properi conjunc-
tionem obiectorum: in qua perfectione superant in-
tellectum humanum; quia à principio est tanquam
tabula rasa, in qua nihil est depictu. At vero ex parte
potentiarum multo minus indiget angelii habitibus
connaturalibus, quam homines. At vero acquisitos
habere possint, alterius est confederationis.

IX. habere possunt, ac secundum coniunctionem.

Itaque iuxta hanc interpretationem diuisio illa sufficiens est, & ad aquata: coinciditque cum illa, qua habitus diuidi potest in supernaturalem, & in naturalem, nam omnis infusus supernaturalis est: haec enim est causa ob quam per solam infusionem haberi potest, acquisitus vero est naturalis, non quatenus naturale dicitur, quod est cum natura congenitus, sed quod est naturali capacitatibus proportionatum, vel quod per naturales vires aut causas obtineri potest. Et de hoc posteriori membro praecepit intelliguntur, quæ hactenus de habitibus diximus: alterius autem membris consideratio altior est, & Theologorum propria.

Secunda diuisio habitus in eum, qui est potentia cognoscens, vel appetens.

x. Secundo diuidi potest habitus in intellectualem, & moralem seu voluntatis, vel generalis in cognoscituum & appetituum. Quæ diuisio sumpta est ex causa materiali proxima, seu proximo subiecto, habitu, quod est potentia cognoscitiva, vel appetitua, seu intellectus, aut voluntas. Vnde non est diuisio quia diuisio fit essentialis, tum quia potentiae ipsæ essentialiter differunt, tum etiam quia ibi implicite continetur distinctio formalium obiectorum, nam obiecta habituum sunt proportionata obiectis potentiarum, & sub eis formaliter contenta. Sicut ergo illæ potentiae habent obiecta formaliter duresca, ita etiam habitus carum. Vnde, licet secundum

moralem considerationem ducatur interdum una
virtus componi ex habitibus diuersarum potentia-
rum, tamen Metaphysice proprias rerum essentias
considerando, fieri non potest ut habitus diuersarum
potentiarum eiusdem sint essentiae, seu naturae. Est
itaque illa diuisio essentialis, & quasi generica in sen-
su superiori declarato, quia datur per differentias val-
de communes, & diuersas series habitum compre-
hendentes, & quia qua materia seu obiecto differunt
sunt dici generis differere. Est etiam illa diuisio ade-
quata, quia ut supra visum est, haec tantum potentiae
que proprios habent actus immanentes, sunt capaces
habitum proprii dictorum, huiusmodi autem poten-
tiae solum sunt aut cognoscitiva, aut appetitiva.
Quocirca haec diuisio adequata etiam est precedenti-
ta, ut utrumque membrorum illius per hanc diuidi
possit, & è conuerso, non enim solum acquisiti habi-
tus, sed etiam infusi, cognoscitivi esse possunt, & appeti-
tivi, & è conuerso, tam cognoscitivi quam appeti-
tivi habitus potest in naturali & supernaturalem
distingui. Quod certissimum est saltu de habitibus
intellectus & voluntatis: nam de habitibus appetitus
sensitivi aut cogitatiivi magis conuersi etiam pos-
sunt esse per se infusi, proprie supernaturales quoad
substantiamque disputatione ut dixi, proprie et The-
ologica, & fine propriis Theologiz principiis intelligi
non potest.

Sub hac vero diuīstione comprehenditur, & facile intelligitur alia. qua diuiditur habitus in intellectu, alem & moralem, nam iuxta diuersas significaciones illi: ut vocis morale, potest haec diuisio, vel eadem, ut esse cum precedente, vel cum ea conueniri, licet aliud, quantum differat. Morale enim, cum a more di-<sup>Divisio
hac in
alium</sup> etum sit, quatenus assignatur ut differentia habitus, significare potest aut illum habitum quod est proxime & per se illiscitum actus moralis, aut generalius, quemlibet habitum, qui est per se principium aut regula talis actus. Et priori quidem sensu idem est habitus moralis, quod habitus voluntatis, nam actus moralis propriis, ut formaliter est actus voluntatis, quia solus ille est formaliter liber: mores autem solum in actibus liberis consistunt. Habitus ergo eliciti per se actuum moralium, proprii sunt actus voluntatis, & per quandam participationem & subordinationem etiam habitus appetitus sensuorum, itano minantur. Habitus autem intellectuales generatione dicuntur omnes qui sunt in intellectu. At vero si habitus moralis dicatur etiam ille qui est proximaregula moralium actuum, sic etiam aliqui habitus intellectuales, solent morales appellari, ut prudentia dicitur virtus moralis. Et hoc sensu, licet diuisio haec sit adiquata precedente, non tamen est ita essentialis, nec datur per differentias ita oppositas cum una & eadem virtus possit intellectualis & moralis sub diuersis considerationibus, & respectibus appellari. Dicitur enim intellectualis ex subiecto, moralis vero ex obiecto seu materia circa quam versatur.

Illud etiam est in hac divisione animaduersio dignum, nec omnes habitus voluntaris, dicta generali consideratione, vere ac proprie dicantur morales, speciali tamen ratione distinguere Theologos in voluntate quosdam habitus seu virtutes morales a Theologis: non quia haec morales etiam non sunt, prout sunt in voluntate, sed quia habent excellentiam quandam, eo quod in Deum ipsum proxime & immediate tendunt. Vnde differentia illa Theologalis habitus seu virtutis, cum ex materia circa quam sumatur, non solum quibusdam moralibus habitibus, sed etiam intellectualibus communis est, quatenus etiam intellectus proxime & immediate in Deum ipsum tendere potest. Quare etiam illa differentia Theologalis habitus, non solum aliquibus habitibus inservit, sed etiam acquisitis conuenire potest. Quatenus naturaliter etiam potest Deus cognosci & amari: quamquam per Antonomiasam seu excellentiem

iam quandam soleat peculiariter illa differentia solis quibusdam virtutibus infusis acribui.

Tertia diuisio habitus inter virtutem & non virtutem.

XIII. Tertio principaliter diuiditur habitus in virtutem, & non virtutem. Virtus est habitus disponens potentiam ad perfectam operationem naturae illius consentaneam. Ita enim frequentius utitur Philosophi nomine virtutis: solet enim haec vox inter dum sumi pro quacunque facultate operandi, ut cum dicimus virtutem mouendi, calefaciendi, imo etiam extendi solet ad quacunque perfectionem rei significandam, in qua significacione videtur sumi ab Arist. 7. Physic. c. 3. cum ait, virtutem esse perfectio nem quandam, vnde pulchritudinem, sanitatem, & robur, virtutes corporis appellant, & in viuere sum optimam rei dispositionem, quae in statu perfecto illa constituit. Interdum vero nomen virtutis sumitur pro objecto seu effectu talis facultatis, quo modo virtus rei dici solet perfectissimum objectum, seu perfectissimus effectus quem potest attingere. Quo modo dixit Arist. 1. de Cœl. text. 116. virtutem esse ultimum potentia, vt exponit D. Tho. 1.2 q. 55. a. 1. ad 1. quoniam Arist. ibi non expresse utatur nomine virtutis, sed simpliciter dicat denominari potentiam ab eo quod est maximum in illa. Hinc ergo nomen virtutis impositum est ad significandam illam dispositionem potentiae, qua perfectior & prompta redditur ad actus bonos & rectos, ac sua natura consentaneos, eliciendos. Quia ratione ait Arist. 2. Ethicor. ca. 5. & 6. virtutem esse habitum, qui habentem facit se bene habere, & opus ipsum bene reddere. Vbi bonum, ut generalis sit definitio, non est accipendum pro bonitate moralis, sed absolute pro bonitate seu perfectione consentanea potentiae. Et sic etiam Aug. lib. 83. q. in 31. dicit, virtutem esse habitum bonum modo & ratione, natura consentaneum. Vnde cum habitus proprius dictus solum sit in potentia aliquo modo rationali, ut supra dixi, virtus etiam quae essentialiter habitus est, in sola huiusmodi potentia reperiri potest; primo quidem ac principaliter in intellectu, & voluntate, per quandam vero participationem in inferiori hominis parte quatenus aliquo modo rationem participat, & motionem eius subditur.

XIV. Quapropter omnes virtutes vel formaliter vel radaiciliter ad virtutes intellectus, vel voluntatis reducuntur. Consistit autem perfectio intellectus in attinenda veritate; perfectio autem voluntatis in attinenda honestate, & ideo virtus in communis & simpliciter appellatur habitus indefectibiliter attinens bonum simpliciter potentiam rationalis, subdivisus in virtutem intellectualem & affectuum seu voluntatis. Intellectualis illa est, qua ad veritatem cognoscendam infallibiliter inclinat. Affectiva vero seu appetitiva illa est, qua ad recte & honeste operandum defectu inclinat: de qua potissimum intelligitur descriptio Aug. lib. 2. de lib. arbit. cap. 18. & 19. Virtus est bona qualitas mentis, qua recte vivitur, & qua nemo male vivit. De qua particula ultima multa scribunt Theologi: nobis satis est, virtutem voluntatis talem esse habitum, qui non elicit actum nisi bonum, & honestum, ut talis est: an vero aliud posse taliter adiungi ex ira infice vel accidentaliter malitia, ad efficiendam habitus vel virtutis declarandam, nihil nunc referit.

XV. Habitus vero, qui non est virtus, solet aliquando virtutem appellari. Ita enim Aristoteles 7. Physic. capi. 3. hanc attinens diuisiōnem. *Habituū (inquit) alii virtutē, alii viciā sunt.* Nos autem libenter vni sumus nomine vniuersaliori per negationem explicato, quia *viciū* proprius significat habitum malum, & contrarium virtuti, & ex inclinatio ad actum contra rium perfectioni potentiae in qua est. Ut in intellectu dicentes *viciā* errores, & habitus inclinantes ad

falsum in voluntate vero *viciā* sunt habitus inclinantes ad turpes, & inhonestos mores. Si autem sumptum viciū nomen nō diuidit adequate habitū contra virtutem, quia dantur aliqui habitus qui licet nō attingant perfectionem virtutis, nō tamē viciā sunt. Huiusmodi est in intellectu opinio vera, quae licet virtus non sit, eo quod quantum est ex ratione sua, potest ad falsum inclinare, vt recte notavit D. Thom. 1.2. q. 55. a. 4. non est tamen simpliciter malus habitus quia nō inclinat ad malū talis potentiae, sed ad bonū, licet imperfecto modo. Idemque erit proportionatiter in voluntate, si in illa sunt aliqui habitus indifferentes ex obiecto, de quo alias. Propter hanc ergo causam cōtra virtutem distinguimus habitū qui nō est virtus, qui vterius diuidi potest in habitū viciū sumū seu malum, & habitum indifferente seu imperfectū in suo ordine, quāmus absolute malus nō sit.

Atque ex declaratione huius diuisiōnis constat, illam esse ad aquaciam præcedentibus, quanquam non eodem modo. Nam secunda & tertia diuisio ita comparantur, vt vniuersusque membrum possit per alia etiū membra diuidi: nam tam virtus intellectualis, quam appetitiva diuidi potest per virtutē & non virtutem, seu viciū, & ē conuerso virtus diuidi potest in intellectualem & appetitivam, & viciū similiter. At vero prima & tertia diuisio non ita se habent: nam licet habitus acquisitus diuidatur per virtutem & viciū, non tamen infusus. & ē conuerso, licet virtus diuidatur in infusam & acquisitam, non tamen viciū.

Non defunt tamen Theologi, præsertim Nominales, qui dicunt, non repugnare dari viciū infusum à Deo. Falluntur tamen non solum in habitu per se infuso, quod videtur manifestum, sed etiā in habitu per accidens infuso, quia repugnat diuinæ bonitati & veritati, vt per se Deus sit author malī, & ad malum vel falsum inclinet. Quia ratio probat optimè de viciō proprie sumptu, nam si datur habitus indifferens, nil repugnat illum infundi à Deo: ērit tamen ad summum infusus per accidens, nam inter habitus supernaturales quoad substantiam non existimo dari posse, aut in intellectu habitum opinium, aut in voluntate habitum indifferente, vt in Theologia latius demonstrandum est. Itaque diuisiones illæ ita se habent, vt sub uno membro vniuersus contineantur, & totum vnu membra alterius diuisiōnis & magna pars alterius membra, & ē conuerso, ita vt sub virtute comprehendatur habitus in infuso, & magna pars habitus acquisiti, & sic de aliis. Verum est, D. Aug. dict. lib. 2. de lib. arbit. ponere in definitione virtutis, quod sit qualitas: *Quam Deus in nobis similibus operatur, loquutus vero est de virtute magis Theologi, & Christiane, quam pure Philosophie.*

XVI. Vnde hic etiā occurrebat quæstio de hac diuisione habitus in virtutem & non virtutem, an sit in membra essentialiter diuisa. A multis enim existimat esse tantum subiecti in accidentia, eo quod idem habitus possit habere rationem virtutis in uno statu, & nō in alio, vt coniunctus cum charitate, vel cum perfecta prudentia, aut sciencie ab illis. Quod videtur sensisse Scotus quodlib. 18. artic. 1. & in 1. d. 17. quæstio. 2. vbi significat virtutem à viciō solum distinguere per quandam relationem. Sed potest esse quæsitione in viciū illius nominis: *virtus*: interdum enim significat non solum naturam habitus, sed etiā statum, & sic non solum dicit essentialiam, sed connotat, vel requirit aliqua accidentia, vt sufficientem intentionem & extentionem & connexionem cum aliis virtutibus. Interdum vero significat solam naturam habitus. Et hoc modo in præsenti sumitur, & ita non est dubium quin diuisio sit essentialis, vt patet facile ex dictis & latius tractat Caietanus 1.2. qu. 55. articulo 1. Illa vero duo membra vterius subdividuntur in varias virtutes & viciā, vt ex dictis in

Præcedente diuisione intelligi potest, & ex his etiam quæ t. acta uimus de distinctione habituum ex obiectis, in præcedente sectione, & in sequenti etiam diuisione aliqua attingemus, quatum præsens institutum permittit.

Quarta diuiso habitus in practicum & speculatum.

XIX.

Quarto principaliter diuiditur habitus in practicum & speculatum. Quæ diuiso in uno sensu potest etiam esse vniuersalitatem, & adiquata habitu in communi, in alio vero magis vritato & recepto dari solet de habitibus intellectus, & applicari potest tam ad habitus, qui non sunt virtutes, quam ad virtutes, nos autem exempli & claritatis gratia in virtutibus & scientiis id explicabimus, nam inde facile erit per eandem proportionem ad reliquos habitus eandem doctrinam applicare. Quoniam vero habitus practicus ex omnium sententia ille est, qui circa praxim per se & natura sua ac peculiari quodam modo versatur, idcirco ut intellectu diuiso, duo a nobis declaranda sunt. Primum, quid sit praxis & quotuplex: secundum, quomodo habitus versari debeat circa praxim ut sit practicus, & inde etiam constabit, quis sit habitus speculativus.

Quidnam praxis sit.

XX.

Praxis igitur sic definitur ab Scoto qu. 4. Prologi in principio, Praxis est actus alterius potentia ab intellectu naturaliter posterior intellectu natus elici conformitatem rectam ad hoc ut sit rectus. Etenim quod praxis actum seu actionem significat indubitatum est ex ipsa verbi Græci significatione: *πρᾶξις*, enim Græce actionem vel actum significat à *πρᾶξιν* quod est ago seufacio. Quamquam apud Aristotelem, ut infra notabo, soleat nomine praxis, strictius sumi pro actione, quam ipse à actione distinguit: tamen ex rigorosa vocis significatione & ex usu tum communi, tum etiam necessario ad diuisionem positam explicandam generalius sumitur nomine *praxis* ut significat operationem.

XXI.

Quod autem illa operatio quæ praxis dicitur, debeat esse actus alterius potentia ab intellectu, probat Scotus ex quodam communis dicto, quod intellectus extensio sit practicus: quod sumptum credatur ex Aristotele 3. de Anima cap. 10. text. 50. vbi distinguit intellectum practicum, à contemplatiuo ex fine, quia practicus (inquit) alius gratia ratiocinatur, & principium est agendi. Quod videtur actionem intelligendum de actione, quae sit extra ipsum intellectum: nam intra ipsum etiam intellectus speculativus est principiu agendi. Et fateri huic sententia D. Thom. 1.2. quæst. 57. art. 1. vbi ait, Practicum vel operatiuum, quod dividitur circa speculativum, sumitur ab opere exteriori, ad quod non habet ordinem habitus speculativus, sed solum ad alterius opus intellectus quod est speculari verum. Vbi etiam Diuinus Tho. cum de opere exteriori loquitur, non intelligit solas actiones transeuntes, sed omnes actus alterius potentia ab intellectu. Agit enim de opere interiori & exteriori cōparatione ipsius intellectus. Unde 2.2. q. 179. a.2. explicans diuisionem viri actus & cōtemplatiuum per ordinem ad intellectum actuum & contemplatiuum dicit, *actuum appellari ex eo quod ad exteriorum actionem ordinatur, vbi eodem modo sumetur actionem exteriorē, pro actione extra intellectum*.

XXII.

Hanc sententiam sequitur Scoto quæstione quarta proemiali Logicæ. Quam hac ratione confirmat: Omnis operatio intellectus est speculatio, sed praxis est operatio ab speculatione distincta: ergo. Sed hæc ratio non videtur efficax, quia non omnis actus intellectus videtur esse speculatio, alioqui omnis habitus intellectus esset speculativus, quia habitus specu-

latius est, cuius actus est speculatio. Ethoc maxime virget in opinione Thomistarum, qui ponunt actum imperii elicitorum ab intellectu, qui nullo modo est cognoscitius veritatis, sed impulsus ad opus: ille ergo non poterit dici speculatio. Sed de vi huius rationis plura inferius.

Eadem sententiam videtur probare Capr. quæst. 2. XIII. Prologi conclusione quarta, adiuncta quadam limitatione, quam fortale Scotus non negat. Primum enim recte probat actionem exteriorum, quæ dicitur praxis, non debere intelligi de sola actione transeunte, sed etiam de immanente, dummodo fit extra intellectum in voluntate, v.g. vel appetitu, nam prudenter est virtus practica, quæ versatur circa proxim & per se primo versatur circa affectiones voluntatis, quas dirigit seu imperat, & virtus ipsa docet D. Thom. 1.2. q. 47. a.2. & 5. Et q. 16. de malo 8. ait, cognitionem quæ estimatur aliquid esse eligendum vel appetendum esse practicam seu affectuum, sentiens ipsam electionem seu affectionem esse proxim. Hinc vero addit Capreolus etiā ipsum actum intellectus, quantum liber est saltem quoad exercitium, esse proxim, quia ut sic eadie sub electione voluntatis, & directio nem prudentia, ut notat etiam D. Thom. 2.2. quæst. 48. art. 2. ad 2. ergo si ipsa electione voluntatis est praxis, etiam omne opus quatenus sub talæ electionem cedit, erit praxis, quantumvis aliqui secundum se sit speculatio. Et confirmari hoc potest, nam sub hac consideratione ille actus non existimatur verus vel falsus, sed bonus vel malus. Unde sicut actus intellectus secundum se non est formaliter bonus, vel malus moraliter, sed quatenus extrinseco denominatur ab actu voluntatis bono, vel malo, ira non dicitur praxis secundum se & intrinseco, sed quasi per denominationem extrinsecam, sub qua ratione comparatur ad modum cuiusdam actus exterioris. Evidenter dixi verisimile esse. Scotum non fuisse negaturum hunc modum praxis in actibus intellectus. Unde idem Capr. eadem quæst. 2. ad 1. Gregorii ait, opus intellectus non esse proxim nisi mediante electione: & ad secundum infert, hanc non esse vere proxim, sed potius electionem illam, quæ immediate regulatur ratione practica.

Hinc tamen vterius argumentari possumus, ut etiam Scotus sibi obiicit, ut intellectus sit practicus, non oportere ut extendatur ad actum alterius potentia ab ipso intellectu, sed satis esse, si per unum actum suum excedatur ad regulandum alium alium ab ipso etiam elicimus: & consequenter, praxis non semper esse actum alterius potentia ab intellectu, sed esse posse actum ipsiusmet intellectus, quatenus per alium actum eiusdem intellectus dirigetur a regulatur. Probatur prior pars, quia si actus intellectus dirigens opus voluntatis, ut recte habat in suo ordine, practicus est, cur non etiam unus actus intellectus dirigens alium ut recte habat in suo genere? Quod enim unus sit actus intellectus, alius voluntatis, non est sufficiens ratio, sed potius petitur principium, nisi alia ratio adhibeatur. Et confirmatur, nam talis actus non est speculatiuum omnino, quia neque est propter se ipsum tantum, sed propter dirigendos alios actus intellectus: neque etiam est propter solam cognitionem veritatis, sed propter directionem aliorum potentiarum in operando. Hinc ergo probatur altera pars, nam aliquis actus in intellectus, ut directus & regulatus per alium actum eiusdem intellectus, est vere praxis: ergo non est de ratione praxis, quod sit actus alterius potentia ab intellectu. Antecedens patet, quia unus actus intellectus regulans, & dirigens alium, practice comparatur ad illum: ergo est cōuerso actus regulatus & directus comparatur ut praxis ad alium.

Propter hæc ergo multi censent, non esse de ratione praxis, ut sit actus alterius potentia ab intellectu, ut Greg. q. 5. Prologi a.1. & Aure. q. 3. Ocham etiam

XVI.

XVII.

XVIII.

XIX.

XX.

XVII. Nam q. 4. art. 1. & Gab. q. 10. dicunt aliquem actum intellectus esse primum: sed illi loquuntur eodem sensu quo Capr. scilicet quantum ad usum, & medio actu voluntatis actum intellectus posse primum appellari: & idem tenet Fons. lib. 2. Mer. c. 3. q. 2.

XVIII. Existimo tamen divisionem esse magis de non minima significatione, quam de re: quia in re constat actum intellectus posse subesse directioni & regulis artis, & voluntarie ita fieri potius quam alio modo: quia conditiones sufficientia in actibus aliarum potentiarum, ut sine praxis: ergo an actus intellectus ita sit appellandus. nec ne, tantum potest pertinere ad usum vel significationem vocis. Haec tamen vero nulla sufficiens ratio reddia est, ob quam non posset praxis appellari: quod magis infra constabit declarando rationem practici habitus. Addo vero ultimo circa hanc partem, non omnem actum alterius potentia ab intellectu, esse primum: nam Aristoteles cum 3. de Anima, capite decimo distinguit intellectum in practicum & contemplativum, sub nomine intellectus etiam imaginationem seuphantasi comprehendit, & ex principio capituli constat: vnde etiam inphantasia distinguit duplices actus, alios practicos qui mouent ad opus, alios mere speculativos, qui in sola obiecti representatione seu cognitione consistunt. In his tamen non dicitur esse praxis, vel speculatio, nisi per quandam participationem rationis, & ideo sub intellectu comprehendendi possunt.

XIX. Aliæ particulae definitionis praxis ab Scoto posita, ut vel non omnes necessariae sunt, vel iuxta ea, quæ adhuc hactenus diximus sunt interpretandæ. Quod enim ait, primum debere esse actum naturaliter posteriorē intellectione, simpliciter verum est de omni praxi, quæ est extra intellectum, nam de ratione praxis est, quod sit actus regulabilis per intellectum practicum: & ideo praxis ut sit, natura sua supponit intellectuonem illam quæ est eius regula. At vero si aliquis actus intellectus est praxis, non oportet ut sit posterior quacunque intellectione, vel sub quacunque ratione, sed cum proportione, scilicet, quod quatenus est actus artificiose factus, sit posterior eam intellectione, per quam applicatur regula talis artificioi. Quomodo dialectica, ut est modus sciendi natura sua est prius, or alius scientiis, iuxta illud 2. Met. text. 15. Abfurdum est, si finaliter quere scientiam & modum sciendi. Denique quod ultimo loco Scotus ait, primum debere esse actum conformem rationi rectæ, primum non simpliciter conuenit omni praxi, sed illi quæ recta sit: & ideo ipse etiam Scotus addit illam particulam ut si redi, non erat tamen id necessarium in communione. Deinde est aduertendum, duplum restitutinem inueniri posse in praxi, vnam moralem, quæ solet dici restitudo in usu, aliam generali nomine possumus appellare artificalem, quæ dici etiā solet, quod facultatem operandi: quæ duæ restitutides & diuīsim & coniunctum possunt reperi in praxi: nam si quis optime depingat, non tamen recta intentione, erit praxis recta artificiose, non moraliter, & conuerso si bona intentione & prudenter depingat, & non iuxta regulas artis, erit praxis moraliter recta, non tamen artificiose. si vero utrumque habeat, erit utroque modo recta: praxis ergo abstracta ab utroque restitutine. Et præterea si generaliter loquuntur, abstrahit etiam à restitutine: datur enim etiam praxis vitiosa dupli modo oppositæ prædictæ dupli restitutini.

XX. Igitur de ratione praxis solum esse videtur, ut sit actio humana seu rationalis, quatenus dirigitur, seu dirigibilis aut regulabilis est per rationem humana (nunc enim de humana praxi tantum loquimur.) Quæ descriptio satis constat ex dictis, & ex communi sententia omnium qui de praxi loquuntur: & inferius dicendis magis declarabitur. Quoniam vero primum actionem voluntariam esse dici-

mus, oportet ultimo aduertere, nomen actionis apud Aristotelem interdum esse equiuocum. Nam aliquando *actio* generativum significat omnem veram actionem, siue interior sit, siue exterior, siue manens siue immanens, siue transiens. Aliquando vero distinguunt Aristoteles actionem à factione, ut patet ex 9. Metaph. c. 9. & actioni accommodat nomen *praxis*, factionem vero ~~accidens~~, appellat. Est autem apud ipsum ambiguum in quo distinguat actionem à factione. Triplex enim expositio illius divisionis apud illum inueniri videtur.

XXI. Primo enim illas distinguit, sicut nos distinximus duplum restitutum nem moralem, scilicet, & artificiam, ita ut actus ut regulabilis in usu morali, ^{Quod sit de} siue in manens, ^{scilicet in} actione & factione. ^{actione & factione} dicatur *actio*, ut regulabilis vero artificiose dicatur *factio*. Quem sensum indicat Aristoteles 6. Metaph. capiti. 1. vbi distinguit scientiam practicam in actuam & factiuam, ait, idem esse agibile quod eligibile. Et iuxta hanc interpretationem idem actus poterit esse factio sub una ratione, & actio sub alia: inter habitus vero, actis erit factio, prudentia vero actus. Secunda expositio est, ut per actionem intelligat Aristoteles actus immanentes: per actionem vero transentes. Et hanc significat 9. Metaphys. capite nono, quam ibi Diuus Thomas, & alio loco 6. Metaphys. approbat, & 1. 2. quæstione 57. articulo quarto. Tertia expositio est, ut actio dicatur illa, quæ non est proper aliquid opus efficiendum, quod maneat & perseveret post actionem, factio vero sit quæ relinquit aliquid opus factum & permanens. Sic indicat Aristoteles libro primo, Magnorum moralium, capite ultimo. Vbi sic inquit: *Facientium & agentium non inde factile, & actile, nam factilium præter facturam, finis superest aliis, sicut domesticatus præter edificationem domum est: at in eis quæ sub actionem cadunt, præter actionem nullus est aliis finis, ut præter cythare modulatum finis non est aliis, sed id est finis, exercitium & actio.* Ex quibus exemplis constat etiam in actionibus transiuntibus distinguere Aristotelem actionem à factione. Vnde iuxta hanc tertiam expositionem, sub actione comprehenduntur omnes actus immanentes regulabiles per rationem, & præterea aliqui transentes, quia omnis actio immanens nihil operatum ex se relinquit transiens vero non omnis, sed aliqua. Verum est Aristoteles 6. E hicorum capite quinto, significare actionem, prout à factione distinguitur, aliquando relinquere aliquid actum: sicut scribit, *Finis effectus est quid aliud præter ipsum, actionis vero non semper: vbi cum indefinite ait non semper significat, aliquando oppositum contingere etiam in actione.* Sed velilla particula *non semper*, non est accipienda in eorū, sed in vi absolute negationis, vel (ut in expositione indicat Diuus Thomas) dicit *non semper*, quia licet actio possit esse proper se ipsum ut finem, aliquando etiam potest in aliis finem extrinsecum ordinari: quamuis talis finis non sit aliquis terminus intrinsecus factus, & permanens ex vi talis actionis, sed aliquid aliud intentum ab operante. Et ita accedit actioni ut sic esse propter aliud finem: factio vero est intrinsecum & per se: quia intrinsecum illi est habere terminum per ipsam factum, & post ipsam permanentem, propter quem principaliter intenditur.

XXII. Atque hæc tercia expositio maxime viderur intenta ab Aristotele, quoniam, quia inter actiones præcipue sunt immanentes, & in eis restitutum moralis præcipuum haber locum: ideo interdum soleat actionem & agibile in actionibus immanentibus, & in ordine ad prudentiam, & bonitatem & malitiam explicare, ut videretur licet in locis citatis. Quiequid vero si de hac distinctione actionis & factionis, quod ad præsens spectat, utraque comprehenditur sub nomine *praxis*: quia utraque est actio humana, voluntaria, & regulabilis per rationem. Et hæc de priori puncto.

Quo-

Quonodo habitus practicus circa praxim
veretur.

& equiuocationem auferamus, & ad rem ipsam at-
tendamus.

Differentia in speculatum & practicum habitum
vnde sumatur.

XXXI. Circa alteram partem propositam, scilicet, quo-
modo habitus practicus veretur circa praxim,
aduertendum est variis modis posse habitum aut
potentiam circa praxim versari. Primo eliendo i-
psum actum, qui est praxis, sicut temperantia elicit
bonam electionem, quae vere est praxis. Secundo
imperando, regulando, aut dirigendo praxim: quo-
modo prudentia se habet ad dictam electionem, &
ars pingendi ad motionem manus. Et hi duo modi
sunt per se ac proprii: alius vero potest excogitari
minus proprius, & ita per se neque ex directa intentione,
vel causitate, habitus seu potentia, de quo in-
tra dicemus, quia illa non sufficit ad rationem habi-
tus practici.

XXXII. Igitur iuxta illos duos modos explicari potest di-
uisio habitus in practicum & speculatum. Nam si
sumatur in tota illa generalitate, quae sub illis duo-
bus modis comprehendendi potest, adaequata erit diui-
sio habitui in communisumpto. Nam omnis habi-
tus est in potentia vel appetitu, vel cognoscitu a-
liquo modo rationali, & quatenus talis est ut supra
dixi: ergo omnis habitus est principium cognitionis
aut appetitionis aliquo modo rationali. Omnis autem
appetitio, quae aliquo modo rationalis est, habet
rationem praxis: quia est opus alterius potentiae ab
intellectu regulabile per rationem, ergo omnis habi-
tus existens in appetitu, est habitus practicus. At-
que ita docuit Caietanus, supra in fine quartae con-
clusionis, loquitur tamen specialiter de actu voluntatis. Sed est eadem ratio de actu appetitus sensitivi,
quatenus est aliquo modo actus humanus, & rationi
ac voluntati subordinatus: sub hac autem ratione,
est noster appetitus capax habitus. Cognitionem autem
rationalis, aut sumit tantum in cognitione veritatis,
aut ad opus ordinatur. Prior cognitionis est speculatio:
posterior vero cognitio practica: vnde Aristoteles 2.
Metaphys. capite secundo, agens de scientia, inquit,
speculatus sumus veritas: practica autem opus. Neque in-
ter duo illa membra inueniri potest medium, quia
necessere est omnem cognitionem mentis ad veritatem
aliquo modo ordinari. Vel ergo in ea sumit, & haec est
contemplatio seu speculatio: vel ulterius progedi-
tur in aliud finem tendens: hic autem finis esse non
potest, nisi aliqua operatio sive immanens, sive tradi-
ens. Ergo omnis etiam habitus intellectus, aut specu-
lativus est, aut practicus: ergo illa partitio ad quadratu-
re diuidit habitum, quoniam sub uno membro co-
prehendat omnes habitus appetitivos, & quosdam
intellectualis: sub alio autem reliquam partem intel-
lectualium virtutum, seu habituum.

XXXIII. Quoniam vero nec ratio speculativi habitus in ap-
petitu locum habet: nec ratio practici habitus in eo
habet difficultatem ullam, ideo peculiarter dari so-
let illa diuisio de habitibus intellectus. Et hoc modo
potissimum de illa tractant Theologii in Prologo
sententiarum, & in 1. dist. 35. & super primam partem
questione prima, articulo quarto, & questione deci-
maquarta, articulo decimo sexto, & Philosophi tum
in questionibus proemialibus Dialecticaz & Philoso-
phicaz, tum in libro primo, secundo, & sexto, Meta-
physic. Ad cuius explicationem multa inquirunt.
Primum, vnde sumenda sit distinctio inter illa duo
membra. Secundum, quanta sit distinctio habituum
per illas differentias, id est, an sit essentialis, vel tan-
tum accidentalis. Tertium, an sit distinctio realis,
vel tantum rationis inter illa membra. Quartum,
an sit sufficiens, in quo duo includuntur, scilicet, an
sit aliquis habitus intellectualis, qui utramque illam
rationem participet, & an sit habitus qui neutram ha-
beat. De quibus ab aliis multa dicuntur: breuiter ta-
men expediri possunt, si verborum contentionem

XXXIV. Circa primum ergo, quidam distingunt hos ha-
bitus ex obiecto materiali: quia habitus specu-
lativus est de re non operabilis a nobis, practicus ve-
ro de operabilis. Ita significat Alzazel libro primo
Philosoph. capite primo. Sed hoc non est falsum, quia
de re operabilis a nobis potest esse speculatio, ut de
visione, de amore, & cetera, quamvis est conuerso
scientia practica ut sic esse non possit de re non ope-
rabilis a nobis: quia repugnat finis eius, qui est opus.
Alii ergo haec distingunt ex eisdem obiectis forma-
lii sumptis: nam scientia practica est de re operabi-
lii ut operabilis est, id est, docens illam operari, & co-
sequenter regulas & dirigens operationem eius: sci-
entia vero speculativa versatur circa rem non ut o-
perabilem, sed praeceps, ut intelligibilem, seu specu-
latibilem. Quod discrimen coincidit tandem cum illo
quod Aristoteles a signauit ex fine: nam finis specu-
lativi habitus sumit in cognitione veritatis: practici
vero est aliquod opus, scilicet, ultra cognitionem ve-
ritatis. Necessario enim debet habitus practicus
intellectualis immediate ordinari ad aliquam veri-
tatis cognitionem: non enim potest habitus intelle-
ctus non esse principium intelligendi, & cognoscendi
de aliiquid sub ratione veri. Hoc ergo commune est
habitui practico, cum speculativo: differt tamen,
quod speculativus ex se ultimatus sumit in cognitione
veritatis: practicus vero ultra tedit in operationem.
Atque ita distinguntur hi duo habitus, tum ex ob-
iectis formalibus, tum etiam ex fine: haec enim duo
idem vere sunt, si loquamur de fine obiectu, seu
qui per habitum obtinetur. Et in his fere omnes con-
ueniunt.

Dubitant tamen ulterius, an intelligendum sit de
fine ipsius habitus secundum se, vel de fine addis-
tis seu habentis talen habitum. Aliquenam puram
utrumque finem esse necessarium ad rationem pra-
ctici habitus. Ex quorum sententiis, si aliquis addi-
cat scientiam adificandi domum, non animo exer-
cendi, aut dirigendi tale opus, sed sciendi, qualiter
posse & debeat exerceri illud opus, scientia non erit
practica. Quam sententiam vere his verbis videatur
docere D. Thom. prima parte questione 14. articulo
16. qui consequenter ait, scientiam, quam Deus habet
de creaturis, si non habeat voluntatem operandi illas,
esse speculativam, si vero habeat, esse practicam.
Vnde haec opinio frequenter est inter Thomistas, ve-
pater ex Caietano ibi, Ferrar. 3. contra Gentes, cap.
20. Soncinate 5. questione quarta, lauello questione
quinta.

Contrarium vero doceat in Prolog. Sentent. O. XXXV.
cham quæstio. 4. articulo 2. alias quæstio. 11. Gabriel Tenuar.
quæst. 11. Gregor. quæst. 5. Quia alias esse practicum 1674
vel speculativum esset in aliquo habitu sola deno-
minatio extrinseca ab intentione scientis. Vnde sola
mutatione intentionis idem habitus ex practico fe-
ret speculativus, & est conuerso.

Existimo vero quoad partem hanc, questionem
esse de modo loquendi. Non enim est dubium, quin
scientia ut applicata ad opus per intentionem ope-
rantis, habeat peculiarem ordinacionem ad opus ra-
tionis, cuius peculiarem denominationem praxis aut
practici suscipere potest. Tamen etiam est certum,
scientiam si ex se & natura sua ita veretur circa rem
operabilem ut operabilis est, ut quantum est ex se,
præbeat facilitatem in operando, illam esse proprie-
& intrinsecam practicam, & non tantum speculativam.
Vnde Diuus Thomas, supra non dixit ex fine ope-
rantis scientiam esse simpliciter speculativam, vel
practicam, sed secundum quandam rationem, aut
denuo.

denominationem: quod nos dicere possumus, secundum statum quem habet in tali subiecto. Est autem aduentendum, finem operantis duplum esse posse, Vnum mere extrinsecum, & per accidens ipsi scientie. Ethicis non sufficit ad constitutandam scientiam practicam: nam licet quis naturalem Philosophiam aut Metaphysicam addiscat animo lucrandi pecunias, vel capienda voluntatem, non propter ea scientia illa erit practica. Alius est finis scientis intrinsecus connaturalis ipsi scientiae: & hic potest pertinere ad perfectum illum statum scientiae practicae: semper autem hic finis supponit scientiam ipsam ex se ordinari ad opus, vel esse regulatuan operis. Et ita praeter illam intentionem operantis, supponitur in tali habitu intrinseca differentia, qua tendit ad opus, per quam sine dubio differt ab habitu pure contemplativo: unde ratione illius merito potest practicus appellari.

XXXIX. Qod ut amplius declararem adierto duo. Primum est, Aristotelem 3. de Anima, c. 10. & 6. Ethicorum. c. 1. & 3. etiam dividere intellectum in practicum & speculativum ex fine, quia illi sicut in contemplatione veritatis, hic ad operationem extenditur. Haec autem distinctio in intellectu ipso non pender ex intentione voluntatis, sed ex se conuenient intellectui ut antecedit voluntatem: distinguuntque facultates seu munera illius potentiae. Vnde etiam sit ut intellectus non solum non sit practicus absolute ex intentione voluntatis, sed etiam ipse quatenus practicus est, voluntatem moueat & afficiat: quamquam postea per voluntatem possit magis applicari ad opus, & ut ita dicam, magis practicus fieri quoad vsum. Habitus ergo intellectus opime dividetur in practicum & speculativum ex subiecto, nimirum ut speculativus est, practicus vero, qui illum perficit ut practicus est. Vnde etiam orietur distinctio ex ordine ad actus, per quos optime distinguuntur habitus, nam intellectus speculativus ut sic, speculationem tantum exercet, practicus vero practicam cognitionem. Vterque autem intellectus potest suos actus exercere, & prout ab illo elicuntur sunt practici vel speculativi, & non tantum ex intentione voluntatis. Idem ergo est de habitu, quoad substantiam & intrinsecam rationem eius, quicquid sit de perfectione seu denominatione accidentaria ex parte operantis.

XXX. Secundo obseruandum est, habitus practicos in tunc intellectus, quosdam versari proxime circa appetitum dirigendo vel mouendo illum ad opus: alios vero versari circa alias actiones humanas: quia duo genera habitum comprehendit sive Aristoteles noscere prudentiam, & artis. Et potest illis accommodari divisionis supra tacta de habitu practico in actuum & factum, iuxta varias expositiones superius datae. Et ideo etiam priores habitus qui versantur circa opus voluntatis est mouere & impellere ceteras potentias ad exercitium & vsum: vnde vsum actus est quidam peculiaris actus voluntatis: minus vero dictorum habitum est dirigere, & mouere voluntatem in suis actibus, & vsum eorum. Alii vero dicuntur practici quoad facultatem actionum, quia ex se non excitant appetitum ad tales actiones, sed solum sunt principia quoad am illas artificiose exercendas: & ideo huiusmodi habitus sive ab Aristotele vocantur potentiae. Priores ergo habitus non possunt semper supponere intentionem operandi ex parte cognoscens: quia ipsi sicut inducent ad huiusmodi intentionem. Vnde, sicut operatio intellectus simpliciter antecedit operationem voluntatis, ita etiam actus practicus, & consequenter etiam habitus, ex suo genere est prior quam intentione operantis.

Nec refert, si quis dicat prudentiam supponere intentionem finis: tum quia, licet id sit verum de prudentia quoad actum praeceptum electionis,

non tamen quoad actum iudicij de tali fine particuliari, hic & nunc intendendo, qui actus etiam est practicus, & valde probabile est ad prudentiam pertinere. Tum etiam, quia saltem ad intentionem finis supponitur iudicium syndere, quia est habitus practicus nam iudicium eius practicum est, cum natura sua ordinetur ad opus voluntatis, & ut regula eius.

Alii autem habitus, qui solum dant facultatem operandi, minus videantur pendere ab intentione operandi voluntatis, quantum ad suum esse, etiam si pendent quoad vsum & exercitium suarum actionum, quod est posterius quid, quam esse ipsius habitus. Talis ergo habitus non ideo est practicus, quia actus applicatur ad operandum, sed potius, quia practicus est, ideo natura sua aptus est ut applicetur ad proximam dirigendam, vel exercendam: ergo si tali modo comparetur hichabitus ut re vera ex se praebat facultatem seu facilitatem operandi, quacunq; intentione ex parte addiscit acquiratur, vel obtineatur, erit intrinseca & secundum suam substantiam practicus, etiam si illi debet (ut ita dicam) status practicus.

Ex his ergo concludimus habitum practicum & speculativum differere primo & per se ex fine intrinseco, quia speculativus sicut in contemplatione veritatis quam propter se intendit: practicus tamen tradit cognitionem veritatis, ut regulam & principium aliquius operis humani, quod habeat ratione praxis. Vnde consequenter etiam differunt ex suo genere in materia circa quam versantur: quia scientia practica necessario versari debet circa rem operabilem a scientie, quia proxima debet dirigere aut regulare operationem eius: non potest autem operatio aliquius versari nisi circa rem ab ipso operabili: Scientia autem speculativa ex se haberet versari circa rem non operabilem a scientie. Quod si versatur interdum circa rem operabilem, differat saltem, a scientia practica in modo: quia haec (ut communiter dicitur) versatur circa rem operabilem modo operabili, qui modus redundant in obiectum formale: & ideo dicitur practica scientia esse de re operabili ut operabilis est: speculativa vero de re ut speculabili, id est, quatenus in se habet veritatem cognoscibilem, siue illa consistat in re operabili, siue non. Vnde ille modus operabilis non excludit, quin habitus practicus possit procedere definiendo & demonstrando: haec enim communia sunt omni scientiae, sed addit solum, quod modus procedendi talis sit, ut per illum comparetur cognitione quae ex se sit sufficiens regula, & in suo ordine sufficiens principium praxis. Quod si ad hoc non pertueriat, in sola speculativa sicut in intentione operantis, sit in re operabili: quia omnia magis patebunt ex responsionibus ad alia puncta proposita quae breuius expediti possunt.

Differentiae essentialiter in eadem potentia habitus practicus, & speculativus.

Circa secundum ergo punctum, an haec differentiae sint essentiales habituum intellectuali, necne, suppono iam non esse sermonem de illa denominatione, quae potest sumi ex intentione operantis: nam illa manifeste est extrinseca & accidentalis. Quo supposito, & omisso opinionibus, respondeo, quando haec differentiae sunt adaequatae habitibus, eas esse essentiales: aliquando vero fieri posse ut aliqui habitui neutra illarum sit adaequata, & tunc comparatione eius practicum & speculativum non esse ita essentiales differentias, ut causet in eo essentialia diuersitatem, quamvis ille habitus essentialiter differat ab habitu adaequato specu-

speculatio, vel adæquate practico. Hæc resolutio primo patet exemplis, nam Metaphysica, quæ est ad æquate seu pure speculativa, essentialiter differt ab alia scientia pure practica: in Theologia vero quæ est practica iuxta veriorem sententiam simul practica est & speculativa formaliter, differentiæ illæ non sunt essentiales, quamvis ipsa Theologia habeat aliquam differentiationem qua essentialiter differt à scientia pure practica vel speculativa. Ratio vero à priori est, quia haec differunt & sumuntur ex ordine ad finem, & obiecta formæ scientiæ.

XLIV. *Quomodo unus habitus, praeterea & species, in aliis quibus causant diversitatem essentialem formam iter coniungi in aliquo.* Sed hoc facile intelligetur, aduertendo esse posse has differentias sub quadam consideratione subalternas, & sub alia ultimas, iuxta varias conuenientias & differentias, quae in rebus inueniuntur. Posunt ergo duas scientias in hoc conuenire, quod utraque agit de re operabilis utile, differre vero, quia una agit adaequate de re operabili, seu tantum de illa; alia vero non est adaequata, sed superiori aut vniuersaliori modo. Sic ergo practicum simili potest vel ut abstractum ab adaequato, & inadaequato: & ut sic est tantum differentia subalternata: vel ut definitur ac limitatur ad habitum adaequatum practicum, & sic est differentia ultima: & idem proportionaliter est de speculativa. Illa ergo differentia non causant diversitatem essentialem, nisi ut ultime sunt, & ut sic nunquam coniunguntur in eodem habitu, ut autem sunt subalternae, possunt coniungi: quia eadem res potest habere differentias subalternas constitutivas genera inter se non subalternatim posita. An vero præter diuinam Theologiam sit aliqua scientia naturalis simul practica & speculativa, dicam paulo inferius: nunc scilicet dicimus, ex parte quidem subiectio non repugnare, nam eadem facultas intellectus simul practica est & speculativa. Quod exemplum aptum eriam est ad declarandum, quod diximus de differentiis practico & speculativo.

XLV. Speculatio.
Est autem circa hoc ultimo obseruandum, sententiam hanc aliter declarandam esse, si habitus, est simplex qualitas, aut si est collectio plurium qualitatum subordinatarum. Nam priori modo non solum eadem scientia vel habitus, sed etiam eadem simplex qualitas, erit simul practica, & speculativa: sicut idem intellectus, licet sit simplex qualitas, est practicus & speculativus, quia est principium notitiae practicae & speculativae. Et hoc modo censeo, habitum fidei in fide, etiam simplex qualitas sit simul esse practicum & speculativum: nam & est principium contenti plani veritatis divinorum, & regula principiorum, se veritatum, quibus humanae operationes dirigendae sunt, ut superiore quandam honestatem habeantur. Et idem fortasse est de lumine gloriae: imo multi credunt de visione ipsa beata: quia in rebus superi ordinis non solum idem principium, sed etiam idem actus potest complecti veramque ratione practici & speculativi ad imitationem diuinae scientiae: sed de hoc alias. At vero si scientia est composta ex pluribus qualitatibus, pro diuersitate principiorum, & conclusionum, sic non poterit eadem humana scientia esse simul practica & speculativa secundum eandem qualitatem, sed secundum diuersas: quia una & eadem conclusio non est simul practica & speculativa: qualitates autem illae dicuntur multiplicari iuxta varietatem conclusionum. Et ita etiam habitus principiorum diuiduntur in syndesim & intellectum, ex eo, quod circa principia practicae & speculativae versantur. Posset autem quis faciliter dicere, illum habitum esse unum collectionem quadam, & ita simul practicum, & speculativum, quamvis secundum

*An prakticum & spiculatum revelatione
differans.*

Ex resolutione præcedentis dubii facilis est re-
sponsio ad tertium. Quanquam nonnullam dis-
ficultatem circa illud ingerat Aristoteles, qui aliqui-
do videtur separare intellectum speculativum & pra-
cticum tanquam potentias re ipsa distinctas, ut patet
ex 3. de Anima, capite decimo. Vbi primum ait in te-
xto 50. intellectum, qui est principium agendi fine
differre ab intellectu speculativo: postea vero textu
53. sic ait. Constat etiam eos oportere qui partes anime di-
uidunt, si modo potentias dividunt aye separant, compre-
res ipsas esse concedere: nutriendi principium, sentienti, in-
telligendi, deliberandi, & appetendi, hanc enim plus in se
differunt, quam potentia cupiendi & irascendi. Vbi per
potentiam in intelligendi & deliberandi, intellectum
speculativum & practicum intelligere videtur: & in-
ter eos distinctionem realem aperte configit. Et
similiter 6. Ethicorum capite primo, distinguunt
duas partes animæ quas dicit genere differre, aliam qua
contemplamur, aliam qua de rebus agendis consul-
tamus.

Neque Aristoteles potuit oppositum sentire: *Anagelio*
qui potius Diuus Thomas citato loco, hanc ean-*in istis*
dem sententiam colligit ex illo axiome, quod in-*sumum*
intellectus speculativus extensione fit practicus quod afferunt
etiam ipse assert ex Aristotele 3. de Anima. Item ex *intelligibili*
eo quod cognitio practica ex fine tantum distingui-*practica*
tur ab speculativa, ut in eodem loco libro 3. de Anima
Aristoteles dicit. *al. Specula-*
Quia dicitur *hinc* respectu co-*tino*
gnoscitiae facultatis accidentalis est. *Vnde* etiam
in phantasia, manifestum est secundum Aristote-
lem, eandem esse facultatem, *qui* suo modo specu-
lativa est & operativa. Cum ergo Aristoteles nume-
rat *et* diuersas potentias animae, intellectuum, & de-
liberativam, posset quis per deliberativam intel-
ligere

ligere non intellectum practicum; sed voluntatem: numerat enim prius sensuam, & intellectuam potentiam, & deinde numerat deliberatiuam & appetitiuam potentiam: recte ergo possunt per hanc verba intelligi duo appetitus correspondentes sensu & intellectu. Sed hoc non placet, quia *deliberare* propriè significat consilium capere. Unde alia translatio ibi pro *deliberativo* habet *consiliatum*. Eriode melius dicitur, ibi Aristotelem non distinguere has potentias, utime distinctas quad facultatem, sed quad munera. Neque oportet in omnibus, quæ ibi numerantur esse æqualem, aut similem distinctionem. Sieu etiam 6. Ethicorum capite 5, distinguunt Aristoteles duplum partem animæ, opinatiuam & scientificam, quas tamen constat non esse in re diuersas facultates. Addit, ex citato loco tertii de anima, non tam colligi intellectum practicum & speculativum in re distinguui, quam irascibilem & concupisibilem non plus distinguui in re, quam intellectum practicum & speculativum: quod fortasse verum est, de quo

alias. Constat igitur ex parte subiecti non necessario colligere realem distinctionem inter intellectualem habitum practicum & speculativum: nam ostensum est viri que subiectum in re idem esse. Nec vero est conuerso ex unitate potentie colligitur idem tamen inter ipsos habitus, quia in eadem potentia possunt esse habitus realiter distincti, ut supra ostensum est. Igitur aliunde inquirendum est, quo modo huiusmodi habitus differant, nimis ex principio posito in superiori puncto. Nam quando practicū & speculativū sunt adæquatae differentiæ habituum, signum est illis habitus etiam realiter differre, quia vniuersusque eorum habet entitatem propriam distinctam à potentia, & adæquata obiecto omnino distincto: ergo sunt inter se entitates distinctæ. At vero quando sunt differentiæ inadæquatae habitus, tunc habitus practicus & speculativus non differunt, sed ratione per nos conceptus inadæquatos, ad eum modum, quo differunt intellectus practicus & speculativus: vel siue sensus communis, ut versatur circa colores & sonos inadæquatae ad summum potest ratione distinguui, quanquam in inferiores sensus, qui adæquatae respiciunt alia obiecta realiter distincti.

Sitne adæquata dicta diuisio.

Q. Varti etiam dubii, quod est de sufficientia hujus diuisonis, resolutio ex dictis facilis est. Nullus enim habitus excogitari potest, qui vel practicus vel speculativus non sit: nam quodammodo includunt huiusmodi habitus inmediatam contradictionem. Omnis enim habitus intellectualem ad cognitionem veri, vel sub ratione veri necessario tendit. Aut ergo tendit in cognitionem veri propter se ipsam: & talis habitus est speculativus, vel talis cognitionis in alium finem ordinatur: & sic constituitur habitus practicus. Inter illa autem duo membra, scilicet cognitionem veri propter se, vel propter aliud, non potest intelligi medium: ergo inter practicum & speculativum non potest dari medium per negationem viri que extremi. Quod etiam confirmari potest, tum ex potentia, in qua sunt tales habitus, quæ sufficierent dividitur in intellectum practicum & speculativum, tum ex actibus & muneribus illius potentie, quæ datur homini propter perfectionem & excellentiam, quæ est in veritate contemplanda, atque etiam ut sit quæ lumen dirigens & gubernans hominem in omnibus actionibus suis, quatenus subduntur potestat eius, siue ad moralem vitam, siue ad naturalem & corpoream tuendam & conservandam ordinantur. Et ita etiam Philosophi distinxerunt duplum hominis felicitatem, acciua scilicet, & contemplatiuam, ut patet ex Aristotele 10. Ethicorum. Et si-

Tom. II. Metaphys.

militer Philosophia Christiana duplum distinguit vitam actiua & contemplatiua: cui Arist. 11. Eth. cap. 5. addidit vitam voluptuam, quæ inter humanas non computatur, quia bestialis potius est, & ratione non regitur. Habitus ergo humanus seu intellectuales sufficierent sub illa diuisione comprehenduntur.

An vero possit inter illa duo membra dati medium quas per participationem utriusque extremi, quantum ad rem quidem spectat, clara est resolutio ex dictis. Nam si quis medium appelleret, habitum, qui simul sit practicus & speculativus, verum quidem est dari huiusmodi habitum: an vero appellandum sit medium, neque, quæstio erit de nomine. Simpliciter tamen loquendo sufficiens est illa diuisio, tum quia cum dividitur habitus intellectuialis in practicum & speculativum, non oportet sumere illas differentias ut ultimas, sed ut subalternas: & ita habitus ille, qui simul practicus est & speculativus sub utroque illorum membrorum ob diuersas rationes comprehenditur. Tum etiam, quia, ut in simili dixit Diuus Thomas 2.2. quæstione 179. articulo secundo ad secundum. Medium quod ex extremis constat, virtute continet *Theologia* *magis est speculativa*, semper tamen in eo alterum extremonum dominatur, à quo absolutum sumit denominationem. Sicut de *magis est speculativa* *supernaturali Theologia*, quæ simul speculativa & practica est, dixit alibi idem Diuus Thomas magis primus quod est speculativum, quia ex primario obiecto specula *magis est speculativa* *practica*.

Quamquæ Scotus in Prologo quæstione 4. è conuerso existimet, scientia, quæ ad proximam quousque *magis est speculativa* *Seco contra do extenditur, simpliciter esse dicendam practicam, ratiæ aferens* quia talis scientia simpliciter non est propter se, sed *impiebat* *deceptus* *et in dubiis tur.* propter aliud. Sed non recte loquitur: & in dubiis *deceptus* *videretur. Primo, quia existimauit ad rationem actus practici satis esse, quod quacunque ratio* *ne exciter affectum: & ideo etiam ipsam contemplationem Dei in nobis vocat actum practicum. Sed nō recte, quia ad rationem actus practici intellectus ne* *cessus est, ut versetur circa proximam, ut obiectu seu materiam circa quam, ut ex dictis satis constat: & nota* *runt Capreolus, Gregorius, Gabriel, & alii in Pro* *logo locis citatis. Imo & Diuus Thomas, quem Ca* *preolus referit, idem docet in 3. distincio. 23. quæst.* *2. artic. 3. quæstion. 2. & quæst. 14. de verit. artic. 4.* *Et ratio est, quia ex cognitione quantumvis specula* *tia, sequitur delectatio, ut constat ex 10. Ethicorum* *capite septimo & octavo, non tamen per modum di* *rectio, aut regula practica, sed naturali consecu* *tione: & similiter contemplatio Dei excitat amo* *rem ex vi excellentiæ, & bonitatis obiecti, non quia* *ipsa contemplatio per se & intrinseca ad illum finem* *referatur.*

Deinde non videtur animaduertissi Scotus, quædo idem habitus simul habet actus speculativos & practicos, quamvis secundum vnam rationem, vel habitudinem non tendat in cognitionem veritatis propter se ipsum, tamen secundum aliam participare habeat perfectionem. ideoque non repugnare, quominus habitus, qui secundum aliquid est practicus, secundum aliud sit speculativus, ac etiam interdum magis, vel simpliciter speculativus.

Atque ita censent aliqui Philosophandum esse, non solum de divina Theologia, sed etiam de multis scientiis naturalibus. Nam licet hoc eminentiori & altiori ratione Theologia conueniat propter excellentiæ lumen quod in reuelatione inititur, & propter eminentiam Dei secundum se, & ut est primum principium, & finis ultimus: tamen secundum aliquam inferiorum rationem aliquid simile reperi potest in scientiis naturalibus. Ut de medicina sentit idem Diuus Thomas super Boëtium de Trinitate in quæstione de diuisione scientiarum, articulo primo. Est enim medicina simpliciter practica ex præcipuo fine, & ex maiori parte eius, & tamen plura specula-

LIII.

LIV.

Medicina
an specula
tua & præ
dicta.

R. x

tive

riue contemplatur. Et sic distingui solet medicina in speculatiuam & practicam, non ut in scientias omnino diuersas, sed vi in diuersas partes securiorum eiusdem scientiarum. Idem etiam multi existimant de Philosophia morali: sine dubio enim multa speculatiue considerat, quamvis absolute ad morale opus ordinari videatur: & ideo magis practica censeatur. Atque ad eundem modum possumus probabiliter loqui de Logica, opposito modo: est enim simpliciter scientia speculatiuam: quamvis ex parte etiam sit practica, dirigent enim operationes intellectus, ut artificios hanc eo modo quo fieri possunt, unde & ars liberalis appellatur: tamen ad hanc directionem multa, & fere maiori ex parte contemplatur pure speculatiuam: & ipsammet directionem magis facit speculando naturam, & proprietates naturales ipsorum actuum intellectus, quam practica instruendo intellectum quo modo debeat operari, ut bene animaduertit Heraclitus quodlib. 1. quæst. 3. Sed de hac re & de diuisionibus habituum, atque aede despeciebus qualitatis haec sint satis.

Logica an-
ffeculati-
na & prati-
ca.

DISPUTATIO XLV.

De contrarietate qualitatum

Connexio
huius disp.
cum præ-
dictib[us].

Explicatis speciebus qualitatis, dicendum sequitur de proprietatibus eius, ex quibus duas tantum superius tractandas proposuimus, scilicet contrarietatem, & intentionem, tum, quia haec sola difficultatem habent: alias enim breuiter expediuiimus: tum etiam, quia harum cognitio ad complementum huius operis necessaria est. Nam oppositio & contrarietas inter proprietates entis anumerari solet: & ideo de illa distinxit Aristoteles in libro 10. Intensio vero in qualitatibus tam spiritualibus quam materialibus reperitur: eiusque tractatio ad perfectiorum formarum intelligentiam conferet. Ut ergo de contrarietate ordinata dicamus, prius de oppositione, quæ genus illius est, nonnulla praemitemus. Deinde quid sit ipsa contrarietas, & in quibus rebus intercedat, declarabimus.

SECTIO I.

Quid sit oppositio, & quatuorplex.

I.
Varie diuisi-
siones oppo-
sitionis.

Positio duobus modis accipi potest, primo generaliter pro quacunque diuersitate vel repugnancia rerum seu extremorum. Et hoc modo idem est oppositio, quod diuersitas & distinctio. Alio vero modo sumitur oppositio magis stricte & proprie, pro repugnancia inter certa & definita extrema, & peculiari habitudine inter ea inuenta. Atque hoc modo ea, quæ diuersa sunt: ac distincta seu repugnancia distingui possunt in ea, quæ sunt proprie opposita, & quæ proprie opposita non sunt, & solent vocari disparata. Atque hoc posteriori modo sunt inter se repugnantes varia formæ substantialia, ut infra dicemus. Similiter duæ distinctæ diuidentes genus sunt hoc posteriori modo oppositæ: unde & aliquando ab Aristotele appellantur contraria: propter positivam repugnanciam, quam includunt. Prior vero oppositio propria est, de qua in praesente agimus: nam in alia generalitate sumpta, idem est quod diuersitas, de qua in disputatione septima sufficienter diximus.

Quid oppositio in genere sit: eiusque diuisio in positivam, & negativam oppositionem.

Ex his vero colligere licet, oppositionem ut si nullam rem aut realem modum addere rebus, quæ opposita dicuntur, sed solum posse addere aut negationem, aut respectum, vel realem, vel rationis. Ad quod explicandum aduertendum, duplex distingui possè genitus huius oppositionis. Unum inter extrema positiva: aliud inter extremum positivum & negativum. Non potest autem dari tertium membrum, scilicet, oppositio inter extrema negativa, cum quia realis oppositio, de qua agimus, debet habere reale fundatum in altero saltu extremorum: tum etiam, quia una negatio per se & ratione suu repugnat alteri. Nam ictu una negatio possit cadere in aliam, vel in priuationem, & ut sic repugnent respectu eiusdem, ut esse cæcum, & non esse cæcum, tamen illa oppositio est ratione affirmationis inclusa in altero extremorum, & ita semper alterum extremum vel virtualiter, vel formaliter positivum est. Vnde dicta oppositio contradictoria est, de cuius ualitate est, ut alterum extremum sit positivum, ut in dicto exemplo, cum homo dicatur esse cæcus, unum virtute affirmatur, scilicet, habere capacitem videnti: aliud negatur, scilicet, habere visum. Cum ergo dicitur idem homo non esse cæcus, vel negatur habere capacitem videnti, vel virtute affirmatur habere visum. Omnis ergo oppositio est aut inter duo extrema positiva, aut inter positivum & negativum.

Illa ergo oppositio, quæ est inter extrema positiva, supra ipsa extrema nil addit, nisi negationem, quod vnu non est, vel potest esse aliud, aut simile cum alio. Hæc tamen negatio fundatur in peculiari natura & conditione talium extremorum, ratione cuius potest etiam oppositio addere relationem realem vnius ad aliud, nisi alioqui ipsam et oppositio in relatione constat, ut statim dicam. Quod autem hæc oppositio nihil aliud sit, constat, tum quia nihil aliud est necessarium, immo ne intelligi potest in huiusmodi oppositis, tum etiam, quia formæ oppositæ vel contrarie per se ipsas, & non per aliquod additum, contrarie sunt, ergo oppositio nihil eis addit præter negationem vel respectum: quibus talis eorum natura declaratur. Vnde cum dicimus, oppositionem nihil addere supra extrema positiva, intelligendum est de ipsis formis seu extremitatibus formaliter sumptis. Denique, hæc oppositio est species quædam diuersitatis seu distinctionis, teste Aristotele 10. Metaphysicorum, diuersitas autem seu distinctionis solum addit negationem vel respectum supra res distinctiones, ut constat ex dictis supra res distinctiones, ut constat ex dictis supra res distinctiones.

At vero, quando oppositio ex altero extremo negativa est, si sumatur dicens respectum inter oppositam, magis est oppositio rationis, quam rei: quia cum alterum extremum nihil sit, aut eius rationis, non potest relatio esse rei, sed rationis. Vnde etiam negatio quam addere potest talis oppositio supra extremum positivum, magis est negatio rationis, quam realis: album enim opponitur non albo, quia ab illo necessario distinguitur, eique repugnat, atque ita album necessario inferit negationem non albi: negatio autem negationis dicitur negatio rationis potius quam rei, ut supra tetriginus disputatione 4. sect. 1. Hæc ictu oppositiones, quæ ex altero extremo negativa sunt, in resoluti ponunt in altero extremo positivo fundatum oppositam negationem, quæ in re nihil est, sed solum quæ si esse est deſtruer & tollere aliud extremum positivum. Ex his ictu satis constat quid sit oppositio, & ex parte etiam quatuorplex sit.

Præmissa